

Szende Pál

PAUL SZENDE

1879-1934

MAGYAR
SZOCIOLÓGIATÖRTÉNETI

FÜZETEK 1

HEFTE AUS DER GESCHICHTE DER UNGARISCHE
SOZIOLOGIE 1

PAPERS ON THE HISTORY OF HUNGARIAN
SOCIOLOGY 1.

Szende Pál

Paul Szende

1879-1934

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Budapest, 1985

Összeállította és a bevezetőt írta:
GYURGYÁK JÁNOS

Lektorálta:
LITVÁN GYÖRGY

A sorozatot szerkeszti:
BÁTHORY JÁNOS

ISBN 963 581 104 7
ISSN 0139-2255

Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Felelős kiadó: Kiss Jenő főigazgató
Készült a FSZEK sokszorosító üzemében
Felelős vezető: Horváth Ferencné
Táskaszám: 85/8 Terj.: 10,5 A/5 ív Példányszám: 500

TARTALOM

<i>Gyurgyák János: Szende Pál (1879-1934)</i>	7
<i>Bibliográfia</i>	65
<i>Könyvek, tanulmányok, cikkek, recenziók</i>	67
<i>Posztumusz és második kiadások</i>	142
<i>Műveinek recenziói</i>	144
<i>Írások Szende Pálról</i>	146
<i>Adalékok</i>	149
<i>Pótlások</i>	160
<i>Rövidítések jegyzéke</i>	161
<i>Rezümé</i>	163

INHALT

<i>János Gyurgyák: Paul Szende (1879-1934)</i>	7
<i>Bibliographie</i>	65
<i>Bücher, Studien, Artikel, Rezensionen</i>	67
<i>Postkume und zweite Ausgaben</i>	142
<i>Rezensionen über seine Werke</i>	144
<i>Studien über Szende</i>	146
<i>Beiträge</i>	149
<i>Ergänzungen</i>	160
<i>Verzeichnis der Abkürzungen</i>	161
<i>Resumee</i>	163

SZENDE PÁL (1879-1934)

Nem szabad túrni, hogy
a
régi rossz magyar szokás
szerint vagy lekicsinyít-
sék, vagy egyszerűen is-
tenítsék. Amire szüksé-
günk van, az a magyar
múlt becsületes feltárá-
sa, hogy legjobbjaink
eredményein s tévedésein
tanulhassunk.

Jászi Oszkár Szende Pálról

Szende Pálnak, a "második magyar reformnemzedék" egyik legkiválóbb politikusának és gondolkodójának eszméi talán lassan-lassan ismét hazatérnek. Az 1919-es önként vállalt emigrációját követően Szende életműve hosszú időre kiiktatódott a magyar szellemi életből. Horváth Zoltán, a korszak egyik újrafelfedezője 1966-ban még a következő sorokat vethette papírra: "Adósságot törlesztek – s nem is csupán a magam szubjektív adósságát. Budapesten utcát neveztek el Szende Pálról, előkelő és nagyforgalmú utcát a Belvárosban – de aligha van néhány tucatnyi öregembernél több, aki tudja is nagyjából, hogy ki volt".¹

¹ Horváth, 1968. (885), 10. p.. Bevezető tanulmányomban eltekintek a pontos bibliográfiai hivatkozásoktól, a szerző és az évszám után zárójelben közlöm a hivatkozott könyv vagy cikk tételszámát, amely így a bibliográfiában könnyen visszakereshető.

Az azóta eltelt majd két évtizedben különböző gyűjteményes kötetekben megjelent néhány Szende-írás, életművét méltató két-három tanulmány, s 1979-ben – születésének 100 évfordulóján – szülővárosában, Nyírbátorban tudományos konferenciát szerveztek, amelyen Hajdú Tibor, Hanák Péter, Litván György, Mucsi Ferenc és Szabó Géza foglalkoztak pályájának egyes szakaszaival.²

Bibliográfiai gyűjtéssel ehhez az "szellemi hazataláláshoz" szeretnék hozzájárulni. A bevezető tanulmányban nem vállalkozhatom – nem csupán terjedelmi korlátok miatt – Szende Pál életének és életművének monografikus feldolgozására és értékelésére. Céлом sokkal inkább az, hogy felhívjam a figyelmet e nemzetközileg is jelentős pálya és tevékenység fontosabb csomópontjaira, illetve eddig még ismeretlen vagy éppen homályos területeire. Úgy vélem Szende Pál politikai tevékenysége, tudományos (főleg szociológiai) gondolatai és filozófiai-világnézeti eszméi méltóak a feldolgozásra és a továbbgondolásra. Mi sem bizonyítja jobban ezt a tényt önnál, hogy a hetvenes években német és francia nyelven újra kiadták Szende egyik alapvető tanulmányát,³ s az un. tudásszociológia egyik első képviselőjét tisztelik benne. A kihívás tehát megtörtént: elsősorban ránk, magyar kutatókra vár az életmű feldolgozásának feladata, hiszen

²Nők. 1980. (890-894).

³Szende, 1970. (832), uő, 1974. (835), uő. 1977.

oly kevés magyar gondolkodónak sikerült igazán bekapcsolódnia abba a folyamatba, amelyet európai szellemi kultúrának nevezünk, még akkor is, ha Szende Pál – Dienes Valéria szép kifejezését kölcsönvéve – "e szekérnek csak saroglyáját tolta". Munkásságának pontosabb feltárását nehezíti az a tény, hogy a minden bizonnyal gazdag irat- és levélhagyatéka máig nem került elő, eltűnt vagy örökre megsemmisült a harmincas-egyvenes-ötvenes évek viharaiiban valahol Párizs-Bécs-Prága-Szinérváralja között.

IFJÚKOR

Szende Pál származásáról, családjáról ma még igen keveset tudunk. 1879. február 7-én a Szabolcs vármegyei Nyírbátorban, zsidó családban született, Édesapja (Schwarcz Adolf), a községi orvos, Bécsben végezte az egyetemet, s a visszaemlékezések szerint "éleseszű, művelt, nagylátókörű ember volt, finom zenei érzékkel, amelyet gyermekei örökölték".⁴ Édesanyja jómódú földbirtokos leánya, aki igen erélyes asszony hírében állott, fegyelemre ő szoktatta a három gyermeket.⁵ "Hozzátartozói szerint Szende anyai ágon örökölhette az olthatatlan tudásszomjat, az ambíciót, a vasszorgalmat és

⁴Varró István, 1934. (871), 330.p.

⁵Ti. Emilt, Pált és Máriát.

páratlan emlékezőtehetségét, amely mindenkit megkapott, aki vele érintkezésbe került. Mindabból, amit valaha tanult, tapasztalt, olvasott, látott vagy hallott, semmi sem ment nála veszendőbe" – írja Varró István Szende Pálra emlékezve.

Jászi Oszkár, aki hasonló társadalmi környezetből származott, a következőket írja Szende Pál, az ember, a munkás és a harcos című szép tanulmányában: "Ez a milieu és ez a családi kör érlelte ki benne életének három alapvető tendenciáját. Az első: mély részvéte az emberi szenvedések iránt, ami hozzátartozik minden derekabb orvos házi atmoszférájához. A második: mély ellenszenve a gentryvel szemben. A megyei gentryuralom kinövéseit, parasztellenességét szemlélve, a legnagyobb bizalmatlansággal telt el mindenki iránt, aki ebből az osztályból származott. (Egyszer élénk vitám volt vele, amikor a **Társadalomtudományi Társaság** élére a történelmi osztálynak egy ismert, radikalizmusra hajló tagját szerettem volna állítani. Ő hevesen ellenezte ezt a tervet azzal az indoklással, hogy nem tud bízni jelöltem őszinteségében: történelmi tradíciói erősebbek lesznek, mint "szerzett tulajdonságai". A dolognak különben nem lett folytatása, mert közben kitört a háború és az egész terv kútba esett.) A harmadik: mély szeretet és ragaszkodása a föld népe iránt. Jól ismerte a magyar parasztot, s még a hatalom által korrump-

pált alakjában is nagyrabecsülte a benne rejlő értékeket. Szívügye volt a demokratikus agrárpolitika és tisztán látta a nemzetiségi kérdés alapvető jelentőségét.⁶

Az alapfokú iskolát Nyírbátorban végezte, majd Nyíregyházára, az Evangélikus Gimnáziumba (később Kossuth Lajos Gimnázium) került. A gimnázium első három évét magántanulóként végezte.⁷

Végig kitűnően tanult, a gimnáziumi értesítők tanúsága szerint a sok egyes osztályzat mellett csak elvértve fordult elő néhány kettes, az is leginkább "tornászásból", Azt is a gimnáziumi értesítőből tudhatjuk meg, hogy hetedikes korában már az iskola önképzőkörének a Bessenyei Körnek egyik vezető tisztségét töltötte be, ti. ő volt a kör pénztárosa. Már gimnazista korában megmutatkozott érdeklődése a történelem iránt. Az 1894/95-ös tanévben Themistokles és Aristeides című pályamunkájával 5 frt-ot nyert.⁸ 1895-ben az iskola Kossuth Lajos emlékalapíványa pályázatot hirdetett "István a honalapító" címmel. A három jeligével (Magyarország nem volt, hanem lesz: Feltámadunk; Hol vagy István király?) beérkezett pályázat közül a bíráló bizottság a harmadikat találta a legjobb-

⁶Jászi, 1934. (865), 314.p.

⁷A Nyíregyházi Ág. Hitv. Evangélikus Főgymnasium értesítői. 1888-1896.

⁸A család ebben az évben (1895) magyarosítja a nevét Schwarczról Szendére.

nak "mert egyesíti magában az első szorgalmát, a második lendületességével, s e mellett hijával van mindazon hibáknak, melyeket az előbbieknél többé-kevésbé jelentékenyeknek találtunk". A munka, amelyet Szende Pál irt, még nem került elő, de ismerjük a bizottság értékelését: "Nem csupán a legszélesebb alapra fektetett s minden részében arányosan kidolgozott tervezete, nem nagy terjedelme, melyet ily pályamunkánál inkább mellőzhetőnek, mint kívánatosnak tartunk (432 elég sűrű oldal), hanem az a minden irányban körültekintő, kutató, kritikai szellem, az a világos ítélet és előadás, hazánk viszonyainak a szomszédainkkal való párhuzamos tárgyalása teszi becsessé e munkát, mert figyelmen kívül nem hagy semmit s mégse kalandozik el tárgyától, ítélt és mégse esik szélsőségekbe, hangzatosan ír és mégis megmarad történetirónak. . ." 1896-ban a milleneum évében jelesre érettségizett magyarból (tételek: Magyarország létjoga Európa államai között; Dicsőítő beszéd Árpád fejedelemről; Mily hatással voltak a demokratikus eszmék a magyar irodalomra?), németből, latinból, görögből és régiségtanból.

Még ebben az évben beiratkozott a budapesti egyetem jogi fakultására. Egyetemi éveiről viszonylag keveset tudunk, ui. az Egyetemi Levéltár témánkra vonatkozó anyaga nagyrészt megsemmisült. A Jogtudományi Szigorlati Jegyzőkönyvek viszont fennmaradtak, ezekből kiderül, hogy vizsgáit a

szigorlati bizottság (Timon Ákos dékán elnökletével) "egyhangúlag elfogadta és egyhangúlag megdicsérte".⁹

1900. június 23-án az államtudományok, 1902. december 20-án a jogtudományok doktorává avatták.

Egyetemi tanulmányai mellett főleg történeti kutatásokkal foglalkozott. Hagy hatással volt rá történész nagybátyja, Acsády Ignác, akinél egy ideig lakott is. Minden valószínűség szerint Acsády útmutatása és felügyelete mellett kezdte el tanulmányozni a középkori magyar városok történetét. Ezekből a kutatásokból született a Magyar városok a középkorban című dolgozata, amellyel 1897-ben elnyerte a jogi fakultás történelmi pályadíját. Ugyancsak Acsády segítségével került 1898-ban a Közgazdasági Lexikon szerkesztőségébe. Ebben a munkában jelent meg első történelmi tárgyú cikke, amelyet az árumegállítási jogról írt.

Gunst Péter Acsády Ignácról írott monográfiájából tudjuk, hogy a fiatal Szende végezte az utolsó simításokat, a stiláris átfésülést és a korrigálás munkáját Acsádynak A magyar jobbágyság története című művén.

⁹Egyetemi Levéltár, Jegt. Szig. Jegyzőkönyv. IX. (1898-1902).

¹⁰Der Autor über sich und sein Werk. In: Szende, 1970. (832), 103.p.

¹¹Szende, 1898. (I).

¹²Gunst, 1961. (972), 211.p. és 6. lábaj.

1900-ban patvarista, majd egy esztendőöt önkéntesként a vártüzéreknel szolgált, 1904-ben tette le ügyvédi vizsgáját,¹³ erre a vizsgára készülve állította össze *A végrehajtási eljárás és a csődjog vázлата című munkáját*.¹⁴ Az ügyvédi vizsga után négy év fiskáliskodás (1904-1908) következett. "Mivel azonban kliens szerzéshez se természete, se kedve, ügyvédi gyakorlata főleg ingyen jogsegélyből állt" – írja Varró István idézett cikkében. Egy kései önéletrajzi töredékben maga Szende a következőket írta: "Kevés hajlandóságot mutattam e foglalkozás iránt, inkább tudományos és politikai téren tevékenykedtem".⁵ Szerény megélhetését egyrészt jelölteknek az ügyvédi vizsgára való felkészítéséből, másrészt írói honoráriumokból biztosította, Az 1900-as évek legelejétől írt napilapokba szociálpolitikai és jogi tárgyú cikkeket.¹⁷ 1901-től a Magyar Hírlap szerkesztőségében dolgozott egy rövid ideig. A lapban megjelent Szende-vezércikkekből kiolvasható szerzőjük szociális érzékenysége.

¹³ Ebben az évben hunyt el édesapja.

¹⁴ Szende, 1901. (6),

¹⁵ Szende, 1970. (832), 103 p.

¹⁶ Varró, i. m. 331. p.

¹⁷ Ezek közül a napilapok közül ma még csak a Magyar Hírlapot és a Pesti Naplót ismerjük.

A *Pályák és Pálmák* című cikkében, amelyben a pályaválasztás nehézségeivel foglalkozik a következőket írja: "Nagyon sok ifjú, aki a középiskola alsóbb osztályaival akár szorgalom hiánya, akár vagyoni akadályok miatt nem képes tovább haladni, ahelyett, hogy iparos vagy kereskedői pályára lépne, úr akar maradni s díjnoknak, írnoknak stb. csap fel, vagy olyan foglalkozást választ ki magának, mely az úriasság mázát viseli ugyan, de belülről annál nagyobb cifra nyomorúságot rejt magában."¹⁸ Olyan szempontok is felmerülnek ekkori írásaiban, amelyekkel a későbbiek folyamán már nem találkozunk életművében. A *Törvény a kivándorlásról* című cikkében¹⁹ például így ír: "Valósággal elszomorító az a jelentés, melyet Amerikába vándorolt tótjaink és ruténjeink eloroszosításáról kaptunk. Kitűnt, hogy orosz segítséggel rendszeres aknamunka folyik a végből, hogy a kivándorolt magyar állampolgárok görögkeleti hitre térjenek át, s így nemcsak faji, hanem vallási rokonság által szorosabban hozzákapcsoltassanak a hatalmas orosz birodalomhoz. Hasonló veszedelem fenyegeti az erdélyi részekből a Balkán államokba kivándorló székelyeket is, – mert kellő támogatás hiányában nem tudják magukat kivonni a szláv és román befolyás alól... Ha azután ily kivándorló rövid idő múlva

¹⁸Szende, 1901. (10).

¹⁹Szende, 1901. (7).

hazakerül, szaturálva van a pánszláv eszméktől, s terjeszti azoknak mérgét családjában, közvetlen környezetében. S amit a nemzetiségi izgatás nem tud elérni, azt eléri közvetett, kerülő úton, a kivándorlók importja folytán."

Ezekben a cikkekben – igaz még más szemlélettel és megfogalmazásban – már előkerülnek azok a problémák, amelyek Szendét később foglalkoztatják. Így például az Igazságtalan adórendszer című cikkében (1901) ekképp bírálja az akkori adórendszert: "Nincs tekintettel arra, hogy a helyes adórendszer a gazdasági viszonyok javításának leghatályosabb eszköze, hibája továbbá, hogy az alsóbb osztályok, a kedvezőtlen vagyoni viszonyok között élő lakosság érdekeinek védelmét teljesen elhanyagolja."²⁰

A RADIKALIZMUS VONZÁSÁBAN

Az egyetem elvégzése után a rá olyannyira jellemző rendszerességgel kezdte tanulmányozni a régi és újabb társadalomtudományi irányzatokat. Comte, Spencer, Gumplovicz, Giddings, Westermarck, ikerina, Nietzsche, Maine, Darwin, Durkheim²¹ és mindenekelőtt Marx materialista történetfelfogása volt rá nagy hatással. Elfogadta a marxi

²⁰Szende, 1901. (8).

²¹Szende, 1970, (832), 104.p.

gazdaságtant²² és osztályharc-teóriát. Az osztályharcot azonban inkább pikleri alapon magyarázta. Ennek okát Jászi a következőkben látja: "Ami Marxnál egy dialektikus folyamat következménye, azaz alapján gazdaságilag interpretált hegelianizmus, az Piklernél az ember alapvetően önző természetéből folyó harc a nagyobb darab kenyérért és a bőségesebb életért. Szende világnézetéhez ez utóbbi felfogás állott közelebb. Hisz nyilvánvaló, hogy ha a társadalmi fejlődésben az egyéni akaratokon és célkitűzéseken túl egy superindividuális fejlődési irányt vagy akaratot tételezünk fel (és a hegeli dialektika ezt teszi s a marxi dialektika is mindössze a *Weltgeist*-et ökonomizálta), akkor **nolens-volens** bevezünk a gyűlölt miszticizmusba, amelynek lényege egy emberi öntudatunkat és akaratunkat túlhaladó társadalmi vagy kozmikus akaratba vetett hit. És éppen ez az, ami ellen Szende a legnagyobb hévvel küzdött. Minden vallás, minden metafizika, minden intuitív imponderabilitással dolgozó világnézet szerinte vagy anachronizmus, vagy (ami gyakoribb és veszedelmesebb eset) pusztá félrevezetés,"²³ Szende már-már **végletekig**

²² A gazdaság primátusának elfogadását segítette – természetesen közvetett módon – Acsády történetiszemlélete is, aki "a magyar történelem tengelyébe a munka mindenkori szervezetét tette".

²³ Jászi, 1934. (865), 315. p. Jászi már itt felfedezi Szende későbbi **elleplezés** és **leleplezés** teóriáját, s joggal hívja fel a figyelmet e szemlélet bizonyos egyoldalúságaira. Ld. uo. 315. p.,

racionalista világnézetével mindez nem fért össze. "Volt benne valami a francia enciklopédistáknak a múltat kíméletlenül pellengérré állító szelleméből. Jeremy Bentham, ha még élt volna, örömmel szemlélte volna késői követőjét, aki minden történelmi és szociális problémát az Ész törvényszéke elé állított, kiküszöbölve belőlük minden hitbéli vagy metafizikai elemet s a tradicionális érzelmek erejét" – írja Jászi idézett cikkében. Szende – úgy vélem – elsődlegesnek a **gazdasági érdekvizonyokat** tartotta. Egy később írt cikkében pontosan fogalmazza meg álláspontját: "A társadalmi életben egyedüli reális tényező – melyre matematikai bizonyossággal lehet építeni – az az erő, melyet valamely osztály, vagy foglalkozási ág a saját maga érdekeinek szolgálatára sorompóba tud állítani."²⁴

1905-ben került kapcsolatba a Huszadik Század című folyóirat körül csoportosuló körrel,²⁵ mindenekelőtt Jászi Oszkárral. Az ekkor kialakult barátság – kettejük nézetei között fennálló jelentős különbség ellenére, amelyek a 20-as években még tovább nőttek – egy életre szól. Ettől a pillanattól kezdve együtt haladt azzal a radikális csoporttal, amely 1914-ben létrehozta az Országos

²⁴Szende, 1910. (78).

²⁵Kezdetben csak egyszerű munkatársa volt a folyóiratnak, később a szerkesztésben is résztvett.

polgári Radikális Pártot. Ezen a csoporton belül Szende állt legközelebb a marxizmushoz. Magyarázatra szorul az a tény, hogy ennek ellenére miért nem csatlakozott a szocialista mozgalomhoz". Minden bizonnyal közrejátszott ebben a magyar szociáldemokrácia értelmiségellenessége, doktriner agrár- és nemzetiségpolitikája. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Huszadik Század körének **szellemi** vonzását sem. Emellett egzisztenciális problémákat is okozott volna esetleges csatlakozása a szociáldemokráciához: OMKE-nél betöltött felelős polgári állása kizárta ennek lehetőségét.

Első tanulmánya a lapban 1906 elején jelent meg *Önálló vámterület és osztályharc* címmel.²⁶

A politikai küzdelmekből is kivette a részét. 1905-ben tagja lett az Általános Titkos Választójog Ligájának, amelynek elsődleges célja a Krisztoffy-féle reformok támogatása.

1908-ban a Jászi vezette radikális csoport – miután kivált a Demokrácia páholyból – önálló szabadkőműves páholyt hozott létre: a Martinovics páholyt. Szendét ott találjuk a vezetők között (h. főmester). Jászi eredeti koncepciója az volt, hogy a szabadkőműves szervezeteket fel lehet használni a radikalizmus terjesztése érdekében, így viszont szembekerültek a páholyok többségével. E

² Szende, 1906, (16, 18, 19).

támadásokkal és vádakkal szemben írta meg Szende 1911-ben az *Alkotó és romboló munka a szabadkőművességben* című vitairatát,²⁷ Az első vádpont szerint a radikálisok a rombolás szellemét viszik be a mozgalomba. "Miben áll tulajdonképpen a mi romboló tevékenységünk?" – írja Szende.²⁷ Akarjuk az általános egyenlő és titkos választójogot. A nemzetiségek egyenjogúsítását. A kötelező ingyenes felekezettelen népoktatást. A nyugatihoz hasonló kultúrát. Az ipar és kereskedelem fejlesztését. Az alsóbb néposztályok anyagi helyzetének és szellemi színvonalának emelését. Az élelmiszerek olcsóságát... Ha a modern demokratikus, művelt és gazdag Magyarország megteremtése romboló munka, úgy készséggel vállaljuk annak ódiumát." A második vádpont szerint a Martinovics páholy "politizál". Szende védekezésében megállapítja, hogy egyrészt a páholyok eddig is politizáltak, másrészt a problémát az okozza, hogy a politika fogalmát ellenfelei túlságosan is tágan értelmezik. "Ezen szempontból kiindulva, megállapíthatjuk azt, mily "politikai" kérdésekkel nem foglalkozik a szabadkőművesi szövetség, olyanokkal, melyek semminemű általános társadalmi érdeket nem szolgálnak, hanem csakis a pártok kicsinyes torzsalkodá-

²⁷Szende, 1911. (86).

sainak vitapontjai. A szövetség nem foglalhat állást abban, kik legyenek a kormány tagjai, nem követelheti, hogy az obstrukciót hagyják szabadon, vagy házszabályrevízió útján törjék le, nem mondhatja ki, hogy csak oly egyéneket vesz fel tagjai közé, kik a nemzeti munkapártnak vagy a függetlenségi pártnak tagjai, s nem szavazhat a kormánynak bizalmat vagy bizalmatlanságot. De a napi politika körén kívül foglalkozhatik minden társadalmi kérdéssel, tekintet nélkül arra, vajon ezen kérdések megvalósításához a kormány és az országgyűlés közreműködése is szükséges."²⁹ A harmadik vádpont szerint eltértek a szabadkőművesség eredeti céljától, ti. a jótékonyság gyakorlásától. "Nem titkoljuk – válaszolja Szende –, hogy elvileg helytelenítjük a ma divatos jótékonyságot, amely ahelyett, hogy a társadalmi bajok gyökerére hatna, a nyomor tengeréhez képest jelentéktelen morzsákkal, kis könyöradományokkal akarja az emberi szenvedéseket orvosolni. Mi a jótékonyságot abban a formában ismerjük el csupán jogosultnak, midőn ez szociálpolitikai tevékenységet pótol, midőn az oly funkciót vállal magára, amely tulajdonképpen az állami feladatok közé tartozik."³⁰ A "finom modort" számonkérőknek pedig a következőket válaszolja: "Életbevágó kérdésekben a modor mellékes s nem tudok a történelemben arról példát, hogy

²⁹Uo. 10.p.

³⁰Uo. 12.p.

valamely társadalmi átalakulás azért maradt volna el, mert az új eszmék harcosai nem csepegtek a jó modortól. A francia forradalom elérte célját, pedig annak vezetői átkozottul rossz modorú fickók voltak. A szocializmus terjedését mi sem tudta feltartóztatni, pedig nem követik a kesztyűskéz politikáját.³¹

Szervezői tehetsége a 10-es években bontakozott ki igazán. Részt vett a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületének munkájában, egyik vezetője lett az 1910-ben alakult Reformklubnak.³²

A Választójogi Ligában Justh Gyulával ismerkedett meg.³³ Ugyancsak 1910-ben indult a Világ című napilap, amelynek alapítása körül Szende is munkálkodott. "Április elején indul meg a nagy szabadkőműves napilap, a Világ, Gerő Ödön tényleges szerkesztésében, aki teljesen szolidáris a mi elveinkkel. Emellett Ráczot, Dánielt, Szendét és engemet kértek fel politikai munkatársakul" – írta Jászi Oszkár Somló Bódognak egyik levelében.³⁴ A lap rövidesen a viták keresztüüzébe került, a páholyok egy része túlságosan "agresszívnek" tartotta irányvonalát. Szende Pál éppen fordítva, a radikalizmust hiányolta: "Hiányzik az egységes világfelfo-

³¹Uo. 17-118.p.

³²Varró, 1934. (871.), 338.p. A klub elnökségét Bánffy Dezső vállalta.

³³Uo.

³⁴1910. márc. 9. idézi: Litván, 1984. (1011), 4.p.

gás és a rovatok összhangja – írja. Főleg a munkás, nemzetiségi, politikai kérdésekben. Ennek oka az, hogy a szerkesztőség nem egységes! Bálint Lajos³⁵ azelőtt sovinszta volt! Csak most lépett a tudományosság útjára, ezért terminológiája még kialakulatlan. Az antiklerikalizmus nem azonos a szentek kicsúfolásával, hanem leleplezi a gazdasági kártevést... A nemzetiségi, politika hazafias frázis!... A lap legyen megértő a munkáskérdésben, álljon a gyengébb mellé... Gyenge az irodalmi, művészeti rovat, nem radikális! A közönséget nevelni kell! Ha radikális a Világ, akkor könnyen boldogul."³⁶ A lap 5. számában megjelent vezércikke (Seregszemle) fontos tanulságokkal szolgál akkori politikai nézeteit illetően. "Elméleti gondolkodók és impulzív rajongók már évek óta hirdetik, hogy elkövetkezik az új Magyarország. Amazok a tudomány tételei, a külföldi párhuzamok és történeti tanulságok alapján vélik, hogy a mai társadalmi és politikai rendszer megérett az összeomlásra, a rajongók pedig az utolsó négy év alatt fölgyülemlett indulatokat, elkeseredést, kiábrándulást, a gazdasági pangást látván, hiszik, hogy eddig lekötvé tartott társadalmi energiák robbantó erővel

³⁵Bálint Lajos a Báró Eötvös József Irodalmi és Nyomdai Rt. vezetője, amely a lap tulajdonjogával rendelkezett.

³⁶ MOL P 1100. 24. f. 29. cs. Idézi: Litván, 1984. (1011), 10.p.

fogják a mai osztályállam épületét szétvetni" – írja.³⁷ Cikkében "seregszemlét" tart: mely társadalmi erőknél áll érdekében az "úri Magyarország" megdöntése? Az első réteg szerinte az ipari munkásság: "Ideálja a kollektívizmus, a magántulajdon megszüntetése. Ezt a modern Magyarország még sokáig nem fogja megvalósítani és mégis erre az új osztályra is életkérdés az új rend megszületése," Mit kapna ez a réteg az új rendtől? "Jelentené neki a szabad mozgás lehetőségét, hatóságok részéről az emberibb bánásmódot, a gyülekezési és egyesülési szabadságot, politikai jogaik érvényesítését, a lakás és élelem drágaságának enyhülését, modern szociálpolitikai intézményeket." A második réteg a földművelő munkásság: "Bajai azonosak, vágyódásai ugyanazok, mint az ipari munkásoké, száma nagyobb, de öntudata fejletlenebb." A harmadik réteg a kisbirtokos parasztság, amelyen Szende véleménye szerint az ezeréves ország nyugszik. "Az új korszak meghozná nekik a progresszív földadót, a jobbágyi viszonyok erős maradványainak eltörlését, a tisztességes közigazgatást az egyházi terhek rendezését, földéhségének csillapítását, a belterjes gazdálkodás lehetőségét." A negyedik réteg a polgárság, az iparos és kereskedői elem, értelmiségi foglalkozásúak, köz- és magánhivatalnokok." A gyáriparnak az új Magyaror-

³⁷Szende, 1910. (78).

szág a kapitalisztikus termelés kifejlődését je-
lentené, lerombolását mindama társadalmi vagy jo-
gi intézménynek, melyeket az egyoldalú agrárius
érdek az ipar haladása elé állít." A kereskedelem
a kereskedelem ellenes irányzatok letörését, a
kisipar a modern gazdasági életet, az értelmiség
a gondolat és vélemény szabadságot várhatja az új
Magyarországtól. Az ötödik a középbirtokosok réte-
ge, "amely a modern kapitalisztikus mezőgazdasági
üzem megteremtésében látja boldogulásának felté-
teleit." Ezt az öt társadalmi réteget állítja
szembe "a latifundium, a nagybirtok, kitarítottjai-
nak és megvásárolt szolgáinak óriási seregével.
Ezer év folyamán kialakult történelmi súlyukkal..."

A 10-es évek elejére kialakultak és megszi-
lárdultak politikai nézetei. Bár a tudományos szo-
cializmus mellett egy életre elkötelezte magát,
ekkori írásai tanúsága szerint az új rend megvaló-
sítását egyszerű, gyakorlati politikai kérdésnek
tartotta. Ezekkel a számára égetően fontos poli-
tikai kérdésekkel a Jászi vezette radikális cso-
port foglalkozott igazán (földkérdés, a feudaliz-
mus maradványainak felszámolása, nemzetiségi kér-
dés, a polgárság megszervezése, munkásoktatás
stb.). Ekkori politikai nézetei közül két mozza-
nat mindenképpen kiemelésre méltó. Az egyik, hogy
felismeri a nemzetiségi kérdés valódi súlyát, já-
szi Oszkár művéről (A nemzeti államok kialakulása
és a nemzetiségi kérdés) írt recenziójában a kö-

vetkezőket írja: "Ha sikerül nemzetiségi politikánknak helyes irányt adni, úgy jövődő fejlődésünk legbiztosabb alapjait raktuk le. De ha téves úton haladunk tovább, a mérges kóranyag állandóan bennmarad a nemzeti vérkeringésben, megbénít minden előrelépést és egy általános európai konfliktus esetén katasztrófát is idézhet elő,"³⁸ Pontosan látta, hogy a demokratikus eszmék és intézmények tér foglalásának akadálya a nemzetiségi veszélytől való félelem, így például az általános választójog elutasításakor ellenfelei szerint az: "a drótos tótok és havasi mócok uralmát jelentené." Szende a nemzetiségi kérdést is elsősorban **osztályszempontok** alapján ítélte meg. Egy valamivel korábbi cikkében, bírálva a nemzetiségi képviselők "demagógiáját", ezt írja: "Ők, akik már anélkül is bejutottak a parlamentbe (ti. a nemzetiségi képviselők általános választójog nélkül – Gy. J.) nagyon jól tudják, hogy az általános szavazati jog behozatalával a radikális irányzatok, különösen a szocializmus tért fognak hódítani, s erre legalkalmasabb talaj lesznek a nemzetiségi vidékek, hol a lakosság gazdasági és szellemi nyomora a legnagyobb. S majd akkor a nép, helyzetének tudatára ébredve, nem fogja többé hagyni magát pánszláv és dákoromán agitációk eszközéül

³⁸ Szende, 1912. (114), 774.p.

felhasználni, hanem elnyomói: a pópák, bankdirektorok és az egész díszes társaság ellen fog fordulni,"³⁹

A másik kiemelésre méltó mozzanat, hogy Szende már ekkor felismeri az ideológiák óriási jelentőségét. Az "Írói becsület" körkérdésre adott válaszában így fogalmazza meg álláspontját: "Egy helyesebb társadalmi rend kialakulásának a jelenlegi gazdasági szervezeten és hatalmi tényezőkön kívül épp olyan fontos akadályai azok a hagyományok és ideológiák, amelyeket az iskola, az egyház, a tudomány, a sajtó nevelnek bele a lelkekbe, és amelyek elhítetik a testi és szellemi munkások óriási tömegével, sőt a polgárság túlnyomó részével is, hogy a jelenlegi hatalmi viszonyok fenntartása elsőrangú érdekük, emberi és hazafiúi kötelességük. Ezért úgy a radikális polgári, mint a szociáldemokrata munkásmozgalomnak egyformán célja a lelkek felvilágosítása, az **osztályöntudatra ébresztés**. Viszont más oldalról az osztályöntudat elkomályosítására törekednek mindazok, kiket érdekeik a mai osztály uralomhoz fűznek,"⁴⁰ Úgy vélem, ebben a megfogalmazásban – igaz embrionális formá-

³⁹Szende, 1906. (21).

⁴⁰Szende, 1912. (113), 729. p.

A már idézett recenzióban is Jászi érdemének tartja az ideológia szerepének felismerését: "Előnyösen különbözik Ottó Bauer munkájától abban, hogy az ideológiai szempontokra sokkal nagyobb súlyt fektet, s általában hangsúlyozza ezek fontosságát."

ban – már benne van Szende későbbi teóriájának, az elleplezésnek és a leleplezésnek, gondolati magva.

Az Országos Polgári Radikális Párt alakításában Szendének döntő érdemei voltak. 1914. június 6-án a régi országházban tartott alakuló nagygyűlésen Jászi ismertette a párt programját, Szende a szervezés addigi eredményeiről számolt be. Az 1914-es pártprogram vám- és adópolitikai részét ő dolgozta ki (harc a kereskedelemellenes irányzatok ellen, a fogyasztási adók visszaszorítása, progresszív jövedelem-örökösödési- és kiegészítő vagyonadók, általános vagyonadó többlet, harc az önálló vámterületért). A szervezés munkáját a háború kitörése megakadályozta. Szende mint tartalékos vártüzér vonult be, s részt vett a keletgalíciai harcokban. Varró István szerint a przemysli erődből a bekerítés előtt néhány órával "csodával határos véletlen folytán" került csak ki. 1914-ben ő sem lépett fel a háború ellen. A Világpiacban megjelent A Balkán és Magyarország jövője című cikkében Magyarország balkáni befolyásának erősítése mellett foglalt állást: "Magyarország jövője a Balkánon van! Magyarország legyen a Balkán vezető állama és Budapest a Balkán gazdasági és kereskedelmi központja... A morális élet követelményei pedig azt parancsolják, hogy gazda-

⁴¹A programot Id. Mérei, 1947. (961) kül. II. 4;7;8. pontját.

sági téren mindig oly kapcsolatok megteremtésére törekedjünk, amelyekben mi vagyunk az erősebb fél."⁴² Hazatérése után az OMKE felmentését kérte tekintettel a háborús gazdálkodás miatt megnövekedett érdekképviselési munkára.⁴³ Egy rövid időre beletemetkezett szakmai munkájába, emellett az adópolitika kérdései kötötték le figyelmét.

1917-ben Jászi, Vámbéry és Szende újra szervezni kezdték a radikális pártot. Szende ekkor a párt alelnöki tisztét töltötte be. A Világ 1918. február 19-i számában jelent meg A polgári radikalizmus című vezércikke, amelyben összefoglalta akkori politikai nézeteit. Véleménye szerint a radikális párt elsősorban **polgári** párt, amelynek elsődleges feladata a **polgárság megszervezése**. "Ezt a szervező munkát akarja a radikális párt elvégezni és ha a demokrácia alapvető kérdéseiben együtt is kivan mindenkor haladni a munkássággal, mégis a polgárság különböző rétegeire támaszkodik." A radikális párt – úgymond – a magántulajdon és a kapitalisztikus fejlődés alapján áll, célja a kapitalisztikus fejlődést előmozdítani, de – egyúttal – a kapitalizmus túlkapásait megszüntetni. Szende szerint a radikális párt abban különbözik a többi polgári párttól, hogy a fejlődésnek gyorsabb ütemét óhajtja. Ugyanakkor – mondja Szende-

⁴²Szende, 1915. (150).

⁴³Varró, 1934. (871), 338.p.

a fejlődés **szükségszerű**, ezért nem állhat meg ennél a pontnál: "A kapitalisztikus termelési mód az előbbi gazdasági renddel szemben lényeges haladási jelent és a fejlődésnek egyenes útja. A tudományos szocializmus is elismeri, hogy a kapitalizmus szükségszerű fejlődési fokozat, előfutára a bekövetkező társadalmi rendnek," Egy másik helyen a következőképpen fogalmazza meg ugyanezt a problémát: "... a magántulajdon mai rendszere és a vagyonmegosztásnak ebből folyó egyenlőtlensége előbb-utóbb a mai társadalmi rend szétrobbantásához és anarchiához vezet." Úgy vélem, ez az "előbb-utóbb" a polgárság számára nem lehetett túlságosan vonzó, s kellőképpen magyarázza távolmaradását a párttól.

AZ OMKE-BAN

Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés, a kereskedők érdekvédelmi szervezete, hosszú csatározások után 1904-ben alakult meg Sándor Pál elnöketével. Az 1908. június 3. igazgatósági ülésen a vezetőség pályázatot írt ki a megüresedett főtitkári szék betöltésére,⁴⁵ A beérkezett pályázatok alapján 1908. augusztus 10-én az igazgatóság – Sándor Pál javaslatára – egyhangúlag válasz-

⁴⁴Szende, 1918. (201).

⁴⁵Miután dr. Lévy Béla lemondott főtitkári állásáról.

totta meg Szendét az OMKE főtitkárává, s egyben megbízták a szervezet lapjának, az OMKE-nak a szerkesztésével. Szende az érdekképviselési munkát nem tartotta **csupán** pénzkereseti forrásnak. Sokan ellentmondást láttak és látnak világnézeti radikalizmusa és egy "kapitalista érdekképviselési szervezetben" történt munkálkodása között. Nem így Szende, ő ugyanis – mint láttuk – **politikai szempontból** a polgárság megszervezését feltétlenül szükségesnek tartotta. Ehhez a munkához pedig nagyszerű terepnek látszott a kereskedők szervezete. Másrészt az "úri Magyarország" elleni harcát – eszméi feladása nélkül – folytathatta az OMKE-ban. Harmadszor, mint Jászi írja: "Ebben az időben... nem alakult ki még benne az a jövőbe vetített marxi világkép, amelyben nincs hely a közvetítő kereskedelem számára..." A szervezetet, sőt magát Sándor Pált is érték támadások a főtitkár (később alelnök) "túlzott radikalizmusa" miatt.⁴⁶ Sándor Pál azonban minden egyes esetben

⁴⁶ "Most utólag konstatálhatom, tisztelt Uraim, hogy számos megtámadatásnak voltam kitéve amiatt, hogy a "vörös" Szendét itt tartottam a mi körünkben." Sándor Pál beszéde a Kereskedő Tanács gyűlésén. (932), 1. p.

megvédte Szendét e támadásokkal szemben.⁴⁷

1918-ban Szende OMKE-beli tevékenységének tízéves évfordulóján a közgyűlés melegen köszöntötte alelnökét: "Az OMKE utolsó tízéves története egybe van forrva Szende Pál egyéniségével és személyével. Mindnyájan tudjuk, hogy Szende Pál harcos természet. Harcol és fegyvere sebeket is tud okozni. Azt hiszem, tisztelt Uraim, nem tudjuk eléggé megbecsülni azt, hogy olyan ember, mint Szende Pál, aki mint író, mint tudós és politikus is kimagasló egyéniség, erejét és tudását latba veti a mi érdekünkben. Ahol Szende Pál megjelenik, ott a kereskedelemnek megvan a maga ékes szószólója, ott kereskedelemellenes támadások nem hangzanak el anélkül, hogy ő erélyesen vissza ne utasítaná.

⁴⁷ Sándor Pál biztosította nekem politikai meggyőződésem nyilvánításának teljes szabadságát, ami nélkül az OMKE-nél nem tudtam volna megmaradni. Személyes és baráti kapcsolatok meglazítása, választóinak gyakori felzúdulása sem tántorította őt el ettől, sőt tudok olyan esetet is, amikor súlyos anyagi érdekek veszélyeztetése árán is szembeszállt az ellenkező törekvésekkel" – írja Szende Pál nevezetes Búcsúszavában, Szende, 1918. (232), 1. p.

A radikalizmus ellenfelei nem is hagyták szó nélkül az ügyet. "Hiszen ez a Szende is mint a f OMKE titkára szolgálja az ország egyik legnagyobb kapitalista egyesülés érdekeit, ami nem akadályozza meg abban, hogy szabad óráiban ne mennydörögjön az osztályérdek fizetett cselédei ellen – írja a Magyar Figyelő. (910), 288, 288.p.

őket." (Drucker Géza)⁴⁸ "Szende Pál az alatt a tíz év alatt, míg az OMKE-ban működött, megteremtette a kereskedelem hatalmasan kiépített szervezetét, s a legnagyobb buzgalommal, minden képességének és tehetségének latbavetésével szállt sikorra a kereskedelem érdekeiért. Csak a jogos érdekeket szolgálta, a jogtalan kívánságokkal mindig szembeszállott. Hittel és lelkesedéssel töltötte be hivatását, s olyan szerény anyagi ellenszolgáltatásért, amelyből még nagyon szerény életmódjának költségeit is alig tudta fedezni. Az OMKE pénzügyeit felvirágoztatta, tekintélyes vagyont szerzett annak, de elhárította magától mindig azt, hogy az anyagi eszközökben megerősödött OMKE a háborús viszonyoknak megfelelően jutalmazza az ő tevékenységét."⁴⁹ Szende novemberben mondott le alelnöki tisztéről. Sándor Pál a következő szavakkal búcsúztatta: "... csak akkor lendült neki az OMKE, amikor Szende Pált sikerült megnyernünk. Minden héten kirándult a vidékre, lelkesítette a kereskedőket, felrázta őket abból a rettentő

⁴⁸Ld. (926).

⁴⁹Ld. (930).

Az OMKE-beli tevékenység tette lehetővé Szendének, hogy beutazza Európát. Még a Háború előtt járt Oroszországban és az Egyesült Államokban. Ld. Varró, 1934. (871). 1914-ben a kereskedők párizsi kongresszusán az állandó végrehajtó bizottság tagjává választották Szendét.

indolenciából, amelyből a kereskedők ki nem gyógyíthatók. És éppen ezért a magyar kereskedők részére agitálni, értük dolgozni, végtelenül nehéz és hálátlan feladat. Az, aki ezt megteszi, az elképzelhető legnagyobb áldozatot hozza... Ha visszatekintünk arra a rengeteg munkára, amit a lelkünk végzett, nem marad nekünk más hátra, mint hogy hálás szívvel köszönetet mondjunk a végzetnek, hogy megadta őt nekünk és hálás köszönetet mondunk neki azért, hogy nálunk működött."⁵¹

A FORRADALOMBAN

1918. október végén Szendét ott találjuk a Nemzeti Tanács vezetői között: október 29-én a tanács intézőbizottságának tagjává választották. A forradalom győzelme után rábízta a pénzügyminisztérium vezetését, november 25-ig, miniszteri kinevezéséig, államtitkári rangban. Ennek okát Garami Ernő a következőképp magyarázza: "a pénzügyi tárcára pedig az volt a döntés, hogy Szende Pál mint államtitkár fogja vezetni, nehogy a miniszterek között túl sok legyen a zsidó. Mert vele együtt kettő lett volna!"⁵² Hajdú Tibor véleménye szerint a döntésben az is közrejátszott, hogy Szende esetleges kinevezésével a kormány összeté-

⁵¹ Ld. (931), 2. p.

⁵² Garami, 1922. (941), 36. p.

tele ügy módosult volna, hogy az már nem fejezte volna ki a tényleges erőviszonyokat.⁵³

Óriási megoldásra váró feladatok tornyosultak Szende előtt: kiválás a felbomlott monarchia gazdasági rendszeréből, az önálló pénz megteremtése, önálló vám- pénzügy és adópolitika kidolgozása, önálló nemzeti bank felállítása stb.⁵⁴ A pénzügyminisztérium akcióképességét igyekezett fenntartani, ezt a tényt még a "túlsó oldalról jött" Kállay Tibor, volt pénzügyminiszter is elismerte: "... elismeréssel voltam és vagyok Szendének az az eljárásával szemben, hogy megbecsülte a pénzügyminisztérium tisztviselői karát, és valamely irodasegéd-tiszti álláson kívül egy rendszerezett állásra sem nevezett fel külső un. szakembereket abból a társaságból, amely az összeomláskor a hatalom birtokába jutott. Ez az én szememben feltétlenül előnyösen különböztette meg az ő vezető szerepét a Károlyi-kormány többi vezető egyéniségeinek a szereplésétől, és az országra azzal az előnnyel járt, hogy legalább a pénzügyi adminisztráció maradt akcióképes..."⁵⁵

Szende az ország pénzügyeinek rendbehozására és az államadóságok kifizetésére progresszív va-

⁵³ Hajdú, 1980. (892), 59. p.

⁵⁴ Ld. részletesen: Hajdú, 1980. (892), Láng, 1960. (971).

⁵⁵ Kállay, 1934. (877).

gyonadót tervezett kivetni, amit egyébként nem sikerült megalósítania, s amellyel a viták keresztüztüzebe került. A nagy-vagyonadó terve már a háború vége felé kezdett érlelődni benne, 1918 augusztusában a Világban például ezt írja: "De azt nem szabad túrni, hogy ezzel az ürüggyel az állam a nagybirtokosoknak újabb adóprivilegiumot osztogasson, elejtve és meghamisítva a nagy vagyonadót, amely ma a leghatásosabb eszköz lenne nemcsak óriási bevételek szerzésére, de egyúttal a földbirtok megosztás összes régi igazságtalanságainak orvoslására."⁵⁶ 1918 november végén egy holland újságíró kérdésére azt válaszolja, hogy a kormány: "feltétlenül fizetni fogja államadóságainak kamatait", s az ehhez szükséges pénzt elő fogja teremteni: "Akkora vagyonátadást fogunk kivetni, amilyenre a magyar történelemben, de még a nemzetközi történelemben sem volt példa! Reméljük, hogy így sikerülni fog a pénzügyi egyensúlyt helyreállítani. A mostani, de talán még a következő nemzedék is sokat fog emiatt szenvedni."⁵⁷ Szó ami szó, nem épp politikus megfogalmazás! A Népszava szerkesztősége (ui. az interjú ebben a lapban jelent meg) hozzá is fűzi: "Legfeljebb elméleti szempontból kifogásoljuk azt a beállítást,

⁵⁶ Szende, 1918. (228), 3.p.

⁵⁷ Szende, 1918. (933).

hogy a nagy vagyont engedés **miatt** a mostani nemzedék sokat fog szenvedni. A szenvedés épp úgy volna a nagy vagyont engedés nélkül is."⁵⁸ Az Újság vezércikkírója pedig így kommentálja az interjút: "Kár az egyik oldalon, amelyen szükség van rá, az önértetet lelohasztani, s a másik oldalon, ahol már úgylis túlteng, növelni. A Szende Pál beszédje nem vagyonterheket hárít az érdekeltekre, hanem ódiomot." De nemcsak jobbról támadták Szende javaslatát, a baloldal túl enyhének találta a tervezett vagyontadást. A támadások ellenére Szende tagja maradt a Berinkei-kormányának is, senki sem vonta kétségbe hozzáértését.

A kormány március 17-i ülésén pártja nevében bejelentette: "... szocialista kormány és szocialista többség a kívánatos. A radikális párt, mint polgári párt, nem kíván fennmaradni. A polgárság megbukott, ennek le kell vonni konzekvenciáit."⁵⁹ Varró István már többször idézett cikkében azt állítja, hogy Kunfi felkérte Szendét a pénzügyek további vitelére, de ő ezt nem vállalta. A kialakult helyzetet reménytelennek látta, a kommunista politikával nem értett egyet (kapcsolata sem volt velük), így 1919 májusában elhagyta az országot és Bécsbe távozott.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, márc. 17. Idézi: Hajdú, 1980. (892), 61.p.

AZ EMIGRÁCIÓBAN

Amikor Szende Bécsbe érkezett nem sejtette, hogy soha többé nem térhet már haza Magyarországra. Jászi szerint részben Szendétől is függött esetleges hazatérése: "Szende, mint szakminiszter, nem volt jobban "terhelt", mint a Károlyi-kabinetnek otthon maradt többsége. Összeköttetései pedig elég erősek lettek volna arra, hogy "gutgesinnt" voltát bebizonyítsa. Történtek is nála ilyen puhatolódzások, befolyásos oldalról. De ő inkább az idegen föld ridegségét és a jövő bizonytalanságát választotta, semmint elveinek nem is megtagadását, hanem csupán leszelidítését." Szende ehhez az állásponthoz élete végéig hű maradt, 1931 novemberében egyik levelében a következőket írja: "Még most sem adtam fel azt a nézetemet, hogy az emigránsok zöme nem túl hosszú idő alatt hazatérhet, én egyelőre még nem mennék haza, csak akkor, ha már a szabad véleménynyilvánítás korlátai megszűnnének." ⁶⁰ Az első időben Szende optimistán ítélte meg a helyzetet, úgy látta, hogy a Horthy-rendszer nem fog stabilizálódni, s az emigrációból néhány hónap múlva hazatérhet. Ahogy

⁶⁰ Szende Pál levele Andrékó Pálhoz, 1931. nov. 17
PIA 794. f. 2. őe.

múltak a hónapok, évek úgy lett egyre pesszimistább a hazatérést illetően.

Bécsben második szellemi otthonra lelt, a város kedélyes hangulata megfelelt Szende szellemi alkatának. Belépett az osztrák szociáldemokrata pártba, s csatlakozott a 11, – rövid ideig a Két és feles – Internacionáléhoz kapcsolódó ún. Világosság szocialista csoporthoz. Kunfi Zsigmond, Rónai Zoltán, Böhm Vilmos, később Fényes László és Kéri Pál lettek legközelebbi munkatársai. Ez a csoport adta ki a Világosság című – szakaszosan megjelenő – lapot,⁶² s tartotta fenn a Világosság Szocialista Művelődési Egyesületet és iskolát. De nem távolodott ezzel el Szende Jászitól és Károlyitól sem. Különösen az első időben vett részt az emigráció megszervezésének munkájában, többször tárgyalt Masarykkal és Benessel, politikai és személyes ügyekben volt segítségére Károlynak.⁶³ A Károlyi-Jászi csoport lapjával, a Bécsi Magyar Újsággal szemben kezdetben bizalmatlan

⁶¹ "Forradalmak tavasszal sem fognak kitörni, mert ha most kitör valami, az csak ellenforradalom leket" – írja Andrékó Pálnak. 1932. febr. 2.

⁶²A lapot kezdetben Kunfi szerkesztette, ekkor Szende állandó munkatársa volt a lapnak, a harmincas évek elején – Kunfi halála után – ő maga is részt vett a szerkesztésben.

⁶³ A kérdésről részletesen: Litván szerk., 1978. (998), passim, valamint Litván, 1980. (1010).

volt,⁶⁴ csak 1923 elejétől kapcsolódott be annak munkájába, s különösen Jászi amerikai útja alatt tett sokat a lap megmentése érdekében. "Hat hét óta mást sem csinálok, mint pénz után szaladgálok, de az ezzel járó kellemetlenségeket és megaláztatást készségesen viselném, ha a lapot meg lehetne menteni. Úgy látszik, más van megírva a sors könyvében" – írja 1923. április 11-én Károlyi Mihálynak.⁶⁵ A lapot nem sikerült megmenteni: 1923 decemberében megszűnt.

⁶⁴"Ezzel szemben Szende Pál egy közbenső álláspontot foglalt el: Nem tagadta, hogy a lapra szükség van, de azt vitatta, hogy abból jó és ízléses lapot lehet csinálni a szerkesztőség egy részének zsidó-kommunista mentalitása miatt, mely neki a legnagyobb mértékben ellenszenves, ... addig míg a lap szellemét átalakítani nem sikerül, a lapba nem fog írni." Jászi Oszkár Károlyi Mihályhoz, 1922. máj. I. A Károlyi Mihályhoz írt leveleket Hajdú Tibor jóvoltából tekinthetem meg (Károlyi Mihály levelezése II. kézirat), akinek ezúton is köszönetet mondok segítségéért.

⁶⁵Szende Pál levele Károlyi Mihályhoz, 1923. ápr. II.

⁶⁶"a lap megszűnése óta rengeteg bajunk és keserűségünk van a likvidálással. A hitelezőkkel, akiknek egynémelyike csóddal fenyeget, egyezkednünk kell, s az alkalmazottaknak valamit biztosítani. Sok rossz napot éltem meg az emigrációban, de ilyen lealázót keveset." Szende Pál levele Károlyi Mihályhoz, 1924. jan. 21.

Hogyan is élt Szende Bécsben? Emigrációs mindennapjairól igen keveset tudunk, leveleiben, cikkeiben csak néhány utalást, adatot találunk erre vonatkozóan. "Bécsben az egyetem mögött, az Alserstrasse 20. ⁶⁷ ház második emeletén, egy udvari szobában, könyvek százaival és jegyzetei tizezeivel körülbástyázva, magával a legkevesebbet sem törődve, valóban magántudósi módon élt. Csak délután 5 órakor ment el a kávéházba, hogy azon két barátjával, akikkel az Astoria 105-ös szobájában örök barátságot kötött, megbeszélhesse a napi eseményeket és elolvashassa a napilapokat.⁶⁸ Jászi azt írja, hogy Szende "a bécsi emigráció keserveit minden panasz és zúgolódás nélkül tűrte, és ő, a jó konyha barátja és élvezője vidám humorral ette velem végig a **Gemeinschaftsküche** kétes kosztját a háború utáni felbomlás első éveiben. Épp ebben az időben adta lelki nagyságának legcsalhatatlanabb bizonyítékát. Kedves, gyermekes hedonizmusa máról-holnapra a legkeményebb aszketizmussá tudott átváltódní, ha meggyőződése követelte az áldozatot."⁶⁹

⁶⁷ Bécsi címe többször változott. A húszas évek elején hosszú ideig a Newer Markt-on lakott (14.), majd a húszas évek végén a Keilgasse 13. számú házba költözött.

⁶⁸ Alfa, 1034. (1018), 280-281. p. (Az Alfa Béla álnév mögött Kőhalmi Béla vagy Halasi Béla rejtőzik.

⁶⁹ Jászi, 1934. (865), 318. p.

Ezzel kapcsolatban Jászi két fontos mozzanatra is felhívja a figyelmet. Egyrészt, hogy hazátlan-ságban a nyugati szocializmus nagy szervezete lett a hazája, amelyhez ideálszomjas lelke egész hevével csatlakozott." Másrészt, most megismerkedhetett olyan szocialistákkal, "akik az univerzális műveltséget és finom kutató szellemet a legjobb polgári életformákkal egyesítették." Itt ismerkedett meg és kötött meleg barátságot Kari Grünberg professzorral, Karl Rewner kancellárral, Kari Seitz polgármesterrel, Ottó "Bauerrel és mindenekelőtt Rudolf Goldsekeiddel, a jeles bécsi szociológussal.

Szende az emigrációban főleg hírlapi cikkek írásából élt. Kezdetben a Kassai Naplónak, az Aradi Hírlapnak (később Erdélyi Hírlap), a Bécsi Magyar Újságnak, az Arbeiter Zeitungnak és a Leipziger Volkszeitungnak volt állandó munkatár-sa, később, a 20-as évek második felétől a pozsonyi Reggel közölte rendszeresen a cikkeit.

⁷⁰ "Mindkét lapnak (ti. a Kassai Naplónak és az Aradi Hírlapnak – Gy. J.) rendes cikkírója vagyok, s bár politikai magatartásukkal nem minden tekintetben vagyok megelégedve, ebben az ügyben (ti. a Károlyi-perben – Gy. J.) igen tisztességesen viselték magukat." Szende Pál levele Károlyi Mihályhoz, 1923. ápr. 11.

Tudományos munkáját emiatt egyre gyakrabban kellett félbeszakítania.⁷¹ "Rengeteg sok tervem van, én tudnék most tíz könyvet írni, ha akadna reá kiadó, aki fizetné a munkabért. Erre azonban sajnos, nem sok a kilátás. Ha még lesz gyereke, kedves druzsám, tiltsa el attól, hogy tudományos munkából akarjon megélni, sok reménytelen foglalkozást láttam már, de ilyet még sohasem" – írja *Andrékó Pálnak* 1930-ban.⁷²

1925-től kezdve minden évben megfordult Párizsban, előbb csak egy-egy előadást tartott, később azután meghívták a *College libre des sciences sociales* tanárának. Ekkor már hosszú hónapokat töltött Párizsban, a *Montpamasse-on* – ahogy ő írta – "egy temetővel szemben lévő szállodában lakott." Innen küldte cikkeit Szlovénzkóba és Erdélybe. Egyik cikkébe – tőle szokatlan módon – egy személyes epizódot is beleszórt: "Csalódva mentem át az ucca másik oldalán levő kis kávéházba, ahol minden reggel kávéivás közben néhány bennszülött párizsival a napi eseményeket szoktam megbeszélni. Hány cikket is írtam én már e beszélgetések alapján!"⁷³

⁷¹ Már 1923-ban ezt írja Károlyinak: "Sajnos, most egyelőre tudományos munkálkodásomnak vége szakad, a kereső munka annyira lefoglal, hogy nem igen fogok ilyesmire ráérni." *Szende Pál Károlyi Mihályhoz*, 1923. ápr. 11.

⁷² *Szende Pál Andrékó Pálnak*, 1930. dec. 28.

⁷³ *Szende*, 1931. (701).

Részvett a párizsi Emberi jogok Ligájának munkájában, eközben ismerkedett meg François Aulard-dal, a történésszel. Tagja volt a párizsi kerületi szocialista pártszervezetnek,⁷⁴ francia szocialista politikusok fogadták a bizalmukba: Leon Blum, Brack, Longuet⁷⁵ stb. A harmincas évek legelején a bécsi, brüsszeli és párizsi Világosság-csoportok egyesülésén munkálkodott, 1931-ben Lens-ben e csoportok meg is tartották un. püünkösdi egyesülési kongresszusukat.⁷⁶ Igaz az egészséget tartósan nem sikerült biztosítani,

A húszas évek végére eszmei síkon eltávolodott a két régi harcostárstól Jászi Oszkártól⁷⁷ és Károlyi Mikálytól, jóllehet a személyes kontaktus és barátság – mindkettőjünkkel – haláláig fennmaradt. Szende Károlyival sohasem szakított olyan radikálisan mint Jászi. Halála előtt nem sokkal a következőket írta Károlyinak: "Nagyon jólesett konstatálnom, hogy dacára azoknak a nézeteltéréseknek, amelyek oly nagy jelentőségű kérdésekben közöttünk fennállanak, a közös múlt, a közös ide-

⁷⁴Székely, 1947. (883).

⁷⁵Mme. Menard-Dorian szalonjában ismerkedett meg egy sor baloldali politikussal és tudóssal. A szalon vendégei voltak: Vandervelde, Briand, Herriot, Nitti, Breitscheid stb.

⁷⁶Ld. Pécsi, 1982. (1008). Az Előre, a Világosság és az Itt az írás című lapok körül tömörülő csoportokról van szó.

⁷⁷Szende és Jászi főként a marxizmus és a II. Internacionálé szerepének megítélésében tértek el egymástól.

álok és küzdelmek emléke azért nem halványult el.”⁷⁸ Melyek voltak ezek a "nagy jelentőségű kérdések." Szende az európai szocialista mozgalomhoz csatlakozott, s ettől a mozgalomtól várta eszméinek beteljesülését, Károlyi viszont fokozatosan a kommunista mozdulóhoz közeledett. Már 1920 májusában egyik levelében így ír Károlynak: "Én teljesjoggal nem tartom kizártnak, hogy a legszélsebb balirányzat rövid időn belül egész Európában győzelemre jut. Ezen lehetőség azonban egyáltalán nem változtatja meg az irányzatról táplált véleményemet. Ez azt jelentené csupán, hogy reám nézve minden politikai és tudományos működés megszűnt, a vegetatív életműködésektől eltekintve életpályám be volna fejezve. A világháború is bekövetkezett, reális tényvé vált, s mégsem csatlakoztunk hozzá. Ezzel az esetleges változással szemben is ez lesz a magatartásom.”⁷⁹ Az eszmei eltávolodásról tanúskodik az a cikk is, amelyet Szende 1930-ban hozzászólásként írt a pozsonyi *Reggel* című napilap un. Károlyi-vitához. Szende elismeri, hogy Károlyi politikai magatartása a *Gesinnungsethik* követelményeinek (ti. a politikusénak, aki hű marad eszméihez – Gy. J.) megfelel. "Károlyi a következeteséget – úgymond – annyira viszi, hogy inkább leg-

⁷⁸ Szende Pál levele Károlyi Mihályhoz, 1932. jan. 31.

⁷⁹ Szende Pál levele Károlyi Mihályhoz, 1920. máj. 7. In: Litván szerk., 1978. (998), 598. p.

jobb barátaival és legkitartóbb híveivel is megszakítja a politikai és eszmei kapcsolatot, ez lehet számunkra fájdalmas dolog, de a Gesinnungsethik szempontjából elismerést érdemel."⁸⁰ Szende ezek után érdekesen elemzi Károlyi eszmeválasztásának lelki rugóit: "A forradalmi mozgalmak története számtalan bizonyítékot szolgáltat abban az irányban, hogy a mozgalomba belekerült polgári és nemesi elemek a legszélsőbb irányokhoz csatlakoztak. Tudatosan ez a törekvés szintén mint elvi következetesség jelenik meg, a tudat alatt azonban ott működik a félelem és a kényszerképzet, hogy a forradalmi tömegek, akiket a mozgalomba a saját osztályhelyzetük, nyomorúságuk és jogtalanságuk sodort bele, másképp nem fogják nekik elhinni, hogy a forradalomnak megbízható katonái. A cidevant-oknak ezt a tragédiáját Károlyi Mihály sem kerülte el." Majd bírálat alá veszi Károlyinak azt a kijelentését, hogy ő "százpercentes marxista." Először is – mondja Szende – 100 százalékos marxizmus nem is létezik, hiszen Marx egyes tételai ma már nem állják meg a helyüket, az újabb elméleti téziseket pedig – a marxizmustól megkülönböztetendő – leninizmusnak nevezik. Másrészt, "a nagy politikai és gazdasági ellentét, amely Stalin, Trozskii és Buckarin között fennforgott, ki-

⁸⁰Szende, 1930. (668).

felé abban nyilatkozott meg, hogy a küzdő felek kölcsönösen azzal vádolták egymást, hogy nem igazi marxisták. Ha Károlyi ezek után is 100 százalékos marxistának nevezi magát, akkor azt kell mondani, hogy pápább a pápánál." Szende szerint Károlyi nem lát különbséget demokrácia és fasizmus között, s ez a téves helyzetmegítélés súlyos politikai tévedésekhez vezet. "A magyar nép azonban minden áldozatra képes volna, ha sikerülne neki a köz szabadságoknak azt a mértékét, amit a nép a polgári Angliában és Franciaországban élvez..." – írja. Károlyi azonban leegyszerűsítette a problémát, s Magyarország megváltását a világforradalom egyik epizódjának tekinti. A világforradalom azonban "nagyon ködös valami, s csak egy újabb szörnyűséges világháború árán valósulhat meg." Szende végső konklúziója: "Magyarország felszabadítása körül Károlyinak döntő jelentősége lehet, a száz százalékos marxizmus megvalósítása tekintetében azonban csak a néző szerepére van kárhoytatva."

A harmincas évek elejére egyre kilátástalanebb helyzetbe került az európai szocialista mozgalom. Ekkor írja Szende: "az én egyéni romlásom belekapcsolódik az általános katasztrófába." Cikkírásból is egyre nehezebben tud megélni: "Tudom, hogy a mai rossz időben, amikor annyi ember nyomorog, az, akinek van mit enni, nem igen kesereghet. De ha még egyszer születnék, sok mindenre

vállalkoznék, csak arra nem, hogy mint író keressem meg a kenyeremet, mint szabad író, akinek nincs fix foglalkozása, s abból kell megélnie, hogy a lapok a cikkeit közöljék. Oly lapok, amelyek sokáig rendesen közölték cikkeimet, most egymásután szüntetik meg a megrendeléseket, vagy pedig le szállítják a honoráriumot az eredeti összeg felére, egyharmadára."

1934-ben a bécsi munkás felkelés után Szende tulajdonképpen egy második emigráció előtt állt. "Szorgalmasan tanult csehül. Prágát akarta tevékenysége központjául választani, amely a baloldali Berlin és Bécs eleste után, Közép-Európa egyik szellemi fókusza lett, ahol nagy politikai és szociális problémákat szabadon lehet megvitatni. Letelepédési tervét a cseh vezető liberálisok és szocialisták közül sokan szívesen látták" – írja Jászi a már többször idézett cikkében.⁸² Egészsége is fokozatosan megrendült, Prágában szívrohamot kapott. 1934 nyarát családja körében töltötte Szinérváralján (Seini), itt érte a második szívroham, amely július 15-én a halálát okozta. Július 10-én Bukarestben hamvasztották el. "A magyarajkú elvtársak nevében" Ehrenfeld Gábor, a román szociáldemokrata párt és az Internacionálé nevében Fluerás János mondott búcsúztatót. "A lefelé suly-

⁸¹ Szende Pál levele Andrékó Pálhoz, 1932. dec. 23

⁸² Jászi, 1934. (865), 313. p.

lyedő koporsóra a vörös szegfűk halmaza hullott
 Az őszinte könnyek kísérték el utolsó útjára
 Szende Pál koporsóját." ⁸³

PUBLICISZTIKAI TEVÉKENYSÉGE A HÚSZAS ÉVEKBEN

Ha egy pillantást vetünk a bibliográfia publicisztikai anyagára két dolog rögtön szembetűnik: először is érdeklődésének igen széles köre. A politikai témák (magyarországi fehér terror, orosz forradalom, európai szocializmus helyzete, fasizmus térhódítása, nemzetközi kapcsolatok stb.) mellett gazdasági (főleg valuta) problémák izgatták őt. néhány eszmetörténeti fejtegetés, személyes visszaemlékezés teszi gazdagabbá az anyagot.⁸⁴ A széles érdeklődési körön túl azonban látnunk kell az újságírói munka keserveit is, ti. akkor is írnia **kellett**, amikor nem volt új mondanivalója. Talán ez a magyarázata annak, hogy több lapnak is elküldte ugyanazt a cikket, s a többszöri ismétlések is erre vezethetők vissza. Ez a hatalmas anyag még feldolgozásra vár, e tanulmány ke-

⁸³Uépszava, 1934. júl. 25. 4.p.

⁸⁴Fritz Guttman szerint Szende háborús visszaemlékezései a Leipziger Volkszeitungban jelentek meg, októberi forradalomra vonatkozó emlékeit pedig az Arbeiter Zeitungban tette közzé. Ezek a cikkek még nem kerültek elő. Guttman, 1934. (873).

rétében én sem vállalhozhatom **átfogó** ismertetésére és elemzésére. Elsősorban azokat a témákat szeretném kiemelni, amelyek Szendét leginkább foglalkoztatták, így túlmutatnák az újságírói rutinnal megírt napi cikkeken.

Szende haláláig hű maradt az **oktobrizmus eszméjéhez** és cikkeiben **kíméletlen** harcot folytatott a Horthy-rendszer ellen. Számára nem volt kiegyezés ezzel a rendszerrel. "**Horthyország: állig fel fegyverzett maffia. Magyarország: a magyar nép túlnyomó többsége; leigázott munkásság, becsapott parasztság, megalázott értelmiség, terrorizált kispolgárság. Ami Horthyország üdve, az Magyarország átka. Ha nem lehet Magyarországot Horthyék karmaiból kiszabadítani, akkor "jönni fog, ha jönni kell, a nagyszerű halál"** – írja egyik cikkében.⁸⁵ Ez az etikai álláspont mindenképpen tiszteletre méltó, még akkor is, ha a későbbiekben – különösen a bethleni konszolidáció után – a merev szembenállás bizonyos egyoldalú ítéletekre vezetett. A magyarság sorsának jobbrafordulását az európai béke, demokrácia és szocializmus térhódításától remélte. Éppen ez a három eszme az, amelytől az emigrációban egy pillanatra sem távolodott el. Alapvetően optimista szemlélete és a húszas-harmincas évek diktatúrákba torkolló világtörténelme közötti ellentétet nem volt képes feloldani. Já-

⁸⁵Szende, 1923. (326).

szi nagyszerűen veszi észre ezt az ellentmondást: "Amikor már nyilvánvalóvá lett a nyugati szocializmus súlyos válsága, az örvény, amely az orthodox marxista elvek s a megalkuvó kompromisszumok között feltárult; amikor a forradalmi ifjúság kezdte elhagyni a tettekkel nem igazolt rhetorikus formulákat; amikor a kommunista offenzíva mindjobban fenyegette hadállásait; amikor a náciizmus kezdte elkaparintani tömegeit; amikor a szomjas lelkeknek egyre kevésbé bírt már heroikus lendületet adni; amikor a szakszervezeti és pártbürokrácia egyre inkább bevezett a középosztály védett pozícióiba, s forradalmisága reflexszerű pózzá vált: Szende még akkor sem akarta észrevenni a német szocializmusnak ezt a **facies hippocratica**-ját. Hite és lelkesedése ez esetben erősebb volt, mint kritikája."

Kitartása a béke, demokrácia és szocializmus mellett még azok számára is példászerű lehet, akiket egészen más eszmék hevítenek, "A történelem azzal a vigasztaló tanulsággal szolgál, hogy népek sohasem követnek el öngyilkosságot. A népek pusztulásának mindig az volt az oka, hogy a rájuk nehezedő katasztrófa semmi eszközzel nem volt elhárítható... Éppen ezért, bár látjuk a nehézségeket, hiszünk abban, hogy Locarno és London után

⁸⁶ Jászi, 1934, (865), 319 p.

a világbékének még sok fontos állomása következik" – írja. A szocializmust pedig nem tudta elképzelni **világbéke** és **demokrácia** nélkül, bár jól látta, hogy az általános világbéke mennyire alá van ásva, s kisebb-nagyobb diktátorok hatása alá került tömegek kezdenek elfordulni a demokráciától "A demokrácia olyan mint a levegő, amíg van, senki se veszi észre, senki se becsüli, csak amikor kezd kifogyni, akkor tűnik ki, hogy nélküle nincs élet." – írja egyik levelében Andrékó Pálnak.⁸⁷

Szende Pál kérelmelhetetlen ellenfele volt a bolsevizmus eszméjének, és a harmincas évekhez közeledve egyre kritikusabban szemlélte a szovjet politikai gyakorlatot. Nem értett egyet azzal a – később egyébként revideált – nézettel, "hogy demokrácia és fasizmus között nincs különbség." "... kérdezzék meg erre nézve az olasz, magyar és bolgár munkásságot, hogy nekik csakugyan olyan mindegy-e? A kommunisták úgy állítják fel a dol-

⁸⁷Szende, 1925. (527)'

⁸⁸Szende Pál levele Andrékó Pálnak, 1932. okt. 8.

Egy másik helyen a következőket írja a demokráciáról: "a demokrácia az egyedüli politikai rendszer, amely lehetővé teszi a visszaélések k küszöbölését, s az igazi népakarat megnyilvánulását". Szende, 1928. (581).

⁸⁹Szende úgy látta, hogy ellentmondás van a szovjet bel- és külpolitika között: "Maró gúnnyal osztorozza az orosz bolsevisták kétlaki politikáját, akik odahaza visszaállítják a kapitalizmus de a külföldi munkásságot folyton reménytelen sztrájkokba és forradalmakba akarják beléhajtaní" – írja Kautsky könyvéről írt recenziójában. Szende, 1923. (337).

got, hogy nincs választás más között, mint proletárdiktatúra vagy fasiszta diktatúra. Ez nem igaz, mert most úgy áll a dolog, hogy csak kettő között van választás: fasiszta diktatúra vagy pedig a meglevő polgári demokráciának nagy áldozatokkal járó fenntartása, nincs olyan ország, ahol a kommunista diktatúra számba jöhet."⁹⁰

A húszas évek elején még lehetőséget lát arra, hogy az orosz forradalom visszatalál a demokráciához, így megmentve azt, "ami a bolsevizmus forradalmában maradandó értékű: a cári önkényuralom szétrombolását és a földosztás megtörténtét."⁹¹ Az évtized végén már egyre élesebben fogalmaz: "Az orosz bolsevizmus nemcsak a saját hazájából, hanem az egész világból egy óriási kísérleti telepet csinált, ahol napról-napra a legkülönbözőbb és legkockázatosabb kísérletek folynak a társadalmi törvények helyességének kipróbálására,"⁹²

A terjedő hitlerizmus ellen cikkek tucatjában vette fel a harcot. Feltárta a fasiszmus gazdasági alapjait, a jelszavak mögött megbúvó érdekeket, s felismerte a Hitleri eszmék veszélyességét. "A diktatúra nemcsak politikai rendszer és államforma, hanem egyúttal lelkidivat, helyesebben lelkibetegség, politikai tömegepidéma is" – írja a fasiszmusról.⁹³

⁹⁰ Szende Pál levele Andrékó Pálnak, é. n.

⁹¹ Szende, 1921. (247).

⁹² Szende, 1929 (614).

⁹³ Szende, 1932. (791).

Az egyre erősödő uralmi rendszerekkel szemben tehetetlen volt, csupán eszméit őrizhette – mindhaláláig.

TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

Szende Pál tudományos munkásságát erős világ, nézeti és politikai elkötelezettség jellemzi. számára nem létezett öncélú, önmagáért való tudomány. A tudományt eszköznek, vagy még inkább fegyvernek tekintette az új világ megteremtésére. Semmi sem állt tőle messzebb mint az **értékmentes tudomány**, amelyet ő – nyilván – az elleplezés szférájához sorolt. Ezzel szemben az ő tudománya maga volt – hogy kedvenc szavával éljek – a **leleplezés**. A tudományos közhelyeket, a hagyományokat és az absztrakciókat nem tisztelte, sokkal többre tartotta a fennálló tudományos tételek és igazságok megkérdőjelezését. Gondolkodásának legfőbb jeliért, zője a kételkedés volt. Az értékekkel szembeni relativizmusa is ezzel magyarázható.

Tudományos munkásságának első korszakában (1919-ig) főleg szakkérdésekkel foglalkozott (adó és vámpolitika, magyar ügyvédség helyzete stb.). Az emigrációban figyelme a "nagy kérdések" felé fordult. Önéletrajzi töredékében 1919 utáni tudományos törekvéseit és céljait három pontban fog-

⁹⁴Ld. Szabó, 1973. (887).

lalta össze:

1. a materialista történetfelfogás pszichológiai alapjainak lerakása
2. a fennálló társadalmi rend és az egyes tudományok közötti viszony tisztázása
3. egy szocialista szociológia és történetfilozófia körvonalainak felvázolása.

Az első bécsi években lázas tanulásba fogott, visszaemlékezések szerint napi 10-12 órát dolgozott. "Most egy nagyobb fiziko-matematikai tárgyon dolgozom, merész vállalkozás, de uramisten még mindig kevésbé kockázatos, mint forradalmi miniszternek lenni" – írja Károlynak 1921-ben.⁹⁵

A huszas évek legelején sorra jelennek meg tanulmányai (A középeurópai forradalom válsága, Leleplezés és elleplezés. Az ideológiák szerepe a történelemben, Szociológiai gondolatok a relativitás elméletéhez, A relativitás-elmélet történeti jelentősége, Az absztrakció szociológiai elmélete stb.), amelyekben az ideológiák történelmi szerepével foglalkozik. Szende ideológiáknak nevezi mindazokat a gondolattartalmakat, amelyek túlvanak az egyszerű érzeteken és szemléleteken. Ezek az ideológiák – véleménye szerint – döntően befolyásolják a történelem alakulását. "Történel-

⁹⁵Szende Pál levele Károlyi Mihálynak, 1921. dec.

2. i. m. Litván szerk., 1978. (998), 726-727.p.

mi szerepük abban áll, hogy mint lelki hatóerők, egyes embereket és tömegeket történelmi tette, cselekedetre, abbahagyásra, vagy passzív magatartásra készítenek" – írja az *Elleplezés és leleplezés* című tanulmányában,⁹⁶ Az ideológiák által mozgatott történelmi cselekedet **kétféle** lehet: az egyik **konzerváló**, amely a fennállót védelmezi (ellenforradalmivá akkor lesz, ha forradalmi eszközöket használ a rend megvédése érdekében), a másik a **forradalmi-reformátori**, amely a fennálló megváltoztatására irányul. Ehhez a két történelmi cselekvéshez két gondolati eljárás köthető: az elleplező és a leleplező. Szende szerint a történelem nem más mint e két erő harca. Első tanulmányában az uralkodó ideológiát még egyszerűen azonosította az elleplezéssel. Későbbi munkáiban finomította ideológia-tanát: megállapította, hogy egy ideológia társadalmi szerepe változhat, "a társadalom történelmi helyzetétől és mentalitásától függ, hogy egy ideológia elleplezően vagy leleplezően hat". A kereszténység, a polgári forradalmak és a kommunizmus ideológiájának változásán mutatta be, hogy az eredetileg leleplező ideológia hogyan vált fokozatosan elleplezővé. Az is érdekelt Szendét, hogy vajon miért kerekedik törvényszerűen felül az elleplezés ideológiája, miért az absztrakció és nem az analízis, a konkrétumok felkutatása győzedelmeskedik az emberi gon-

⁹⁶ Előzményeihez ld. *Vita az írói becsületről*. Szende, 1912. (113).

dolkodásban. Ez a probléma már átvezet Szende utolsó művének problematikájához: a misztikához, az irracionális gondolkodás kialakulásának és szerepének tisztázásához. A visszaemlékezések szerint Szende több tízezer cédulát készített ehhez a művéhez, amelyet élete főművének szánt. Befejezni már nem tudta, csupán a bevezető fejezet készült el.⁹⁷

Élete végén irodalmi tervekkel is foglalkozott: Fritz Guttmann szerint ekkor több novellát írt, s Önéletrajzi regényének (Szomszéd bácsi, egy gyermekkor regénye) is elkészült néhány fejezete.

AZ ELŐADÓ

Szende Pál életművének egy jelentékeny részét teszik ki előadásai. Szeretett fiatalok között lenni, ez a magyarázata annak, hogy annyi-szor szerepelt a Galilei Kör meghívott előadói között. Székely Artúr, aki egyike volt Szende lelkes hallgatóinak így emlékezik vissza előadásaira: "Magam elé idézem az ifjú, 20-as éveinek végét és a 30-as éveinek elejét taposó Szende Pált,

⁹⁷Szende, 1936. (831.).

a magas, elegáns fiatalembert, amint páratlan biztonsággal ad elő a Társadalomtudományi Társaságban, a Társaság Szabadiskolájában és a Galilei Körben pénzügyi, szociológiai, jog- és gazdaságtörténeti kérdésekről. A kitűnő humorú, gyakran éles iróniájú debattert, a mulatságos anekdoták előadásából soha ki nem fogyó szellemes causeur-t ...” Jászi Oszkár szerint is Szende volt a korszak egyik legjobb előadója, akit leginkább kedveltek a Társadalomtudományi Társaságban és a munkás-egyesület ékben. Kezdetben a Társadalomtudományi Társaság Ismeretterjesztő bizottságának elnökeként tevékenykedett, majd az ebből kinőtt Társadalomtudományok Szabadiskolájának lett egyik közkedvelt előadója, előadott a munkás tanfolyamokon, a Galilei Körben Budapesten és vidéken egyaránt. Az emigráció ebből a szempontból nem jelentett törést, ui. folytatta előadásait Kassán, Aradon, Pozsonyban stb. Párizsban és Bécsben szocialista munkásokat tanított.⁹⁸ A feldolgozott sajtóanyag alapján (Huszadik Század, OMKE, Világ, Szabadgondolat, Világosság, A Reggel) megkísérletem összeállítani a Szende-előadások listáját. A több éven keresztül tartott előadásait csak az első évnél vettem fel:

⁹⁸ Szende egyik előadója volt a bécsi szocialista párt iskolának.

- 1906 *Önálló vámterület és osztályharc*
- 1907 *A nagybirtok hatása a vám- és adópolitikára, valamint az ipari fejlődésre*
Adórendszer és osztályharc
- 1908 *Magyar közjog a történelmi materializmus megvilágításában*
Irodalmi és társadalmi irányok
A nagybirtok és adórendszer
Magyarország története 1850-1867
A végrehajtási novelláról
A kereskedelem helyzete a mai közgazdasági viszonyok között
A kereskedelemellenes irányzatokról
A kényes társulásról
A magyar népszínmű, Herczeg Ferenc
Magyarország helyzete a kultúrfejlődésben
A Bach-korszak
Társadalmi fejlődés és osztályharc
A történelmi materializmus
Az osztályharc jelentősége a történelemben
- 1909 *Az adóreform*
A magyar kereskedő-osztály jövője
Az OMKE teendői a fiúkérdésben
Merkantilizmus és agrárizmus
A kereskedők feladatairól
A kereskedők szervezkedéséről
Az értelmiségi középosztály helyzete
Magyarország története 1867 óta
Iparpolitikánk reformjának alapelvei

- Az osztályharc elmélete*
A középosztály szociológiája
A magyar irodalom és a társadalmi fejlődés
A radikális és a konzervatív páholyok különbsége
- 1910 *Az irodalom, a művészet és az esztétika modern felfogása*
Osztályirányzatok a magyar irodalomban
A nagybirtok és Magyarország jövő fejlődése
Az OMKE tevékenységéről
A kereskedelem aktuális feladatairól
Az országbírói értekezéslet
A drágaság okai
Magyarország és a nyugat-európai fejlődés
Irodalom és társadalom
- 1911 *A dogmatikus és a tudományos történetírás*
Szabadságjogok
Az erkölcs fejlődése
A hagyományok tisztelete
Magyarország szerepe a nyugat-európai kultúrfejlődésben
Ideológiák szerepe az osztálykarcban
A középkori magyar városi élet
Az államvasutak forgalmi zavarairól
A választójog reformjáról
- 1912 *A történelem tantárgy és a történelem tudomány*
A kereskedelem és a birtokpolitika
Az általános választójog és az értelmiség

*Az irodalom és társadalom viszonya*1914 *Adópolitika*1916 *A banktőke szerepe a háború után**A háború, után**Középeurópa*1917 *Új gazdasági politika*1918 *A kereskedelem jövője**Az adóvállomások technikája*1922 *Ideológiák harca a történelemben*1923 *Közgazdasági problémák**A város tragikuma**A gazdasági élet lélektana*1930 *Európa szellemi válsága**A francia munkásmozgalom és a francia politika**Demokrácia és fasizmus harca**Az osztályharc változásai*1931 *A francia kommün 60. évfordulójára**Kunfi Zsigmond**Tudomány, hit, babona**A francia szocializmus**Az angol és francia szocializmus*1933 *Világválság és szocializmus*

A 30-as évek elején, amikor már egészségi állapota erősen megromlott, ugyanolyan szeretettel és lelkesedéssel tanított, tartotta előadásait, Jászi így emlékezik vissza erre az időszakra: "Bécsben s Prágában állandóan fiatalok voltak körülötte. Nem szerette az egyedüllétet, szinte borzadt tőle. Társaságból rendszerint utolsónak

távozott s látszott rajta, hogy nem szívesen megy vissza magányába. (Mikor szívrohama után intettem hogy hagyjon fel ezzel a szokásával, betegágyán érdekesen elemezte előttem magatartását, amelyet bizonyos fiziológiai tünetekkel hozott összefüggésbe. Most látom, ez a halálfélelem egy neme volt nála.)".

Bibliográfiai gyűjtésem korántsem teljes, mivel nem volt lehetőségem arra, hogy bécsi és párizsi könyvtárakban kutassak. Tudjuk például, hogy Szende rendszeresen írt néhány szociáldemokrata napilapba (*Arbeiter Zeitung*, *Leipziger Volkszeitung*), valamint egyéb lapokba (*Agramer Tagblatt*, *L'Europe Nouvelle*, *Common Sense* stb.), amelyek hazai könyvtárainkban nem találhatóak vagy hiányosak. Az Országos Széchényi Könyvtárban – az átköltözés miatt – néhány lap nem kutatható (*Pénzügyigazgatás*, *Világ* néhány hónapja stb.). Erdélyi könyvtárakban egyéb okokból nem végezhettem kutatásokat. A pozsonyi Egyetemi Levéltárban a magyar anyag szintén nem hozzáférhető, így csak a Városi Levéltárban dolgozhattam, ahol viszont *A Reggel* 1927 előtti számai hiányoznak (ezért olyan töredékes az 1926. év a bibliográfiában). A pozsonyi kutatásokban Szarka László és Kodai György voltak segítségemre, köszönetemet ezúton is kifejezem.

*Ezeket a hiányosságokat – remélhetőleg
egy második kiadásban pótolni tudjuk.*

*Végül köszönetet szeretnék mondani Litván
Györgynek, e kötet lektorának, segítségéért.
Ugyancsak köszönet illeti Zséli Jánosnét, aki a
kötet gépelésének fáradságos munkáját végezte.*

Gyurgyák János

Bibliográfia

KÖNYVEK, TANULMÁNYOK, CIKKEK, RECENZIÓK

1898

- 1 SZENDE Pál: Árumegállítási jog.
In: Halász Sándor – Mandelló Gyula (szerk.):
Közgazdasági Lexikon. I. k. Bp., 1898. Pallas,
283-284.p.

1899

- 2 SZENDE Pál: Városi közigazgatás a XIV. és XV. században. Jogtörténeti értekezés. I.
EL., XIII. no. 8 (1899. febr. I.), 11-12.p.
- 3 SZENDE Pál: Városi közigazgatás a XIV. és XV. században. Jogtörténeti értekezés. II.
EL., XIII. no. 9 (1899. febr. 15.), 10.p.
- 4 SZENDE Pál: Városi közigazgatás a XIV. és XV. században. Jogtörténeti értekezés. III.
EL., XIII. no. 10 (1899. márc. I.), 9-10p.
- 5 SZENDE Pál: Városi közigazgatás a XIV. és XV. században. Jogtörténeti értekezés. IV.
EL., XIII. no. 11 (1899. márc. 15.) 12-14.p.

1901

- 6 SZENDE Pál: A végrehajtási eljárás és a csőd-jog vázlata. Szigorlók, ügyvédi és bírói vizsgára készülők, valamint a gyakorlat emberei részére.
Bp., 1901. Politzer, 106 p. (jogi compendiumok gyűjteménye XXV.)

- 7 Sz. P. dr.: Törvény a kivándorlásról.
MH., XI. no. 208 (1901. júl. 29.), 1-2.p. Vzc.
- 8 Sz. P. dr.: Igazságtalan adórendszer.
MH., XI. no. 224 (1901. aug. 28.), 1-2.p. Vzc.
- 9 Sz. P. dr.: A törvényhozás a körorvosért.
MH., XI. no. 230 (1901. aug. 28.), 1-2.p. Vzc.
- 10 Sz. P. dr.: Pályák és pálmák.
MH., XI. no. 240 (1901, szept. 1.), 17-18.p.

1905

- 11 SZENDE Pál: A végrehajtói eljárás és a csőd-jog vázlata. 2. jav. és bőv. kiad.
Bp., 1905. Politzer, 128 p. (Jogi compendiumok gyűjteménye XXV.)
- 12 SZENDE Pál: Önálló vámterület és a katonai költségek.
PH., XXVII. no. 51 (1905. febr. 19.), 31-32.p.

1900

- 13 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc.
Bp., 1906. Deutsch, 95 p. (HSz. kv. 17.)
- 14 SZENDE Pál: A sztrájk és a magyar törvényho-
zás . I.
Szoc., I. no. 17 (1900-07), 527-531.p.
- 15 SZENDE Pál: A sztrájk és a magyar törvényho-
zás . II.
Szoc., I. no. 18 (1906-07), 550-555.p.
- 16 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc.
I.
HSz., VII. no. 4 (1906. ápr.), 286-314.p.

- 19 SZENDE Pál: Partikularizmus és általános választói jog.
AMSz., II. no. 7 (1906. ápr. 15.), 10.p.
- 18 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc. II.
HSz., VII. no. 5 (1906. máj.), 382-400.p.
- 19 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc. III.
HSz., VII. no. 6 (1906. jun.), 484-501.p.
- 20 SZENDE Pál: Önálló vámterület és az osztályok erőviszonyai.
HSz., VII. no. 7 (1906. júl.), 27-50.p.
- 21 SZENDE Pál: A nemzetiségi képviselők.
MH., XVI. no. 167 (1906. júl. II.), 1-2.p.
Vzc.
- 22 SZENDE Pál: Törvény és sajtószabadság.
MH., XVI. no. 187 (1906. aug. 3.), 1-2.p.
Vzc.
- 23 SZENDE Pál: Adóreform. I.
MH., XVI. no. 189 (1906. aug. 8.), 1-2.p.
Vzc.
- 24 SZENDE Pál: Adóreform. II.
MH., XVI. no. 191 (1906. aug. 8.), 1-3.p.
Vzc.
- 25 SZENDE Pál: Adóreform. III.
MH., XVI. no. 196 (1906. aug. 14.), 1-3.p.
Vzc.
- 26 SZENDE Pál: Állatok és emberek. Párhuzamok egy agrár paradicsomból.
AMSz., II. no. 15 (1906. aug. 15.), 1-2.p.
- 27 SZENDE Pál: Rákóczi.
HSz., VII. no. 11 (1906. nov.), 345-351.p.

1907

- 28 SZENDE Pál: Werbőczi.
Bp., 1907. Deutsch, 20 p. (HSz. kvt. 30.)
- 29 SZENDE Pál: Az adóreform mérlege.
Szoc., II. no. 10 (1907-08), 481-480.p.
- 29 SZENDE Pál: Adórendszerünk betegségei. Hege-
dűs Lóránt: Egyenes adók. Bp., 1906.
HSz., VIII. no. 1 (1907. jan.), 87-90.p.
- 31 SZENDE Pál: Az alkotmány megmentése.
Szivák Imre: Az alkotmányi biztosítékokról.
Politikai és közjogi tanulmány. Bp., 1906.
HSz., VIII. no. 1 (1907. jan.), 91-95.p.
- 32 SZENDE Pál: A szocializmus hatása a magán-
jogra.
Írta: Kovács Lipót. Bp., 1906.
HSz., VIII. no. 2 (1907. febr.), 193-194.p.
- 33 SZENDE Pál: Milyen legyen az adóreform?
GyH., 51 no. 52 (1907, márc. 8.), 1-2.p.
Vzc.
- 34 SZENDE Pál: Than Károly a magyar kultúráról.
HSz., VIII. no. 4 (1907. ápr.), 360-362.p.
- 35 SZENDE Pál: A magyar alkotmány,
Ferdinándy Géza: A magyar alkotmány törté-
nelmi fejlődése.
HSz., VIII. no. 6 (1907. jun.), 570-573.p.
- 36 SZENDE Pál: Negyven év. (1867-1907)
HSz., VIII. no. 7 (1907. júl.), 630-632.p.
- 37 SZENDE Pál: A sztrájk jogalapja. (Hozzászó-
lás)
MJÉ., XXXV. no. 276 (1907. szept.), 122-
138.p.

- 38 SZENDE Pál; Werbőczi.
HSz., VIII. no. 10 (1907. okt.), 821-838.p.
- 39 SZENDE Pál: Gross-Oesterreick és a magyar proletariátus. I.
HSz., VIII. no. II (1907. nov.), 931-949.p.
- 40 SZENDE Pál: Gross-Oesterreich és a magyar proletariátus. II.
HSz., VIII. no. 12 (1907. dec), 1041-1052.p.
- 41 Sz. P.: Görgey Arthur.
Írta: Králik Lajos. Bp., 1906,
HSz., VIII. no. 12 (1907. dec), 1094-1095.p.

1908

- 42 SZENDE Pál: A magyar adórendszer igazságtalanságai.
Bp., 1908. Deutsch, 64 p. (Természet és társadalom IV.)
- 43 SZENDE Pál: A választójogi reform küszöbén.
Bp., 1908. Márkus, 15 p.
- 44 SZENDE Pál; Szabadkőművesség és politika.
Dél, I. no. 6 (1908), 1-2.p.
- 45 (Szp.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., IX. no. 2 (1908. febr.), 190-192.p.
- 46 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., IX. no. 3 (1908. márc.), 394-397.p.
- 47 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., IX. no. 6 (1908. jun.), 585-590.p.
- 48 SZENDE, Paul: Landwirtschaftliche Kammern.
PL., 55. no. 153 (1908. jun. 26.), 1-3.p.
- 49 Sz. P.: Kortörténeti jegyzetek.
HSz., IX. no. 7 (1908. júl.) 54-56.p.

- 50 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz. IX. no. 7 (1908. júl.), 56-60.p.
- 51 SZENDE Pál: A magyar helytartósági önkormányzat.
Írta: Ereky István. 1. köt. A vármegyék. Bp., 1908.
HSz., IX. no. 7 (1908. júl.), 67-69.p.
- 52 SZENDE Pál: Forradalom és ellenforradalom.
HSz., IX. no. 10 (1908. okt.), 293-301.p.
- 53 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., IX. no. II (1908. nov.), 399-402.p.
- 54 SZENDE, Paul: Die Steuerreform und die Agrarier.
PL., 55. no. 283 (1908. nov. 26.), 12.p.
- 55 SZENDE Pál: A magyar politikai pártok és az Ausztriával fennálló kapcsolat.
HSz., IX. no. 12 (1908. dec), 500-512.p.

1909

- 56 SZENDE, Paul: Les partis politiques hongrois et l'union avec l'Autriche.
In: La Hongrie Contemporaine et Le Suffrage Universal. Paris, 1909. Giard, 90-103.p.
- 57 SZENDE Pál: A végrehajtási novella.
KÉ., (1909), 74-79.p.
- 58 A szabadkőművesség hivatása és feladata.
Szendé Pál tv. láncbeszéde.
Dél, II. no. 5 (1909), 2-3.p.
- 59 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., X. no. I (1909. jan.), 81-83.p.

- 60 SZENDE Pál: A magyar helyhatósági önkormányzat.
Írta: Ereky István: II. köt. A vármegyék.
HSz., X. no. 1 (1909. jan.), 97-99.p.
- 61 SZENDE, Paul: Andreas I.
PL., 56. no. 20 (1909. jan. 24.), 2-3.p.
- 62 (Sz. P.): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., X. no. 5 (1909. máj.), 488-490.p.
- 63 SZENDE, Paul: Die Lage des Handelstandes in Ungarn.
PL., 56. no. 127 (1909. máj. 30.), 14-115.p.
- 64 SZENDE Pál: Reformpolitika.
(Porzsolts Kálmán: Politikai és szociális munkaprogramm. Bp., 1909.)
HSz., X. no. 7-8 (1909. júl.-aug.), 117-119. p.
- 65 SZENDE Pál: A magyar kereskedő-osztály jövője.
OMKE, IV. no. 3 (1909. szept. 25.), 122-129.p.
- 66 SZENDE, Paul: Die Kaufleute und die Wahlen.
PL., 56. no. 237 (1909. okt. 7.), 8-9.p.
- 67 SZENDE Pál: A parasztfogás elmélete.
HSz., X. no. 11 (1909, nov.), 386-407.p.
- 68 SZENDE Pál előadása: Über die staatsrechtlichen Verhältnisse Ungarns.
HSz., X. no. 12 (1909. dec.), 529-530.p.

1910

- 69 SZENDE Pál: Über die staatsrechtlichen Verhältnisse Ungarns.
Bp., 1910. Márkus, 16 p.

- 70 SZENDE Pál: Föl forgatás vagy békés reform.
Renaissance, 1. no. 2 (1910), 137-145.p.
- 71 SZENDE Pál: A tőkefeamat- és járadékadó.
KÉ., (1910), 44-46.p.
- 72 SZENDE Pál: A házadó.
KÉ., (1910), 55-58.p.
- 73 SZENDE Pál: A földadó.
KÉ., (1910), 58-60.p.
- 74 SZENDE Pál: A magyar adórendszer jövője.
HSz., XI. no. 1-2 (1910. jan.-febr.), 255-257.p.
- 75 SZENDE, Paul: Handelsverträge und Veriassung.
PL, 57. no. 39. (1910. febr. 16.), 1-2.p.
Vzc.
- 76 SZENDE Pál: Közjogi és közgazdasági politika.
PN., LXI. no. 70 (1910. márc. 24.) 19.p.
/Közzg./
- 77 SZENDE Pál: Agrárprogram.
PN., LXI. no. 76 (1910. márc. 31.), 18.p.
/Közzg./
- 78 SZENDE Pál: Seregszemle.
V., 1. no. 5 (1910. ápr. 3.), 1-2.p. Vzc.
- 79 (Szp.): Tanulságok.
V., 1. no. 11 (1910. ápr. 10.), 1-2.p. Vzc.
- 80 (Szendé Pál): Kortörténeti jegyzetek.
HSz., XI. no. 10 (1910. okt.), 308-309.p.
- 81 SZENDE, Paul: Die Kanflevtte und die Reform
der Prozessordnung.
PL., 57. no. 250 (1910. okt. 21.), 9.p.
- 82 SZENDE Pál: Értekezlet a drágaság ügyében.
(Felszólalás)
Közlemények, IX. no. 55 (1910. dec), 117-124.p.

- 83 SZENDE, Paul: Ungarischer Klassenkampf und Internationalismus.
PL., 57. no. 285 (1910. dec. 1.), 1-2.p. Vzc

1911

- 84 SZENDE Pál: A nagybirtok és Magyarország jövője.
Bp., 1911. Galilei Kör, 31 p. (Galilei Kör fevt. 3.)
- 85 SZENDE Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés .
Bp., 1911. Deutsch, 62 p. (HSz. kv. 40.)
- 86 SZENDE Pál: Alkotó és romboló munka a szabadkőművességben.
Bp., 1911. Márkus, 21 p.
- 87 SZENDE Pál: A jövő vámpolitikája.
Szoc., VI. no. II (1911-12), 481-491.p.
- 88 SZENDE Pál: Az angol válság.
Szg., 1. no. 7 (1911), 239-244.p.
- 89 SZENDE Pál: Az új polgári perrendtartás.
KÉ., (1911), 61-64.p.
- 90 SZENDE Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés. I.
HSz., XII. no. 3 (1911. márc.), 265-290.p.
- 91 SZENDE Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés. II.
HSz., XII. 4 (1911. ápr.), 422-455-P.
- 92 (Sz. P.): Anglia és a szabadkereskedelem.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XII. no. 6 (1911. jun.), 732-735.p.

- 93 SZENDE Pál: Az angol bankrendszer.
(Edgar Jaffé: Das englische Bankwesen. Leipzig, 1911.)
HSz., XII. no. 4 (1911. ápr.), 500-502.p.
- 94 SZENDE Pál: Román agrárviszonyok.
(Dimitrie B. Jonescu: Die Agrarverfassung Rumaniens, ihre Geschichte und ihre Reform. Leipzig, 1909.)
HSz., XII. no. 6 (1911. júl.), 84-88.p,
- 95 SZENDE Pál: Parcellázás és altruizmus.
HSz., XII. no. 8-9 (1911. aug.-szept.),
171-175.p.
- 96 (Sz. P.): Gizella királyné boldoggá avatása.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XII. no. 8-9 (1911. aug.-szept.),
208-209.p.
- 97 (Sz. P.): Uruguay és Magyarország.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XII. no. 8-9 (1911. aug.-szept.),
209-210.p.
- 98 SZENDE Pál: A legújabb kor története.
(Ch. Seignobos: Politische Geschichte des modernen Europa 1814-1896. Leipzig., 1910;
E. Drioult – G. Monod: Evolution du monde moderne. Histoire politique et Sociale 1815-1909. Paris. 1910.; A. Wirtk: Weltgeschichte der Gegenwart. Wien., 1910.)
HSz., XII. no. II (1911. nov.), 498-502.p.

1912

- 99 SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága.
Bp., 1912. Politzer, 29 p. (HSz. kv. 43.)

- 100 SZENDE Pál: A kereskedelem és a birtokpolitika.
In: Mezőgazdasági többtermelés és kereskedelem. Az OMKE 1912. március 5-ik és következő napjain tartandó ankétjének előadói dolgozatai. I. k. Bp., 1912. OMKE, 107-125.p.
- 101 SZENDE Pál előadói zárszava.
II. k. Bp., 1912. OMKE, 148-149.p.
- 102 SZENDE Pál: A váltóeljárás most és az új perrendtartási törvény szerint.
KÉ., (1912), 25-28.p.
- 103 SZENDE Pál: A polgárság és a választójog.
Szoc. VII. no. 3 (1912-13), 125-120.p.
- 104 SZENDE Pál: Az adóreform és az ipari munkás-ság.
Szoc., VII. no. 6 (1912-13), 263-276.p.
- 105 SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága. I.
HSz., XIII. no. I (1912. jan.), 29-43.p.
- 106 (Sz. P.): Scotus Viator gentleman lett.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XIII. no. I (1912. jan.), 79-83.p.
- 107 SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága. II.
HSz., XIII. no. 2 (1912. febr.), 194-206.p.
- 108 (Sz. P.): Százezer baj és millió jaj egy tévedés miatt.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XIII. no. (1912. febr.), 244-248.p.
- 109 SZENDE Pál: Egy letűnt nemzedék.
(Halász Imre: Egy letűnt nemzedék. Bp., 1911.)
HSz., XIII. no. 2 (1912. febr.), 275-277.p.
- 110 SZENDE Pál: A mezőgazdasági többlettermelés és a kereskedelem.
PN., LXIII. no. 26 (1912. febr. 11.), 24-25.p.

- 111 SZENDE Pál: A német ipar és kereskedelem közterhei.
HSz., XIII. no, 3 (1912. márc.), 371-376.p.
- 112 (SZENDE Pál): Minek örül minden igaz magyar ember.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XIII. no. 4 (1912. ápr.), 513-517.p.
- 113 SZENDE Pál: Az írói becsület. Hozzászólás.
HSz., XIII, no. 6 (1912. jún.), 728-732.p.
- 114 SZENDE Pál: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés.
(Írta: Jászi Oszkár. Bp., 1912.)
HSz., XIII. no. 6 (1912, jun.), 774-787.p.
- 115 SZENDE Pál; A magyar látszatalkotmány,
HSz., XIII. no, 7-8 (1912. júl.-aug.), 18-32. p.
- 116 SZENDE Pál: Irodalom és társadalom. Hozzászólás.
HSz., XIII, no. 9 (1912. szept.), 321-326.p.
- 118 SZENDE Pál: Az amerikai elnökválasztás.
HSz., XIII. no. 10 (1912. okt.), 397-404.p.
- 119 SZENDE Pál: Magyar városok a középkor végén.
HSz., XIII. no. 11-12 (1912. nov.-dec), 645-707.p.
- 119 SZENDE Pál és KATONA Sándor jelentése amerikai tanulmányútkról.
OMKE, VIII. no. 3 (1912. dec. 31.), 2-9.p.

1913

- 120 SZENDE Pál: Magyar városok a középkor végén,
Bp., 1913. Politzer, 76 p.

- 121 SZENDE Pál: Adóreform és osztály tagozódás.
Bp., 1913. Politzer, 72 p. (HSz. kvt. 48.)
- 122 SZENDE Pál: Az új polgári perrendtartás.
KÉ., (1913) 53-56.p.
- 123 SZENDE Pál: A magyar nemzeti vagyon becslése.
(Fellner Frigyes: Ausztria és Magyarország
nemzeti vagyona. Bp., 1913)
HSz., XV. no. I (1914. jan.), 113-117.p.
- 124 SZENDE Pál: Kereskedők és iparosok választó-
tőjoga.
PN., LXIV. no. 25 (1913- jan. 29.), 1-3.
Vzc.
- 125 SZENDE Pál: A tömegsztrájk és a polgárság.
HSz., XIV. no. 2 (1913. febr.), 212-220.p.
- 126 SZENDE Pál: A kormány választójogi törvény-
javaslatáról. (Hozzászólás)
HSz., XIV. no. 3 (1913. márc), 386-388.p.
- 127 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege
és revíziója. I.
AISz., 11. no. 3 (1913. márc), 161-174.p.
- 128 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege
és revíziója. II.
AISz., II. no. 4 (1913. ápr.), 241-246.p.
- 129 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege
és revíziója. III.
AISz., II. 110. 5 (1913. máj.), 313-329.p.
- 130 SZENDE Pál: Adóreform és osztály tagozódás. I.
HSz., XIV. no. 5 (1913. máj.), 572-592.p.
- 131 SZENDE Pál: Az arányos választói jog.
(Rédei József: Új parlamentarizmus. Bp.,
1913.)
HSz., XIV. no. 5 (1913. máj.), 652-654.p.

- 132 SZENDE Pál: Adóreform és osztály tagozódás, HSz., XIV. no. 6 (1913. jun.), 714-733.p.
- 133 (Sz. P.) ; Állami gyermekvédelem, Viszonválasz. HSz., XIV. no. 6 (1913. jun.), 766-769.p,
- 134 SZENDE Pál: Adóreform és földbirtok. HSz., XIV, no. 9 (1913. szept.), 200-231.p.
- 135 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója. IV. AISZ., II, no. ó (1913. jun.), 393-407,p.
- 136 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója, V. AISZ., II, no. 7 (1913. szept.), 461-480.p.
- 137 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója, VI. AISZ., II, no, 8 (1913. okt.), 541-557.p.
- 138 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója, VII. AISZ., II, no. g (1913. nov.), 613-631.p.
- 139 SZENDE Pál: Az adóreform pénzügyi mérlege és revíziója. VIII. AISZ., II, no. 10 (1913. dec), 685-710.p.

1914

- 140 SZENDE Pál; Az adóreform. Bp., 1914. Az Adó- és Illetékügyi Szemle kiadása, 152 p.
- 141 SZENDE Pál (szerk.): A magyar közgazdaság és az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés tevékenysége 1904-1914. Bp., 1914. OMKE, 413 p. (Kereskedők évkönyve 1914. jubiláris kötete.)

- 142 SZENDE Pál: Adópolitikánk jövője.
Bp., 1914. OMKE, 10 p. (Országos Kereskedelmi Kongresszus 1914. május 4-5.)
- 141 SZENDE Pál: A kereskedelemellenes irányzat okai és térfoglalása.
KÉ., (1914), 37-50.p.
- 144 SZENDE Pál: A politikai élet.
KÉ., (1914), 65-89.p.
- 145 SZENDE Pál: Kereskedelemellenes irányzat.
KÉ., (1914), 90-121.p.
- 146 SZENDE Pál; Adópolitika és államháztartás.
KÉ., (1914), 231-259.p.
- 147 SZENDE Pál; Az általános polgári törvénykönyv javaslata.
HSz., XV. no. 4 (1914. ápr.), 438-462.p.
- 148 SZENDE Pál: Az új általános kereseti adó minimális adótételei.
AISZ., III. no. 3 (1914. márc.), 141-143.p.
- 149 SZENDE Pál: A magyar hadiadó.
AISZ., III. no. 9-10 (1914. nov.-dec.), 498-506.p.

1915

- 150 SZENDE Pál: A Balkán és Magyarország jövője.
Világpiac, 1. no. 1 (1915. okt. 21.), 5-8.p.
- 151 SZENDE Pál: A jelenkor történetének tanítása.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XVI. no. 12 (1915. dec.), 396-399.p.
- 152 SZENDE Pál dr. előadása.
Népszava, XIII. no. 417 (1915. dec. 21.), 7.p.

1916

- 153 SZENDE Pál: Adópolitika a háború előtt Angliában.
AISZ., V. no. 1 (1916. jan.), 1-10.p.
- 154 A banktőke szerepe a háború után.
Dr. Szende Pál előadása.
V., VII. no. 12 (1916. jan. 12.), 7.p.
- 155 A háború után.
Szende Pál előadása.
V., VII, no. 31 (1916. jan. 31.), 7.p.
- 156 SZENDE Pál: Adópolitika Franciaországban a háború előtt.
AISZ., V. no. 3 (1916. márc.), 109-119.p.
- 157 Középeurópa.
Szende Pál előadása.
V., VII. no. 72 (1916. márc. 1-2.), 13.p.
- 158 Középeurópa vitája.
(Szende Pál felszólalása)
V., VII. no. 90 (1916. márc. 30.), 8.p.
- 159 SZENDE Pál: Német birodalmi adópolitika a háború előtt.
AISZ., V. no. 4-5 (1916. ápr.-máj.),
165-178.p.
- 160 SZENDE Pál: Új hang a diplomáciában.
(Kortörténeti jegyzetek)
HSz., XVII. no. 5 (1916. máj.), 393-395.p.
- 161 SZENDE Pál: Középeurópa. (Hozzászólás)
HSz., XVII. no. 6 (Igló. jun.), 401-474.p.

- 162 SZENDE, Paul: Die neuen direkten Steuern und die städtische Bürgerschaft.
PL., 63. no. 177 (1916. jún. 25.), 15-16.p.
- 163 SZENDE Pál: Hadinyereségadó és egyenlőség.
V., VII. no. 182 (1916, júl. 2.), 7-8.p.
- 164 SZENDE Pál: Az új adó javaslatok.
A Nő, III. no. 7 (1916. júl. 5.), 102-103.p.
- 165 SZENDE Pál: A hadinyereségek rendfokozata.
V., VII. no. 189 (1916. júl. 9.), 7-8.p.
- 166 SZENDE Pál: B. Kovács János két fia.
V., VII. no. 196 (1916. júl. 16.), 9-10.p.
- 167 SZENDE Pál: A kereseti adó reformja.
V., VII. no. 203 (1916. júl. 23.), 7-8.p.
- 168 SZENDE Pál: Milyen legyen az új kereseti adó? V., VII. no. 210 (1916. júl. 30.), 9-10.p.
- 168 SZENDE Pál: A jövő adórendszere.
V., VII. no. 217 (1916. aug. 6.), 9-10.p.
- 169 SZENDE Pál: A jövedelmi adó.
V., VII. no. 224 (1916. aug. 13.), 7-8.p.
- 171 SZENDE Pál: Ki fizet több adót?
V., VII. no. 238 (1916. aug. 27.), 9-11.p.
- 172 SZENDE Pál: A házasság joghatásai.
MSz., VII. no. 18-19 (1916. szept.), 477-481.p.
- 173 SZENDE Pál: Az adóvita szociális szempontjai.
V., VII. no. 266 (1918. szept. 24.), 11-12.p.
- 174 SZENDE Pál: A postadíjak felemelése.
V., VII. no. 269 (1911. szept. 27.), 1-2.p.
Vzc.

- 175 SZENDE Pál: Utazás az adóstatiztika körül,
V., VII. no. 273 (1916. okt. 1.), 15-16.p.
- 176 SZENDE Pál: A postadíjak felemelése.
V., VII. no. 275 (1916. okt. 3.), 8.p.
- 177 SZENDE Pál: Az adócsata eredményei.
V., VII. no. 280 (1916. okt. 18.), 7-9.p.
- 178 SZENDE Pál: A földbirtok vagyonadója.
V., VII. no. 294 (1916. okt. 22.), 11-12.p.
- 179 SZENDE Pál: A földbirtok vagyonadója.
V., VII. no. 301 (1916. okt. 29.), 13-15.p.
- 180 SZENDE Pál: A feleség vagyoni helyzete.
MSz., VII., no. 22-23 (1916. nov.),
581-591.p.
- 181 SZENDE Pál: Az adóügyi biztos.
V., VII. no. 308 (1916. nov. 5.), 9-10.p.
- 182 SZENDE Pál: A házbirtok és az ingó tőke va-
gyonadója.
V., VII. no. ? (1916. nov. ?) ? p.
- 183 SZENDE Pál: A vagyonadó eredménye.
V., VII. no. 337 (1916. dec. 3.), 7-9.p.
- 184 SZENDE Pál: Az illetékügy reformja.
V., VII. no. 344 (1916. dec. 10.), 9-11.p.
- 185 SZENDE Pál: Készvény társulatok adója.
V., VII. no. 358 (1916. dec. 24.), 9-10.p.

1917

- 186 SZENDE Pál: Magyar háborús adópolitika.
Bp., 1917. Világ, 138 p.

- 187 SZENDE Pál (szerk): Hogyan kell az adóvalló-
másokat kitölteni? Jövedelemadó, vagyoadó,
hadinyereségadó.
Bp., 1917, OMKE, 78 p. (Háborús gazdasági
füzetek II.)
- 188 SZENDE Pál: A német szociáldemokrata párt
adópolitikája.
HSz., XVIII. no. 2 (1917. febr.), 114-128.p.
- 189 Új gazdasági politika.
Szendé Pál előadása.
V., VIII. no. 263 (1917. okt. 24.), 8.p.
- 190 Új gazdasági politika.
Szendé Pál előadása.
OMKE, I. no. 16 (1917. okt. 26.), 4-5.p.
- 191 Új gazdasági politika.
Szendé Pál előadása.
OMKE, I. no. 17 (1917. nov. 6.), 3. p.
- 192 SZENDE Pál: A hadipótlék.
V., VIII. no. 296 (1917. dec. 1.), 1-2.p.
Vzc.
- 193 SZENDE Pál: A telefon megdrágítása.
V., VIII. no. 300 (1917. dec. 6.), 1-2.p.
Vzc.
- 194 SZENDE Pál: A só.
V., VIII. no. 302 (1917. dec. 8.), 4.p.
- 195 SZENDE Pál: A bortermelési adó.
V., VIII. no. 306 (1917. dec. 13.) 1.p.
Vzc.
- 196 SZENDE Pál: A cirok.
V., VIII. no. 309 (1917. dec. 16.), 2-3.p.

1918

- 197 SZENDE Pál (szerk.): Hogyan kell az adóval-
lómásokat kitölteni¹? jövedelemadó, vagyón-
adó, hadinyereségadó. Az 1918. IX. TC alap-
ján átd. 5. kiad.
Bp., 1918. OMKE, 70 p. (Háborús gazdasá-
gi füzetek IV.)
- 198 SZENDE Pál: A Wilson-féle program jövője.
Szg., VIII. no. 9 (1918), 186-195.p.
- 199 SZENDE Pál; A német vámunió.
V., IX. no. 4 (1918. jan. 1.), 1-2.p. Vzc.
- 200 SZENDE Pál; Wekerle gazdasági programja.
V., IX. no. 28 (1918. febr. 2.), 3.p.
- 201 SZENDE Pál: A polgári radikalizmus.
V., IX. no. 42 (1918, febr. 19.), 1-2.p.
Vzc.
- 202 SZENDE Pál: Az adó javaslatok.
V., IX, no. 70 (1918. márc. 23.), 4.p.
- 203 SZENDE Pál: Ügyvédi fokozatos adó.
V., IX. no. 72 (1918, márc. 26.), 1-2.p.
Vzc.
- 204 SZENDE Pál: A kereskedelem jövője.
(Előadás)
OMKE, II. no. 9 (1918. márc. 26.), 7.p.
- 205 SZENDE Pál: A jövedelemadó reformja.
V., IX. no. 75 (1918. márc. 2g.), 2,p.
- 206 SZENDE Pál: Bérlő és haszonbérlő.
V., IX. no. 77 (1918. márc. 31.), 3-4.p.

- 207 SZENDE Pál: Agrárizmus és banktőke.
V., IX. no. 78 (1918. ápr. 2.), 1-2.p. Vzc.
- 208 SZENDE Pál: A vagyonadó reformja.
V., IX. no. 80 (1918, ápr. 4.), 1-2.p. Vzc.
- 209 SZENDE Pál: A nagybirtok adókívánságai.
V., IX. no. 93 (1918. ápr. 19.), 2-3.p.
- 210 SZENDE Pál: Az új német adók.
V., IX. no. 95 (1918. ápr. 21.) 4-5.p.
- 211 SZENDE Pál: A német adó javaslatok tárgyalása.
V., IX. no. 104 (1918. máj. 3.), 1-2.p. Vzc.
- 212 SZENDE Pál: A német szeszmonopolium.
V., IX. no. 106 (1918. máj. 5.), 4.p.
- 212 SZENDE Pál: Az új német italadók.
V., IX. no. 124 (1918. máj. 26.), 4.p.
- 214 SZENDE Pál: Új fogyasztási adók.
V., IX. no. 127 (1918. máj. 30.), 1.p. Vzc.
- 215 SZENDE Pál: Az új német italadók.
AISZ., VII. no. 6 (1918. jún.), 228-231.p.
- 216 SZENDE Pál: A jövő adórendszere.
V., IX. no. 130 (1918. jún. 2.), 7-8.p.
- 217 SZENDE Pál: Fényűzési adók.
V., IX. no. 136 (1918. jún. 9.), 4.p.
- 218 SZENDE Pál: A svájci adóháború.
V., IX. no. 140 (1918. jún. 14.), 2.p.
- 219 SZENDE Pál: Az ipar szervezése.
V., IX. no. 145 (1918. jún. 20.), 1-2.p.
Vzc.
- 220 SZENDE Pál: A német adókompromisszum.
V., IX. no. 154 (1918. júl. 5.), 1-2.p.
Vzc.

- 221 SZENDE Pál: Állami beavatkozás és ipari termelés.
(Előadás)
OMKE, 11. no. 18-19 (1918. júl. 6.), 15.p.
- 222 SZENDE Pál: A német tőzsdesztrájk.
V., IX. no. 156 (1918. júl. 7.), 5-6.p.
- 223 SZENDE Pál: Állami földbirtokforgalom.
V., IX. no. 162 (1918. júl. 14.), 3-4.p.
- 224 SZENDE Pál: Szénadó és sóadó.
V., IX. no. 165 (1918. júl. 18.), 1-2.p. Vzc.
- 225 SZENDE Pál: A nagy vagyonadó.
V., IX. no. 174 (1918. júl. 28.), 1-3.p. Vzc.
- 226 SZENDE Pál: A vasúti tarifa felemelése.
V., IX. no. 178 (1918. aug. 2.), 1-2.p.
- 227 SZENDE Pál: Az állam öröklési joga. Wekerle eltemetett javaslata.
V., IX. no. 186 (1918. aug. II.), 7.p.
- 228 SZENDE Pál: Nagybirtok és vagyonadó.
V., IX. no. 190 (1918. aug. 16.), 1-3.p. Vzc.
- 229 SZENDE Pál: Bordal.
V., IX. no. 207 (1918. szept. 5.), 1-2.p.
Vzc.
- 230 SZENDE Pál: Le az árakkal!
V., IX. no. 237 (1918. okt. 10.), 7.p.
- 230 SZENDE Pál: A polgárság feladata.
Felsőmagyarország, XXXIV. no. 244 (1918. okt. 13.), 1. p. Vzc.
- 231 A radikális-párt kongresszusa.
(Szende Pál beszédével)
V., IX. no. 241 (1918. okt. 15.), 7-9.p.
- 232 SZENDE Pál: Búcsúszó.
OMKE, 11. no. 31 (1918. nov. 6.), 1.p.

1919

- 233 A pénzügyminiszter az ellene intézett támadásokról. Szende Pál nyilatkozata.
V., X, no. 12 (1919. jan. 14.), 1-2.p. Vzc.
- 234 A nagy vagyonadó-ankét. Szende pénzügyminiszter nyilatkozata,
V., X. no. 34 (1919. febr. 8.), 4.p.

1920

- 235 SZENDE, Paul: Christian Hungary and Jewish Capitalism.
The New Europe, XVII. no. 211 (1920),
67-72.p.
- 236 - de. : Aratásra készülnek Magyarországon.
Vil., I. no. 2 (1920. jún.), 31.p.
- 237 SZENDE Pál: 1849-1920.
Vil., I, no. 3 (1920. jún.), 44-46.p.
- 238 SZENDE Pál: Az összeomlás.
Vil., I. no. 9 (1920. júl.), 142.p.
- 239 SZENDE Pál: Metternich és Millerand.
Vil., I. no. 22 (1920. okt.), 351-353.p.
- 240 SZENDE Pál: 1918. október 31.
Vil., I, no. 23 (1920. nov.), 364-365.p.
- 241 SZENDE Pál: Keresztény Magyarország és zsidó kapitalizmus. I.
BMU., II. no. 272 (1920. nov. 16.), 5.p.
- 242 SZENDE Pál: Keresztény Magyarország és zsidó kapitalizmus. II.
BMU., II. no. 275 (1920. nov. 21.), 5.p.

- 243 SZENDE Pál: Fehér forradalom.
Vil., I. no. 27 (1920. dec.), 429-431.p.

1921

- 244 SZENDE, Paul: Soziologische Gedanken zur Relativitätstheorie.
Neue Rundschau, Ed. 2. (1921), 1086-1095.p.
- 245 SZENDE, Paul: Die Kwise der mitteleuropäischen Revolution. Ein massenpsychologischer Versuch.
ASS., Ed. 47. Heft 2 (1921), 337-375.p.
- 246 SZENDE Pál: A gazdasági politika jövője.
Napkelet, 11. no. 13 (1921), 717-720.p.
- 247 SZENDE Pál: A világpolitika jövő alakulása.
Napkelet, 11, no. 22 (1921), 1281-1286.p.
- 248 SZENDE Pál: Jóslás és előrelátás a politikában.
Napkelet, 11. no. 24-25 (1921), 1410-1424.p.
- 249 SZENDE Pál: A Habsburgok reménye.
Vil., 11. no. 4 (1921. jan.), 52-53.p.
- 250 SZENDE Pál: Zigány Zoltán. El nem mondott halotti beszéd.
Vil., 11. no. 7 (1921. febr.), 101-102.p.
- 251 -de.: A politikai bűnpörök és a jogegység.
Vil., 11. no. 8 (1921. febr.), 120.p.
- 252 SZENDE Pál: A háború és az összeomlás ideológiája. I.
BMU., III. no. 71 (1921. márc. 25.), 6.p.
- 253 SZENDE Pál: A háború és az összeomlás ideológiája. II.
BMU, III. no. 72 (1921, márc. 26.), 5.p.

- 254 SZENDE Pál: A forradalom tömeglélektanához.
(Részlet: Die Krise der mitteleuropaischen
Revolution. Ein massenpsychologischer Ver-
such című tanulmányából.)
Vil., 11. no. 13 (1921. ápr.), 201-202.p.

1922

- 255 SZENDE Pál: Új Október felé.
Wien, 1922. Bécsi Magyar Kiadó, 144 p.
- 256 SZENDE, Paul: Verhüllung und Enthüllung. Der
Kampf der ideologien in der Geschichte.
Leipzig, 1922. C.L. Hirschfeld Verlag, 86 p.
- 257 SZENDE Pál: Az Einstein-féle elmélet törté-
neti jelentősége.
Nyugat, XV. no. 2 (1922), 117-125.p.
- 258 SZENDE Paul: Oscar Jászi: Magyar kálvária –
Magyar feltámadás. A két forradalom értelme,
jelentősége és tanulságai. Wien, 1920.
AGS., Ed. 10. Heft I (1922), 97-105.p.
- 259 SZENDE, Paul: Verhüllung und Enthüllung. Der
Kampf der ideologien in der Geschichte.
AGS., Ed. 10. Heft 2-3 (1922), 186-270.p.
- 260 SZENDE, Paul: Das System der Wissenschaften
und die Gesellschaftsordnung.
KVS., 2. Jahrg. Heft 4 (1922), 5-17.p.
- 261 SZENDE Pál: Nemzetközi politika.
EN., XX111. no. 106 (1922. ápr. 16.),
10-11.p.
- 262 Az ideológiák harca a történelemben.
Szendé Pál előadása.
BMU., IV. no, 100 (1922. ápr. 29.), 4.p.
- 263 SZENDE Pál: Génua és a német márka.
KN., XXXVIII. no. 103 (1922. máj. 1.), 7.p.
/Közzg./

- 264 SZENDE Pál; Valutapolitikai ABC. I.
KN., XXXVIII. no. Wg (1922. máj. 8.), 7.p.
/Közhg./
- 265 SZENDE Pál; Valutapolitikai ABC. II.
KN., XXXVIII. no. 115 (1922. máj. 14.),
5-6. p. /Közhg./
- 266 SZENDE Pál; Valutapolitikai ABC. III.
KN., XXXVIII. no. 123 (1922. máj. 22.),
6-7.p. /Közhg./
- 267 SZENDE Pál; Valutapolitikai ABC. IV.
KN., XXXVIII. no. 129 (1922. máj. 28.), 6.p.
/Közhg./
- 268 SZENDE, Paul: Der Prozess gegen Károlyi.
ZT., 1922. máj. 31. ?p.
- 269 SZENDE Pál; Valutapolitikai ABC. V.
KN., XXXVIII. no. 136 (1922. jún. 4.), 21.p.
/Közhg./
- 270 SZENDE Pál: Gazdasági összeköttetés Orosz-
országgal.
KN., XXXVIII. no. 140 (1922, jún. 10.), 6.p.
/Közhg./
- 271 SZENDE Pál: A francia politika gazdasági
alapjai.
KN., XXXVIII. no. 146 (1922. jún. 18.), 7.p.
/Közhg./
- 272 SZENDE Pál: Európa legégetőbb problémái.
KN., XXXVIII. no. 152 (1922. jún. 25.), 7.p.
/Közhg./
- 273 SZENDE Pál; A gazdaságpolitika nemzetközi
összefüggései.
AH., VI. no. 1288 (1922. júl. 14.), 1-2.p.
Vzc.

- 274 SZENDE Pál: Sorozatos válságok.
KN., XXXVIII, no. 168 (1922. júl. 17.), 6.p.
/Közzg./
- 275 SZENDE Pál: Francia gazdasági politika.
AH., VI. KO. 1294 (1922. júl. 21.), 1.p.
Vzc.
- 276 SZENDE Pál: Valutapolitikai félreértések.
AH., VI. no. 1298 (1922. júl. 26.), 1-2.p.
Vzc.
- 277 SZENDE Pál: A nagy számok átka.
KN., XXXVIII. no. 180 (1922. júl. 30.), 7.p.
/Közzg./
- 278 SZENDE Pál: Néhány észrevétel Garami Ernő
emlékirataira.
BMU., IV. no. 178 (1922. aug. 1.), 3.p.
- 279 SZENDE Pál: A márka tragédiája.
KN., XXXVIII. no. 186 (1922. aug. 6.), 6.p.
/Közzg./
- 280 SZENDE Pál: A márka tragédiája.
AH., VI. no. 1309 (1922. aug. 9.), 1.p. Vzc.
- 281 SZENDE Pál: A belátás szerepe a gazdaságpoli-
tikában.
KN., XXXVIII. no. 192 (1922. aug. 13.),
6-7. p.
/Közzg./
- 282 SZENDE Pál: A nagy számok átka.
AH., VI. no. 1316 (1922. aug. 18.), 1-2.p.
Vzc.
- 283 SZENDE Pál: A londoni konferencia eredmén-
yelensége.
KN., XXXVIII. no. 197 (1922. aug. 20.), 1.p.
Vzc.

- 284 SZENDE Pál: A londoni konferencia eredménytelensége.
AH., VI. no. 1318 (1922. aug. 22.), 1.p.
Vzc.
- 285 SZENDE Pál: Harc az infláció ellen.
AH., VI. no. 1320 (1922. aug. 24.), 1.p.
Vzc.
- 286 SZENDE Pál: Zuhanó valuták.
AH., VI. no. 1326 (1922. szept. 1.), 1.p.
Vzc.
- 287 SZENDE Pál: Ausztria mint középeurópai probléma.
KN., XXXVIII. no. 209 (1922. szept. 3.), 9.p.
- 288 SZENDE Pál: A német reparáció.
KN., XXXVIII. no. 214 (1922. szept. 10.),
1. p. Vzc.
- 289 SZENDE Pál nyílt levele Nittihez.
BMU., IV, no. 209 (1922. szept. 16.), 3. p.
- 290 SZENDE Pál: Stinnes és de Lubersac.
KN., XXXVIII. no. 220 (1922. szept. 17.),
6.p.
/Közg./
- 291 SZENDE Pál: Stinnes és de Lubersac.
AH., VI. no. 1342 (1922. szept. 21.), 1.p.
Vzc.
- 292 SZENDE Pál: Gazdasági törvényszerűség.
KN., XXXVIII. no. 226 (1922. szept. 24.),
7.p.
/Közg./
- 293 SZENDE Pál: Új Október felé.
BMU., IV. no. 217 (1922. szept. 26.), 3.p.
- 294 SZENDE Pál: Valutaidegesség.
AH., VI, no. 1415 (1922. dec. 29.), 1.p. Vzc.

- 295 SZENDE Pál: új orosz gazdasági politika.
KN., XXXVIII. no. 232 (1922. okt. 1.), 7.p.
/Közhg./
- 296 SZENDE Pál: Valutaközösség Csehszlovákia és
Jugoszlávia között.
KN., XXXVIII. no. 238 (1922. okt. 8.), 7.p.
/Közhg./
- 297 SZENDE Pál: Az osztrák hitel.
KN., XXXVIII. no. 244 (1922. oktb. 15.) 6.p.
/Közhg./
- 298 SZENDE Pál: A bécsi negatív index.
KN., XXXVIII, no. 250 (1922. okt. 22.), 6.p.
/Közhg./
- 299 SZENDE Pál: Az angol rendszerváltozás.
KN., XXXVIII. no. 255 (1922. okt. 28.),
6-7.V-
/Közhg./
- 300 SZENDE Pál: Ingadozó bálványok.
KN., XXXVIII. no. 260 (1922. nov. 5.), 7.p.
/Közhg./
- 301 SZENDE Pál: A fászcizmus gazdasági helyzete.
KN., XXXVIII. no. 266 (1922. nov. 12.), 7 p.
(Közhg./
- 302 SZENDE Pál: A világkonjunktúra felélédeése.
KN., XXXVIII., no. 272 (1922. nov. 1. p.),
6.p.
/Közhg./
- 303 SZENDE Pál előadása Kassán.
Népszava, L. no. 268 (1922. nov. 24.), 6.p.
- 304 SZENDE Pál előadása Kassán.
BMU., IV. no. 268 (1922. nov. 24.), 7.p.
- 305 SZENDE Pál: A nehézipar világuralma.
KN., XXXVIII. no. 278 (1922. nov. 26.), 6.p.
/Közhg./

- 306 SZENDE Pál: Amerika és Európa.
KN., XXXVIII. no. 284. (1922. dec. 3.), 7.p.
/Közzg./
- 307 SZENDE Pál: Szanálják Ausztriát.
KN., XXXVIII. no. 289 (1922. dec. 10.),
6-7.p.
/Közzg./
- 308 SZENDE Pál: Szabad forgalom.
AH., XXXVIII. no. 295 (1922. dec. 17.), 6.p.
/Közzg./
- 309 SZENDE Pál: Valutaidegesség.
KN., XXXVIII. no. 301 (1922. dec. 24.),
7-8.p.
/Közzg./
- 310 SZENDE Pál: Visszapillantás 1922.
AH., VI. no. 1417 (1922. dec. 31.), 2.p.
- 311 SZENDE Pál: Visszapillantás 1922-re.
KN., XXXVIII. no. 305 (1922. dec. 31.), 6.p.
/Közzg./

1923

- 312 SZENDE, Paul: Eine Soziologische Theorie der
Abstraktion.
ASS., Bd. 50. Heft 2 (1923) 407-485.p.
- 313 SZENDE, Paul: Zur Soziologie der Revolution.
Der Kampf, Bd. 16. no. 9-10 (1922), 329-337.p.
- 314 SZENDE Pál: Amerika és Európa.
AH., VII. no. 1421 (1923. jan. 6.), 1.p.
Vzc.
- 315 SZENDE Pál: Védővám, szabadkereskedelem.
AH., VII. no. 1425 (1923. jan. 13.), 1.p.
Vzc.

- 316 SZENDE Pál: A brit vámunió.
KN., XXXIX. no. 10 (1923. jan. 15.), 7.p.
/Közhg./
- 317 SZENDE Pál: A brit vámunió.
AH., VII. no. 1428 (1923. jan. 17.), 1.p.
Vzc.
- 318 SZENDE Pál: Ausztria mint kísérleti nyúl.
AH., VII. no. 1432 (1923. jan. 23.), 1.p.
Vzc.
- 319 SZENDE Pál: Szabad forgalom.
AH., VII. no. 1435 (1923. jan. 26.), 1.p.
Vzc.
- 320 SZENDE Pál: Essen.
KN. XXXIX. no. 22 (1923. jan. 28.), 6.p.
/Közhg./
- 321 SZENDE Pál: Ruhrvidék és valuta.
KN., XXXIX. no. 27 (1923. febr. 4.), 7.p.
/Közhg./
- 322 SZENDE Pál: Ruhrvidék és valuta.
AH., VII. no. 1444 (1923. febr. 7.), 1.p.
Vzc.
- 323 SZENDE Pál: A világkonjunktúra javulása.
KN., XXXIX. no. 33 (1923. febr. II.), 6.p.
/Közhg./
- 324 SZENDE Pál: A világkonjunktúra javulása.
AH., VII. no. 1451 (1923. febr. 15.), 1.p.
Vzc.
- 324 SZENDE Pál: A török probléma.
KN. XXXIX, no. 39 (1923. febr. 18.), 7.p.
/Közhg./
- 326 SZENDE Pál: Horthyország és Magyarország.
BMU., V. no. 45 (1923. febr. 23.), 1.p. Vzc.

- 327 SZENDE Pál: A török probléma.
AH., VII. no. 1459 (1923. febr. 24.), 1.p.
Vzc.
- 328 SZENDE Pál: Jelentés a valutaharctérről.
KN., XXXIX, no. 45 (1923. febr. 25.), 7.p.
/Közzg./
- 328 SZENDE Pál: A kurzus legendái.
BMU., V. no. 51 (1923. márc. 2.), 1.p. Vzc.
- 330 SZENDE Pál: Petróleum Ófelsége.
AH., VII. no. 1466 (1923. márc. 4.), 1.p.
Vzc.
- 331 SZENDE Pál: Petróleum Ófelsége.
KN., XXXIX. no. 51 (1923., márc. 4.), 6.p.
/Közzg./
- 332 SZENDE Pál: A valuta – harctérről.
AH., VII. no. 1470 (1923. márc. 9.) 1.p.
Vzc.
- 333 SZENDE Pál: Világbéke és gazdasági harc.
BMU., V. no. 58. (1923. márc. 10.), 1.p. Vzc.
- 334 SZENDE Pál: Anglia fizet.
KN., XXXIX. no. 57 (1923. márc. II.), 5.p.
/Közzg./
- 335 SZENDE Pál: Anglia fizet...
AH., VII. no. 1476 (1923. márc. 16.), 1.p.
Vzc.
- 336 SZENDE Pál: A Ruhr- tragédia.
BMU., V. no. 64 (1923. márc. 17.), 1.p. Vzc.
- 337 SZENDE Pál: A szocializmus jövője,
KN., XXXIX. no. 63 (1923. márc. 18.), 6.p.
/Közzg./
- 338 SZENDE Pál: Essen – Ruhr.
AH., VII. no. 1480 (1923. márc. 21.), 1.p.
Vzc.

- 339 SZENDE Pál: A kényelmetlen demokrácia.
BMU., V. no. 70 (1923. márc. 24.), 1.p. Vzc.
- 340 SZENDE Pál: Oroszország és a világgazdaság.
KN., XXXIX. no. 69 (1923. márc. 25.), 6.p.
/Közzg./
- 341 SZENDE Pál: Oroszország és a világgazdaság,
AH., VII. no. 1487 (1923. márc. 29.), 1.p.
Vzc.
- 342 SZENDE Pál: Világpolitikai kérdőjelek.
BMU., V. no. 76 (1923. márc. 31.), 1.p. Vzc.
- 343 SZENDE Pál: A nagy számok átka.
BMU., V. no. 77 (1923. ápr. I.), 5.p.
- 344 SZENDE Pál: A közép- és kisbankok alkonya.
KN., XXXIX. no. 75 (1923. ápr. 1.), 5-0.p.
/Közzg./
- 345 SZENDE Pál: A közép- és kisbankok alkonya.
AH., VII. no. 1494 (1923. ápr. 7.), 1.p.
Vzc.
- 346 SZENDE Pál: Amerika vezet.
BMU., V, no. 81 (1923. ápr. 7.), 1.p. Vzc.
- 347 SZENDE Pál: Új gazdagok – új szegények.
KN., XXXIX. no. 80 (1923. ápr. 8.), 7.p.
/Közzg./
- 348 SZENDE Pál: Új gazdagok – új szegények.
AH., VII. no. 1499 (1923. ápr. 14.), 1.p.
Vzc.
- 349 SZENDE Pál: Nasi – vasi.
BMU., V. no. 87 (1923. ápr. 14.), 1.p. Vzc.
- 350 A város tragikuma. Szende Pál előadása a
bécsi Szociológiai Társaságban.
BMU., V. no. 88 (1923. ápr. 15.), 3.p.

- 351 SZENDE Pál: A siker alkonya.
KN., XXXIX. no. 86 (1923. ápr. 15.), 5-6.p.
- 352 SZENDE Pál: A siker alkonya.
AH., VII. no. 1503 (1923. ápr. 19.), 1.p.
- 353 SZENDE Pál: Báró Ullmann György.
BMU., V. no. 93 (1923. ápr. 21.) 1.p. Vzc.
- 354 SZENDE Pál: Újabb jelentés a valutaharctér-
ről.
KN., XXXIX. no. 92 (1923. ápr. 22.) 6.p.
/Közzg./
- 355 SZENDE Pál: A valutaharctér.
AH., VII. no. 1510 (1923. ápr. 27.), 1.p.
Vzc.
- 356 SZENDE Pál: A Népszövetség és az erdélyi mágnások.
BMU., V. no. 99 (1923. ápr. 28.), 1.p. Vzc.
- 357 SZENDE Pál: A háborús konjunktúra utórezgése.
KN., XXXIX. no. 98 (1923. ápr. 29.), 6.p.
/Közzg./
- 358 SZENDE Pál: A faszizmus lényege.
BMU., V. no. 104 (1923. máj. 5.), 1.p. Vzc.
- 359 SZENDE Pál: Hausse – baisse.
KN., XXXIX. no. 103 (1923. máj. 6.), 7.p.
/Közzg./
- 360 SZENDE Pál: Hausse – baisse.
AH., VII. no. 1519 (1923. máj. 9.), 1.p. Vzc.
- 361 SZENDE Pál: Bethlen két arca.
BMU., V. no. 110 (1923. máj. 12.), 1.p. Vzc.
- 362 SZENDE Pál: Államgazdaság – magángazdaság.
KN., XXXIX. no. 108 (1923. máj. 13.), 6.p.
/Közzg./

- 363 SZENDE Pál: A német és a magyar probléma.
BMU., V. no. 116 (1923. máj. 19.), 1.p. Vzc.
- 364 SZENDE Pál: Drágaság és világparitás.
KN., XXXIX. no. 114 (1923. máj. 20.), 6.p.
/Közzg./
- 365 SZENDE Pál: Drágaság és világparitás.
AH., VII. no. 1530 (1923. máj. 26.), 1.p.
Vzc.
- 366 SZENDE Pál: Huszár Károly Prágában.
BMU., V. no. 121 (1923, máj. 26.), 1.p. Vzc.
- 367 SZENDE Pál: Stinnes, az infláció hőse.
KN., XXXIX. no. H9 (1923. máj. 27.), 6.p.
/Közzg./
- 368 SZENDE Pál: Bethlen illúziója.
BMU., V. no. 125 (1923. máj. 31.), 1.p. Vzc.
- 369 SZENDE Pál: Stinnes, az infláció hőse.
AH., 370 SZENDE Pál: Merre tart az arany folyam?
KN., XXXIX. no. 124 (1923. jún. 3.), 7.p.
/Köz VII. no. 1534 (1923. jún. 2.), 1.p. Vzc.
- 370 SZENDE Pál: Merre tart az aranyfolyam?
BMU., V. no. 133 (1923. jún. 9.), 1.p.
Vzc.
- 371 SZENDE Pál: Merre tart az aranyfolyam?
AH., VII. no. 1540 (1923. jún. 9.), 1.p.
Vzc.
- 372 SZENDE Pál: A független magyar bíróság.
BMU., V. no. 133 (1923. jún. 9.), 1.p. Vzc.
- 373 SZENDE Pál: újabb jelentés a valutaharctér-
ről.
KN., XXXIX. no. 130 (1923. jún. 10.), 7.p.
/Közzg./
- 374 SZENDE Pál: A tegnap történelme.
BMU., V. no. 137 (1923. jún. 14.), 1.p. Vzc.

- 375 SZENDE Pál: A valutaharctér.
AH., VII. no, 1545 (1923. jún. 15.), 1.p.
Vzc.
- 376 SZENDE Pál: A német reparáció.
KN., XXXIX. no. 136 (1923. jún. 17.), 6.p.
/Közzg./
- 377 SZENDE Pál: A német reparáció.
AH., VII. no. 1550 (1923. jún. 21.), 1.p.
Vzc.
- 378 SZENDE Pál: Vigyázó szemetek nyugatra vessé-
tek!
BMU., V. no. 144 (1923. jún. 22.), 1.p. Vzc.
- 379 SZENDE Pál: A gazdasági koncentráció.
AH., VII. no. 1558 (1923. júl. 1.), 1.p.
Vzc.
- 380 SZENDE Pál: Magyar – Potemkin falvak.
BMU., V. no. 151 (1923. júl. 1.), 1.p. Vzc.
- 381 SZENDE Pál: A gazdasági koncentráció.
KN., XXXIX. no. 147 (1923. júl. 2.), 6.p.
/Közzg./
- 382 SZENDE Pál: A politikai gyilkosság.
BMU., V. no. 156 (1923. júl. 6.), 1.p. Vzc.
- 383 SZENDE Pál: Lengyelország gazdasági válsága.
KN., XXXIX. no. 152 (1923. júl. 9.), 5.p.
/Közzg./
- 384 SZENDE Pál: Lengyelország gazdasági válsága.
AH., VII. no. 1568 (1923. júl. 14.), 1.p.
Vzc.
- 385 SZENDE Pál: A politikus, mint próféta.
BMU., V. no. 167 (1923. júl. 19.), 5.p.

- 386 SZENDE Pál: A drágaság hullámzása.
AH., VII. no. 1573 (1923. júl. 20.), 1.p.
Vzc.
- 387 SZENDE Pál: Oroszország gazdasági próbálkozásai.
KN., XXXIX. no. 164 (1923. júl. 22.), 5.p.
/Közzg./
- 388 SZENDE Pál: A hazugság lélektana.
BMU., V. no. 173 (1923. júl. 26.), 3.p.
- 389 SZENDE Pál: Agrárreform mindenütt.
AH., VII. no. 1582 (1923. júl. 31.), 1.p.
Vzc.
- 390 SZENDE Pál: A német márka sorsa.
KN., XXXIX. no. 176 (1923. aug. 5.), 5.p.
/Közzg./
- 391 SZENDE Pál: Orosz próbálkozások.
AH., VII. no. 1586 (1923. aug. 6.), 1.p.
Vzc.
- 392 SZENDE Pál: A német probléma.
BMU., V, no, 185 (1923. aug. 9.), 1.p. Vzc.
- 393 SZENDE Pál: A német márka sorsa.
AH., VII. no. 1590 (1923. aug. 10.) 1.p.
Vzc.
- 394 SZENDE Pál: Vádat emelek!
BMU., V. no. 189 (1923. aug. 14.), 1.p. Vzc.
- 395 SZENDE Pál: A török béke,
KN., XXXIX. no. 183 (1923. aug. 15.), 5.p.
/Közzg./
- 396 SZENDE Pál: A török béke.
AH., VII. no. 1596 (1923. aug. 18.), 1.p.
Vzc.

- 397 SZENDE Pál: Meddig terjedhet az infláció?
KN., XXXIX. no. 187 (1923. aug. 20.), 5.p.
/Közg./
- 398 SZENDE Pál: Meddig terjedhet az infláció?
AH., VII. no. 1598 (1923. aug. 21.), 1.p.
Vzc.
- 399 SZENDE Pál: Nevető és síró külföld.
KN., XXXIX. no. 193 (1923. aug. 26.), 5.p.
/Közg./
- 400 SZENDE Pál: Nevető és síró külföld.
BH., VII. no. 1607 (1923. szept. 1.), 1.p.
Vzc.
- 401 SZENDE Pál: A fiumei kérdés.
KN., XXXIX. no. 199 (1923. szept. 3.), 5.p.
/Közg./
- 402 SZENDE Pál: Duplafenekű politika.
BMU., V. no. 207 (1923. szept. 4.), 1.p.
Vzc.
- 403 SZENDE Pál: Árdragítás nagyban és kicsinyben.
KN., XXXIX. no. 204 (1923. szept. 9.), 6.p.
/Közg./
- 404 SZENDE Pál: A fiumei kérdés.
BH., VII. no. 1015 (1923. szept. 12.), 1.p.
Vzc.
- 405 SZENDE Pál: Elnapolás.
BMU., V, no. 215 (1923. szept. 14.), 1.p.
Vzc.
- 406 SZENDE Pál: A spanyol fascizmus.
BMU., V. no, 217 (1923. szept. 16.), 1.p.
Vzc.
- 407 SZENDE Pál: A japán katasztrófa.
KN. XXXIX. no. 210 (1923. szept. 17.), 6.p.
/Közg./

- 408 SZENDE Pál: A háború utórezgései.
BH., VII. no. 1623 (1923. szept. 21.), 1.p.
Vzc.
- 409 SZENDE Pál: A Ruhr-ellenállás gazdasági háttere.
KN., XXXIX. no. 216 (1923. szept. 24.), 6.p.
/Közzg./
- 410 SZENDE Pál: A német tragédia.
BMU., V. no. 227 (1923. szept. 28.), 1.p.
Vzc.
- 411 SZENDE Pál: A világgazdasági helyzet.
KN., XXXIX., no. 223 (1923. okt. 2.), 6-7.p.
/Közzg./
- 412 SZENDE Pál: Gorton tábornok üzenete.
BMU., V. no. 234 (1923. okt. 6.), 1.p. Vzc.
- 413 SZENDE Pál: A világgazdasági helyzet.
BH., VII. no. 1636 (1923. okt. 6.), 1.p. Vzc.
- 414 SZENDE Pál: Hazaáruló-e Stinnes?
BMU., V. no. 238 (1923. okt. 11.), 1.p. Vzc.
- 415 SZENDE Pál: A brit világbirodalom.
BH., VII. no. 1641 (1923. okt. 12.), 1.p.
Vzc.
- 416 SZENDE Pál: Az osztrák választás gazdasági háttere.
KN., XXXIX. no. 234. (1923. okt. 14.), 6.p.
/Közzg./
- 417 SZENDE Pál: Az osztrák választás gazdasági háttere.
BH., VII. no. 1547 (1923. okt. 19.), 1-2.p.
Vzc.
- 418 SZENDE Pál: A német káosz.
BH., VII. no. 1557 (1923. okt. 31.), 1-2.p.
Vzc.

- 419 SZENDE Pál: A német káosz.
KN., XXXIX. no. 247 (1923. okt. 31.), 6.p.
/Közhg./
- 420 SZENDE Pál: Hitler és Ulain.
BMU., V. no. 264 (1923. nov. 10.), 1.p. Vzc.
- 421 SZENDE Pál: Az angol válság.
KN. XXXIX. no. 257 (1923. nov. 11.) 5-6.p.
/Közhg./
- 422 SZENDE Pál: Jelentés a valutaharcterről.
KN., XXXIX. no. 263 (1923. nov. 18.), 6.p.
/Közhg./
- 423 SZENDE Pál: A valutaharcτέρ.
BH., VII. no. 1673 (1923. nov. 20.), 1.p.
Vzc.
- 424 SZENDE Pál előadása a gazdasági élet lélektanáról.
KN., XXXIX. no. 268 (1923. nov. 24.), 6.p.
/Közhg./
- 425 SZENDE Pál: Az angol választási karc.
BH., VII. no. 1681 (1923. nov. 29.), 1.p.
Vzc.
- 426 SZENDE Pál: Károlyi könyve.
BMU., V. no. 281 (1923. dec. 1.), 1.p. Vzc.
- 427 SZENDE Pál: A német válság.
KN., XXXIX. no. 276 (1923. dec. 4.), 1.p.
Vzc.
- 428 SZENDE Pál: A decemberi ifjúság.
BMU., V. no. 289 (1923. dec. 12.), 1.p. Vzc.
- 429 SZENDE Pál; A nagytőke előnyomulása.
KN., XXXIX. no. 285. (1923. dec. 15.) 6-7.p.
/Közhg./

- 430 SZENDE Pál: A védvám bukása.
KN. XXXIX. no. 287 (1923. dec. 18.), 1.p.
Vzc.

1924

- 431 SZENDE, Paul: Die Tragik der Stadt.
Der Kampf, Ed. 17. no. 12 (1924), 517-524.p.
- 432 SZENDE Pál: Németország szanálása.
KN., XL. no. 1 (1924. jan. 1.), 6.p.
/Közzg./
- 433 SZENDE Pál: Világkereskedelem.
KN., XL. no. 5 (1924. jan. 6.), 6.p.
/Közzg./
- 434 SZENDE Pál: A francia frank válsága.
KN., XL. no. 12 (1924. jan. 15.), 6.p.
/Közzg./
- 435 SZENDE Pál: A francia frank válsága.
BH., VIII. no. 1715 (1924. jan. 17.), 1.p.
Vzc.
- 436 SZENDE Pál: A szanálás örömei.
KN., XL. no. 17 (1924. jan. 20.) 7.p.
/Közzg./
- 437 SZENDE Pál: A szanálás örömei.
BH., VIII. no. 1718 (1924. jan. 22.), 1.p.
Vzc.
- 438 SZENDE Pál: Jelentés a valuta – harctérről.
KN., XL. no. 23 (1924, jan. 27.), 7.p.
/Közzg./
- 439 SZENDE Pál: Jelentés a valuta – harctérről.
BH., VIII. no. 1726 (1924. jan. 31.), 1.p.
Vzc.

- 440 SZENDE Pál: A magyar kölcsön.
Vil., II. no. 15 (1924. febr.), 10-11.p.
- 441 SZENDE Pál: Harc az orosz piacért.
KN., XL, no. 28 (1924. febr. 2.), 6.p.
/Közhg./
- 442 SZENDE Pál: Az angol világbirodalom bajai.
KN., XL. no. 34 (1924. febr. 10.), 6.p.
/Közhg./
- 443 SZENDE Pál: Az angol munkáskormány.
KN., XL. no. 41 (1924. febr. 19.), 3.p.
- 444 SZENDE Pál: Az angol munkáskormány.
BH., VIII. no. 1743 (1924. febr. 22.), 1.p.
Vzc.
- 445 SZENDE Pál: A francia frank esése.
KN., XL, no. 47 (1924. febr. 26.), 6-7.p.
/Közhg./
- 446 SZENDE Pál: A francia frank esése.
BH., VIII. no. 1751 (1924. márc. 2.), 1.p.
Vzc.
- 447 SZENDE Pál: Az angol kormány helyzete.
KN., XL. no. 58 (1924. márc. 9.), 6.p.
/Közhg./
- 448 SZENDE Pál: Angliában a politika is – üzlet.
BH., VIII. no. 1759 (1924. márc. 12.), 1.p.
Vzc.
- 449 SZENDE Pál: újabb jelentés a valutaharcterről.
KN., XL. no 58. (1924. márc. 16.), 6.p.
/Közhg./
- 450 SZENDE Pál: A valuták karca.
BH., VIII. no. 1764 (1924. márc. 18.), 1.p.
Vzc.

- 451 SZENDE Pál: A német csoda.
KN., XL. no. 70 (1924. márc. 23.), 3.p.
- 452 SZENDE Pál: Amerika.
KN., XL. no. 75 (1924. márc. 30.), 1.p. Vzc.
- 453 SZENDE Pál: Amerika.
BH., VIII. no. 1777 (1924. ápx. 3.), 1.p.
Vzc.
- 454 SZENDE Pál: A tőzsde gyászol.
KN., XL. no. 81 (1924. ápr. 6.), 6-7.p.
/Közzg./
- 455 SZENDE Pál: A frankcsatátér halottjai.
KN., XL. no. 87 (1924. ápr. 13.), 6.p.
/Közzg./
- 456 SZENDE Pál: A frankcsatátér halottjai.
BH., VIII. no. 1786 (1924. ápr. 16.), 1.p.
Vzc.
- 457 SZENDE Pál: A Dawes-féle terv.
KN., XL, no. 93 (1924. ápr. 20.), 7.p.
/Közzg./
- 458 SZENDE Pál: A Dawes-féle terv.
BH., VIII. no. 1794 (1924. ápr. 26.), 1.p.
Vzc.
- 459 SZENDE Pál: Amerika és Japán.
KN., XL. no. 98 (1924. ápr. 27.), 7.p.
/Közzg./
- 460 SZENDE Pál: Keynes jóslása.
KN., XL. no. 103 (1924. máj. 4.), 6.p.
/Közzg./
- 461 SZENDE Pál: A francia választások.
KN., XL. no. 115 (1924. máj. 18.), 2.p.
- 462 SZENDE Pál: Amerika és Japán.
BH., VIII. no. 1807 (1924. máj. 15.), 1.p.
Vzc.

- 463 SZENDE Pál: A francia politikai válság.
KN., XL. no. 126 (1924. jún. 1.), 3.p.
- 464 SZENDE Pál: A francia pénzügyi politika.
KN., XL. no. 134 (1924. jún. 12.), 6-7.p.
/Közzg./
- 465 SZENDE Pál: A francia parasztság radikalizálása.
BH., VIII. no. 1828 (1924. jún. 14.), 1.p.
Vzc.
- 466 SZENDE Pál: Az angol helyzet.
BH., VIII. no. 1833 (1924. jún. 22.), 1.p.
Vzc.
- 467 SZENDE Pál: Az angol világbirodalom jövője.
BH., VIII. no. 1841 (1924. júl. 2.), 1.p.
Vzc.
- 468 SZENDE Pál: Az angol világbirodalom jövője.
KN., XL. no. 150 (1924. júl. 2.), 7.p.
/Közzg./
- 469 SZENDE Pál: A frank és a francia adóreform.
BH., VIII. no. 1846 (1924. júl. 8.), 1.p.
Vzc.
- 470 SZENDE Pál: A frank és a francia adóreform.
KN., XL. no. 154 (1924. júl. 8.), 7.p.
/Közzg./
- 471 SZENDE Pál: A fascizmus gazdaságpolitikája.
KN., XL. no. 159 (1924. júl. 13.), 7.p.
- 472 SZENDE Pál: A fascizmus gazdaságpolitikája.
BH., VIII. no. 1854 (1924. júl. 18.), 1.p.
Vzc.
- 473 SZENDE Pál: Morgan.
KN., XL. no. 171 (1924. júl. 27.), 6.p.
- 474 SZENDE Pál: Morgan.
BH., VIII. no. 1863 (1924. júl. 29.), 1.p.
Vzc.

- 475 SZENDE Pál: A háború évfordulóján.
KN., XL. no. 177 (1924. aug. 3.), 7.p.
- 476 SZENDE Pál: Német reparáció, mint verseny.
KN., XL. no. 183 (1924. aug. 10.), 6.p.
- 477 SZENDE Pál: Jelentés a valutaharctérről.
KN., XL. no. 188 (1924. aug. 17.), 5-6.p.
/Közzg./
- 478 SZENDE Pál: Az angol – orosz szerződés.
KN., XL. no. 194 (1924. aug. 24.), 6.p.
/Közzg./
- 479 SZENDE Pál: Világpolitika és gabonaár.
KN., XL. no. 201 (1924. szept. 2.), 6.p.
/Közzg./
- 480 SZENDE Pál: Vámpolitika és nyolcórás munkanap.
KN., XL. no. 206 (1924. szept. 7.), 6.p.
/Közzg./
- 480 SZENDE Pál: Világpolitika és gabonaár.
KN., VIII. no. 1896 (1924. szept. 7.), 6.p.
/Közzg./
- 481 SZENDE Pál: A szanált Ausztria.
KN., XL. no. 216 (1924. szept. 20.), 6.p.
/Közzg./
- 482 SZENDE Pál: Roham a Dawes-terv ellen.
KN., XL. no. 218 (1924. szept. 23.), 7.p.
/Közzg./
- 483 SZENDE Pál: Roham a Dawes-terv ellen.
BH., VIII. no. 1912 (1924. szept. 26.), 1.p.
Vzc.
- 483/a SZENDE Pál: Hol a legnagyobb drágaság?
KN., XL. no. 223 (1924. szept. 28.), 6.p.
/Közzg./

- 484 SZENDE Pál: Hol a legnagyobb a drágaság?
BH., VIII. no. Igló (1924. okt. 3.), 1-2.p.
Vzc.
- 485 SZENDE Pál: A gonosz kontremin.
KN., XL. no. 230 (1924. okt. 7.), 7.p.
/Közhg./
- 486 SZENDE Pál: A középeurópai vámunió.
KN., XL. no. 235 (1924. okt. 12.), 6.p.
/Közhg./
- 487 SZENDE Pál: A középeurópai vámunió.
BH., VIII. no. 1927 (1924. okt. 16.), 1.p.
Vzc.
- 488 SZENDE Pál: Az angol válság.
KN., XL. no. 242 (1924. okt. 21.), 7.p.
/Közhg./
- 489 SZENDE Pál; Az alátámasztott börze.
KN., XL. no. 248 (1924. okt. 28.), 6.p.
/Közhg./
- 490 SZENDE Pál: Az alátámasztott börze.
BH., VIII. no. 1938 (1924. okt. 29.), 7.p.
/Közhg./
- 491 SZENDE Pál: Újabb jelentés a valutaharctér-
ről.
KN., XL. no. 252 (1924. nov. 4.), 6.p.
/Közhg./
- 492 SZENDE Pál: Újabb jelentés a valutaharctér-
ről.
BH., VIII. no. 1943 (1924. nov. 5.), 6.p.
/Közhg./
- 493 SZENDE Pál: Az angol választás gazdasági
következményei.
KN., XL. no. 258 (1924. nov. II.), 7.p.
/Közhg./

- 494 SZENDE Pál: Amerika választott.
KN., XL. no. 263 (1924. nov. 16.), 7 p.
/Közc./
- 495 SZENDE Pál: A stabil valuta hátrányai.
BH., VIII. no. 1966 (1924. dec. 3.), 1.p.
Vzc.
- 496 SZENDE Pál: Az angol font karrierje.
BH., VIII. no. 1973 (1924. dec. 13.), 1.p.
Vzc.

1925

- 497 (sz.): A stabil valuta hátrányai.
KN., XLI. no. 4 (1925. jan. 6.), 4. p.
/Közc./
- 498 SZENDE Pál: A háború és a korrumpt bürokrácia.
BH., IX. no. 1991 (1925. jan. 10.), 1-2.p.
Vzc.
- 499 (sz.): Az európai vaströsz.
KN., XLI. no. 7. (1925. jan. 10.), 5. p.
/Közc./
- 500 (sz.): A gazdasági konjunktura 1925-ben.
KN., XLI. no. 14 (1925. jan. 18.), 7.p.
/Közc./
- 501 (szp.): Az angol font karrierje.
KN., XLI. no. 17 (1925. jan. 22.), 7.p.
/Közc./
- 502 (sz.): A párisi drágaság.
KN., XLI, no. 22 (1925. jan. 28.), 6.p.
/Közc./
- 503 (sz.): Monsieur Billiet.
KN., XLI. no. 27 (1925. febr. 4.), 6.p.
/Közc./

- 504 SZENDE Pál: Monsieur Billiet.
BH., IX. no. 2014 (1925. febr. 7.), 1.p.
Vzc.
- 505 (sz.): Búzaorgia Chicagóban – kenyérdrágulás Európában.
KN., XLI. no. 31 (1925. febr. 8.), 7.p.
/Közzg./
- 506 (sz.): A szocializmus jövője Franciaországban.
KN., XLI. no. 43 (1925. febr. 22.), 1.p, Vzc.
- 507 SZENDE Pál: Caillaux árnyéka.
BH., IX, no. 2034 (1925. márc. 3.), 1.p. Vzc.
- 508 (sz.): Az orosz hitelezők.
KN., XLI. no. 57 (1925. márc. 11.), 7.p.
/Közzg./
- 509 SZENDE Pál: Az orosz hitelezők.
BH., IX. no. 2043 (1925. márc, 13.), 1.p.
Vzc.
- 510 (sz.): A frank és a szenátus.
KN., XLI. no. 63 (1925. márc. 18.), 5.p.
- 511 (sz.): A francia frank frontjáról.
KN., XII. no. 66 (1925. márc. 21.), 1.p.
Vzc.
- 512 (sz.): Tavaszi séták Parisban.
KN., XLI. no. 75 (1925. ápr. 2.), 6.p.
- 513 SZENDE Pál: Tavasz Parisban.
BH., IX. no. 2060 (1925. ápr. 3.), 3.p.
- 514 SZENDE Pál: Diáksztrájk és frank.
BH., IX. no. 2069 (1925. ápr. 15.), 1-2.p.
Vzc.
- 515 (sz.): Caillaux visszajött.
KN., XLI. no. 95 (1925. ápr. 26.), 1.p. Vzc.

- 516 SZENDE Pál: A párisi iparművészeti kiállítás.
KN., XLI. no. 114 (1925. máj. 20.), 6.p.
- 517 (sz.): Adóbabona.
KN. XLI. no. 123 (1925. máj. 31.), 3.p.
- 518 (sz.): A frank esése.
KN., XLI. no. 138 (1025. jún. 20.), 6.p.
/Közzg./
- 519 SZENDE Pál: A belga válság.
BH., IX. no. 2121 (1925. jún. 25.), 1-2.p.
Vzc.
- 520 SZENDE Pál: A német-francia garanciaszerződés.
BH., IX. no. 2130 (1925. júl. 7.), 1-2.p.
Vzc.
- 521 SZENDE Pál: Válságok korszaka.
BH., IX. no. 2137 (1925. júl. 15.), 1.p.
Vzc.
- 522 SZENDE Pál: Az amerikai majomper.
BH., IX. no. 2142 (1925. júl. 22.), 1-2.p.
Vzc.
- 523 SZENDE Pál: Anglia és a Béke.
BH., IX. no. 2154 (1925. aug. 5.), 1.p.
Vzc.
- 524 SZENDE Pál: A cionizmus jövődjöje.
BH., IX. no. 2174 (1925. aug. 29.), 1.p.
Vzc.
- 525 SZENDE Pál: Egyesült Európai Adós Államok.
BH., IX. no. 2184 (1925. szept. 10.), 1.p.
Vzc.
- 526 SZENDE Pál: Anglia nagy válsága.
BH., IX. no. 2199 (1925. szept. 29.), 1.p.
Vzc.

- 527 SZENDE Pál: Locarno és London után.
BH., IX. no. 2258 (1925. dec. 8.), 1.p. Vzc.

1926

- 528 SZENDE Pál: A tudományok rendszere és a társadalmi rend.
Sz., I. no. 3 (1926), 182-190.p.
- 529 SZENDE, Paul: Die Unbegueme Demokratie.
In: Demokratie und Parlamentarismus. Ihre Schwierigkeiten und deren Lösung. Eine Rundfrage der "Prager Presse". Prag, 1926. Orbis, 171-176.p.
- 530 SZENDE Pál: Az orosz kérdőjel.
BH., X. no. 2287 (1926. jan. 17.), 1.p. Vzc.
- 531 SZENDE Pál: Franciaország és Oroszország.
BH., X. no. 2299 (1926. jan. 31.), 1.p. Vzc.

1927

- 532 SZENDE Pál; A deflációs Parisban.
Reg., VII. no. 30 (1927. febr. 6.), 7.p.
- 533 SZENDE Pál: A francia fascizmus válsága.
Reg., VII. no. 38 (1927. febr. 16.), 4.p.
- 534 SZENDE Pál; A divat diktatúrája.
Reg., VII. no. 60 (1927. márc. 13.), 7.p.
- 535 SZENDE Pál: Tömeges királynő választás Parisban.
Reg., VII. no. 70 (1927. márc. 25.), 5.p.
- 536 SZENDE Pál: A felső tízezer Franciaországban.
Reg. VII. no. 78 (1927. ápr. 3.), 7.p.

- 537 SZENDE Pál: Hatnapos tömegőrület. Kerékpárverseny 144 órán át.
Reg., VII. no. 90 (1927. ápr. 20.), 4.p.
- 538 SZENDE Pál: Az osztrák választások jelentősége.
Reg., VII. no. 91 (1927. ápr. 28.), 4.p.
- 539 SZENDE Pál: Újabb frankhausse küszöbén?
Reg., VII. no. 110 (1927. máj. 13.), 4.p.
- 540 SZENDE Pál: Jó valuta, jó külpolitika!
Reg., VII. no. 122 (1927. máj. 27.), 2.p.
- 541 SZENDE Pál: A százéves francia romantika. Irodalmi jubileum Parisban.
Reg., VII. no. 135 (1927. jún. 12.), 7.p.
- 542 SZENDE Pál: Van-e kommunista veszedelem Franciaországban?
Reg., VII. no. 141 (1927. jún. 21.), 4.p.
- 543 SZENDE Pál: vízipuska mint politikai fegyver.
Reg., VII. no. 146 (1927. jún. 26.), 4-5.p.
- 544 SZENDE Pál: A francia politikai krízis.
Reg., VII. no. 150 (1927. júl. 2.), 4.p.
- 545 SZENDE Pál: Franciaország és Olaszország viszonya.
Reg., VII. no. 156 (1927. júl. 12.), 4.p.
- 546 SZENDE Pál: Politikai álarcosbál a francia parlamentben. Az arányos választás ellenségei és barátai.
Reg., VII. no. 161 (1927. júl. 17.), 7.p.
- 547 SZENDE Pál: Az emberi jogok Ligája.
Reg., VII. no. 170 (1927. júl. 27.), 4.p.
- 548 SZENDE Pál: A nagy évforduló.
Reg., VII. no. 174 (1927. júl. 31.), 7.p.

- 549 SZENDE Pál: A német-francia viszony. Remények és nehézségek.
Reg., VII. no. 191 (1927. aug. 21.), 7.p.
- 550 SZENDE Pál: A kínai forradalom tragédiája.
Reg., VII. no. 193 (1927. aug. 24.), 5.p.
- 551 SZENDE Pál: A katedrális tetején fű nő.
Utazás az elpusztított francia területen.
Reg., VII. no. 196 (1927. aug. 27.), 4.p.
- 552 SZENDE Pál: A diktatúrák által kötött szerződések kötelező ereje. Csak a diktátort kötelezzék-e, vagy az államot is?
Reg., VII. no. 205 (1927. szept. 7.), 4-5.p.
- 553 SZENDE Pál: A Sacco és Vanzetti-ügy utóhullámai.
Reg., VII. no. 209 (1927. szept. II.), 7.p.
- 554 SZENDE Pál: Moszkva és Paris.
Reg., VII. no. 215 (1927. szept. 18.), 6.p.
- 555 SZENDE Pál: Zola mint politikus. Halálának huszonötödik évfordulójára.
Reg., VII. no. 223 (1927. szept. 28.), 10.p.
- 556 SZENDE Pál: Lens. Egy amerikai város Franciaországban.
Reg., VII, no. 232 (1927. okt. 9.), 6.p.
- 557 SZENDE Pál: Az ukrán diktátor gyilkosa.
Reg., VII. no. 241 (1927. okt. 20.), 6.p.
- 558 SZENDE Pál: A római kérdés.
Reg., VII. no. 246 (1927. okt. 25.), 4-5.p.
- 559 SZENDE Pál: A Hindenburg-legenda.
Reg., VII. no. 249 (1927. okt. 28.), 10.p.
- 560 SZENDE Pál: Anglia és Amerika.
Reg., VII. no. 255 (1927. nov. 6.), 10.p.
/Közzg./

- 561 SZENDE Pál: A reparációs anyós.
Parker Gilbert konfliktusa a német kormány-
nyal.
Reg., VII. no. 265 (1927. nov. 18.), 6.p.
- 562 SZENDE Pál: A velszi bányászok zarándokútja.
Az angol világbirodalom válsága.
Reg., VII. no. 272 (1927. nov. 26.), 4.p.
- 563 SZENDE Pál: A francia választások előjátéka.
Reg., VII. no. 295 (1927. dec. 24.), 30.p.

1928

- 564 SZENDE Pál: A kényelmetlen demokrácia.
Sz., III. no. 3 (1928) 157-159.p.
- 565 -de.: Készül az új háború!
Stromfeld Aurél posztumusz munkája.
Bp., Népszava, 1928. Madzsar József elősza-
vával.
Sz., III. no. 4 (1928) 244.p.
- 566 SZENDE, Paul: Der Staatshaushalt und das
Finanzsystem Österreichs und Ungarns,
In: Wilhelm Gerlaff – Franz Meisel herausg.:
Handbuck der Finanzwissenschaft.
Tübingen, 1928. Mohr, 191-224.p.
- 567 SZENDE Pál: Az 1927. év az angol hegemonia
jegyében folyt le. Mi lesz 1928-ban?
Reg., VIII. no. I (1928. jan. I.), 4.p.
- 568 SZENDE Pál: Osztrák állampénzügyek.
Breitner vagy Kienböck?
Reg., VIII. no. 7 (1928. jan. 8.), s.p.
- 569 SZENDE Pál: A francia parlamenti krízis.
Reg., VIII. no. 19 (1928. jan. 22.), 1-2.p.
Vzc.

- 570 Szende Pál: A pánamerikai kongresszus.
Reg., XIII. no. 20 (1928. jan. 31.), 1.p.
Vzc.
- 571 Szende Pál: A német választások.
Reg., VIII. no. 32 (1928. febr. 7.), 1-2.p.
Vzc.
- 572 Szende Pál: Francia-amerikai barátkozás,
Reg., VIII. no. 40 (1928. febr. 10.), 1-2.p.
Vzc.
- 573 Szende Pál: A nagy parlamenti csata után.
Reg., VIII. no. 56 (1928. márc. 6.), 1-2.p.
Vzc.
- 574 Szende Pál: A pápa önkéntesei.
Reg., VIII. no. 58 (1928. márc. 8.), 2.p.
- 575 Szende Pál: Cregory és Tyrell.
Reg., VIII. no. 61 (1928. márc. 11.), 1-2.p.
Vzc.
- 576 Szende Pál: Franciaország igazi kormánya,
Reg., VIII. no. 67 (1928. márc. 18.), 1-2.p.
Vzc.
- 577 Szende Pál: A francia kamara kimúlása.
Reg., VIII. no. 73 (1928. márc. 25.), 1-2.p.
Vzc.
- 578 Szende Pál: Angol-orosz párbaj Genfben,
Reg., VIII. no. 81 (1928. ápr. 4.), 1.p.
Vzc.
- 579 Szende Pál: Németország választások előtt,
Reg., VIII. no. 86 (1928. ápr. 12.), 1.p.
Vzc.
- 580 Szende Pál: Mussolini lázas tevékenysége

- 581 Szende Pál: A francia demokrácia.
Reg., VIII. no. 101 (1928. ápr. 29.), 1-2.p.
Vzc.
- 582 Szende Pál: Kommunizmus és reakció.
Reg. VIII. no. 112 (1928. máj. 13.), 1.p.
Vzc.
- 583 Szende Pál: Elzász.
Reg., VIII. no. 118 (1928. máj. 20.), 1.p.
Vzc.
- 584 Szende Pál: A frank jövő sorsa.
Reg., VIII. no. 124 (1928. máj. 27.), 14.p.
/Közc./
- 585 Szende Pál: Német választások és francia
Reg., VIII. no. 126 (1928. máj. 31.), 2.p.
- 586 Szende Pál: Poincaré többsége.
Reg., VIII. no. 141 (1928. jún. 19.), 1.p.
Vzc.
- 587 Szende Pál: A francia külpolitika jövő ala-
Reg., VIII. no. 147 (1928. jún. 26.), 1-2.p.
Vzc.
- 588 Szende Pál: Az angol választás.
Reg., VIII. no. 238 (1928. okt. 14.), 1-2.p.
Vzc.
- 589 Szende Pál: Franciaországban új kultúrharc.
Reg., VIII. no. 244 (1928. okt. 21.), 1-2.p.
Vzc.
- 590 Szende Pál: Hugenberg, a diktátor.
Reg., no. 250 (1928. okt. 28.), 9.p.
- 591 Szende Pál: Az októberi magyar forradalom
tízéves évfordulója.
Reg., VIII. no. 252 (1928. nov. 1.), 1.p.

- 592 SZENDE Pál: Az elnökválasztás.
Emlékek Amerikából.
Reg., VIII. no. 260 (1928. nov. 12.), 8.p.
- 593 SZENDE Pál: Az új Poincaré.
Reg., VIII. no. 268 (1928. nov. 21.), 1-2.p.
Vzc.
- 594 SZENDE Pál: Ottó és Ausztria.
Reg., VIII. no. 278 (1928. dec. 2.), 1.p.
Vzc.
- 595 SZENDE Pál: A francia börze-panama.
Reg., VIII. no. 284 (1928. dec. 11.), 1-2.p.
Vzc.
- 596 SZENDE Pál: A német politikai katolicizmus
válsága.
Reg., VIII. no. 290 (1928. dec. 18.), 3.p.
- 597 SZENDE Pál: Ki volt nekünk Krejci Rezső.
Reg., VIII. no. 291 (1928. dec. 19.), 3.p.

1929

- 592/a SZENDE Pál: Pártharcok és pártélet Francia-
országban.
Sz. IV. no. 6 (1929), 337-349.p.
- 593/a SZENDE, Paul: Klassenkampfe und Finanzsystem
in der Republik Österreich.
Der Kampf, Ed. 22. no. 7 (1929), 320-333.p.
- 594/a SZENDE Pál: Amanullah és Szent István.
Reg., IX. no. 23 (1929. jan. 28.), 5.p.
- 595/a SZENDE Pál: Tut-Ank-Amon, a legszebb
fáraó. Forradalom és ellenforradalom 3300
évvel ezelőtt.
Reg., IX. no. 29 (1929. febr. 4.), 5.p.

- 596/a SZENDE Pál: Ki okozta a monarchia összeomlását?
Reg., IX. no. 35 (1929. febr. 10.), 8.p.
- 597/a SZENDE Pál: Vatikán városa.
Reg., IX. no. 41 (1929. febr. 18.), 3.p.
- 598 SZENDE Pál: Primo de Rivera és a spanyol tüzértisztek.
Reg., IX. no. 48 (1929. febr. 27.), 6.p.
- 599 SZENDE Pál: Még egyszer Boroevič!
Fejnélküli hadvezérek gyászos kapkodása a katasztrófa előestéjén.
Reg., IX. no. 54 (1929. márc. 6.), 6.p.
- 600 SZENDE Pál: Búzaár és hazafiség.
Reg., IX. no. 61 (1929. márc. 14.), 3.p.
- 601 SZENDE Pál: Európai problémák. A reparációk kérése.
Reg., IX. no. 77 (1929. ápr. 1.), 14-15.p.
- 602 SZENDE Pál: Amikor a hóhért akasztják!
Anglia aggódik az aranyáért!
Reg., IX. no. 82 (1929. ápr. 7.), 3.p.
- 603 SZENDE Pál: A német politika kulisszatitkai.
Reg., IX. no. 88 (1929. ápr. 15.), 3.p.
- 604 SZENDE Pál: A párisi fiaskó.
Reg., IX. no. 100 (1929. ápr. 29.), 6.p.
- 605 SZENDE Pál: Birkózás a disznófejű nagy úrral.
Reg., IX. no. 105 (1929. máj. 5.), 1-2.p.
Vzc.
- 606 SZENDE Pál: Az angol választások.
Reg., IX. no. III (1929. máj. 12.), 1-2.p.
Vzc.

- 607 SZENDE Pál: Még egyszer az angol választásokról.
Reg., IX. no. 117 (1929. máj. 19.), 1-2.p.
Vzc.
- 608 SZENDE Pál: Magyar és lengyel.
Reg., IX. no. 122 (1929. máj. 26.), 1-2.p.
Vzc.
- 609 SZENDE Pál: Négyszáz millió dollár.
Reg., IX. no. 141 (1929. jún. 19.), 9.p.
/Közhg./
- 610 SZENDE Pál: Nagy események előtt.
Reg., IX. no. 145 (1929. jún. 24.), 1-2.p.
Vzc.
- 611 SZENDE Pál: Angol-francia viszály?
Reg., IX. no. 151 (1929. júl. 2.), 1-2.p.
Vzc.
- 612 SZENDE Pál: A kurzus igazi arculata.
A fehér terror tízéves évfordulójára.
Reg., IX. no. 172 (1929. júl. 28.), 3.p.
- 613 SZENDE Pál: Fel Hágába!
Reg., IX. no. 178 (1929. aug. 4.), 1-2.p.
Vzc.
- 614 SZENDE Pál: Forradalom, megrendelve, házhoz szállítva.
Reg., IX. no. 185 (1929. aug. 13.), 1-2.p.
Vzc.
- 615 SZENDE Pál: Ady – ördögűzés.
Reg., IX. no. 191 (1929. aug. 20.), 2.p.
- 616 SZENDE Pál: Snowden és Mussolini.
Reg., IX. no. 198 (1929. aug. 28.), 1-2.p.
Vzc.
- 617 SZENDE Pál: Merényletjárvány Németországban.
Reg., IX. no. 212 (1929. szept. 13.), 1-2.p.
Vzc.

- 618 SZENDE Pál: Európai gazdasági közösség.
Komoly tervek, vagy csak időnyerés?
Reg., IX. no. 220 (1929. szept. 22.), 5.p.
- 619 SZENDE Pál: A nagyrévi asszonyok.
Légyapír és asszonysors.
Reg., IX. no. 225 (1929. szept. 29.), 4.p.
- 620 SZENDE Pál: A Bodenkredit siralmas históriája.
Gyászbeszéd és jóvendőmondás.
Reg., IX. no. 234 (1929. okt. 10.), 3.p.
- 621 SZENDE Pál: Német-francia szövetség.
Ami kétféleképp lehetséges.
Reg., IX. no. 243 (1929. okt. 20.), 1-2.p.
Vzc.
- 622 SZENDE Pál: Október tizenegyedik évfordulójára.
Reg., IX. no. 252 (1929, nov. 1.), 7.p.
- 623 SZENDE Pál: Nemi kérdés és szociális helyzet.
Reg., IX. no. 259 (1929. nov. 11.), 4.p.
- 624 SZENDE Pál: Jászi Oszkár új könyve. I.
A Habsburg monarchia összeomlása.
Reg., IX. no. 265 (1929. nov. 18.), 5.p.
- 625 SZENDE Pál: Jászi Oszkár új könyve. II.
A Habsburg monarchia összeomlása.
Reg., IX. no. 271 (1929. nov. 25.), 3-4.p.
- 626 SZENDE Pál: Jászi Oszkár új könyve. 111.
Halálra volt-e a Habsburg-monarchia ítélve?
Reg., IX. no. 277 (1929. dec. 1.), 3.p.
- 627 SZENDE Pál: Hugenberg, a hírfeszítő.
Reg., IX. no. 283 (1929. dec. 8.), 1-2.p.
Vzc.
- 628 SZENDE Pál: A Habsburg monarchia összeomlása.
IV.
Jászi Oszkár könyvének módszere.
Reg., IX. no. 286 (1929. dec. 12.), 3.p.

- 629 SZENDE Pál: Jarnó József új regénye.
A gyár mint életszimbólum.
Reg., IX. no. 289 (1929. dec. 15.), 4.p.
- 630 SZENDE Pál: Jászi Oszkár új könyve. V.
Nemzeti kérdés Ausztriában és Magyarorszá-
gon.
Reg., IX. no. 292 (1929. dec. 19), 3.p.
- 631 SZENDE Pál: Jászi Oszkár új könyve. VI.
A magyar oligarchia felelőssége a monarchia
széteséséért.
Reg., IX. no. 295 (1929. dec. 23.)
- 632 SZENDE Pál: Az író, a bazalt, a sebhely,
az emlő, az alacsony munkabér és a nemzeti
kozmetika.
Reg., IX. no. 296 (1929. dec. 24.), 7-8.p.

1930

- 633 SZENDE, Paul: Bergson, der Uetaphysiker der
Gegenrevolution.
Die Gesellschaft, 7. Jahrg. no. 12. (1930),
542-568.p.
- 634 SZENDE Pál: Bar hercege közeledik.
Reg., X. no. 4 (1930. jan. 5.), 3-4.p.
- 635 SZENDE Pál: Arthur Feiler könyve.
Az orosz paradicsomból.
Reg., X. no. 10 (1930. jan. 13.), 8.p.
- 636 SZENDE Pál: Schacht és Bethlen.
Reg., X. no. 16 (1930. jan. 20.), 3-4.p.
- 637 SZENDE Pál: Európa szellemi válsága.
Előadás.
Reg., X. no. 20 (1930. jan. 24.), 6.p.

- 638 SZENDE Pál: Válság vagy pedig új világ kialakulása.
Reg., X. no. 22 (1930. jan. 26.), 1.p. Vzc.
- 639 SZENDE Pál: A spanyol diktátor megbukott, mikor következik Bethlen?
Vil., III. no. I (1930. febr.) 9-10.p.
- 640 SZENDE Pál: Általános választói jog nem, általános hadiérem igen!
Reg., X, no. 28 (1930, febr. 2.), 3.p.
- 641 SZENDE Pál: Utazás az angol válság körül.
Reg., X. no, 34 (1930. febr. 9.), 5.p.
- 642 SZENDE Pál: A genfi vámoperett.
Reg., X. no. 46 (1930. febr. 23.), 3.p.
- 643 SZENDE Pál: Az osztályharc mai állása Európában.
A munkásság növekvő ereje.
Vil., III, no. 2 (1930. márc.), 7.p.
- 644 SZENDE Pál: A francia baloldali kormány bukása,
Reg., X. no, 52 (1930. márc, 2.), 1-2,p.
Vzc.
- 645 SZENDE Pál: A vajúzó Németország.
Reg., X, no. 59 1930. márc. II.), 1-2.p.
Vzc.
- 646 SZENDE Pál: A "nagy ijedtség".
Reg., X. no. 66. (1930. márc. 17.), 3.p.
- 647 SZENDE Pál: Mussolini és Franciaország.
Reg., X. no. 76 (1930. márc. 30.), 3-4.p.
- 648 SZENDE Pál: A francia szocializmus helyzete.
Vil., III. no. 3, (1930. ápr.), 8-9.p.
- 649 SZENDE Pál: A francia nacionalisták és a Joung-terv.
Reg., X. no. 82 (1930. ápr. 6.), 3.p.

- 650 SZENDE Pál: A londoni húsvéti tojás.
Reg., X. no. 94 (1930. ápr. 20.), 1.p. Vzc.
- 651 SZENDE Pál: Megye-e Alfonzó, Primo de Rivera után?
Reg., X. no. 99 (1930. ápr. 27.), 3.p.
- 652 SZENDE Pál: A polgári pártok válsága.
Vil., III. no. 4 (1930. máj.), 5-6.p.
- 653 SZENDE Pál: Májusfa.
Reg., X. no. 102 (1930. máj. 1.), 1-2.p.
Vzc.
- 654 SZENDE Pál: A német pártok bomlása.
Reg., X. no. 106 (1930. máj. 7.), 3.p.
- 655 SZENDE Pál: Válasz a Sarlósok elnökének.
Reg., X. no. 110 (1930. máj. 11.), 3-4.p.
- 656 SZENDE Pál: Az igazmondó pátriárka.
Reg., X. no. 116 (1930. máj. 18.), 5.p.
- 657 SZENDE Pál: A mezőgazdasági világválság.
Vil., III. no. 5 (1930. jún.), 5.p.
- 658 SZENDE Pál: Klein aber mein.
Reg., X. no. 130 (1930. jún. 4.), 5.p.
- 659 SZENDE Pál: A Habsburg-restauráció kilátásai.
Vil., III. no. 6 (1930. júl.), 5-6.p.
- 660 SZENDE Pál: Kisebbségi védelem és magzat-elhajtás.
Reg., X. no. 203 (1930. aug. 31.), 7.p.
- 661 SZENDE Pál: A német választások tanulságai.
Vil., III. no. 8 (1930. szept.), 3-4.p.
- 662 SZENDE Pál: Rossz üzlet a diktatúra!
Primo de Rivera hagyatéka.
Reg., X. no. 209 (1930. szept. 7.), 9.p.

- 663 SZENDE Pál: A lord már nem haragszik...
Reg., X. no. 215 (1930. szept. 14.), 5.p.
- 664 SZENDE Pál: Mi történt Németországban?
Reg., X. no. 221 (1930, szept. 21.), 3.p.
- 665 SZENDE Pál; Elin! Elin! Elin!
Reg., X. no. 227 (1930, szept. 28.), 7.p.
- 666 SZENDE Pál: Fordulat az európai külpolitikában?
Vil., III. no. 9 (1930. okt.), 7-8.p.
- 667 SZENDE Pál: Chorin és a munkanélküli segély,
Reg., X. no. 233 (1930. okt. 5.), 7.p.
- 668 SZENDE Pál: Károlyi útja.
Reg., X. no. 239 (1930. okt. 12.), 1-2.p.
- 669 Sz. P.: A nő és a munkás.
Itt az írás, III. no. 15 (1930. okt. 18.),
2.p.
- 670 SZENDE Pál: Amikor Bethlen tárgyilagos...
Reg., X. no. 245 (1930. okt. 19.), 7.p.
- 671 SZENDE Pál: A cionizmus válsága.
Reg., X. no. 251 (1930. okt. 26.), 5.p.
- 672 SZENDE Pál: Párizs, a forradalmak városa.
Történelmi séták.
Reg., X. no. 252 (1930. okt. 28.), 7.p.
- 673 SZENDE Pál: Kunfi és a forradalom.
Vil., III. no. 10 (1930. nov.), 1-2.p.
- 674 SZENDE Pál: Apponyi megint beszélt.
Reg., X. no. 255 (1930. nov. 1.), 4.p.
- 675 SZENDE Pál: Bolsevizmus a zsákuccában.
Karl Kautsky legújabb könyve.
Reg., X. no. 261 (1930. nov. 9.), 7.p.

- 676 SZENDE Pál: Megint tőzsdekrach. Párizsban.
Albert Austric letörése.
Reg., X. no. 267 (1930. nov. 16.), 7.p.
- 677 SZENDE Pál: Ottó tizennyolc éves lett.
Fog ez a fiatalember még sok bajt okozni?
Reg., X. no. 273 (1930. nov. 23.), 5.p.
- 678 SZENDE Pál: Hozzászólás a Szekfü-ügyhöz.
Hogy lesz a stréberből hazafi?
Reg., X. no. 279 (1930. nov. 30.), 7.p.
- 679 SZENDE Pál: Az osztrák sziget.
Reg., X. no. 285 (1930. dec. 7.), 3.p.
- 680 SZENDE Pál: A sárgafoltos zsidó és a politika.
Reg., X, no. 290 (1930. dec. 14.), 5.p.
- 681 SZENDE Pál: Tisza Kálmán rendszere.
Reg., X. no. 296 (1930. dec. 21.), 3-4.p.
- 682 SZENDE Pál: A béke a zsákuccában.
Reg., X. no. 298 (1930. dec. 24.), 7.p.
- 683 SZENDE Pál: Zeileis alkonya.
Reg., X. no. 299 (1930. dec. 28.), 3.p.

1931

- 684 SZENDE, Paul: Der heutige Stand der europäischen Aussenpolitik,
Der Kampf, Ed. 24. no. 2 (1931), 59-68.p.
- 685 SZENDE Pál: A nagybirtok szerepe a mai Európában.
Vil. IV. no, I (1931. jan.), 3-4.p.
- 686 SZENDE Pál: Rothermere lord az üzente...
Reg., XI. no. 3 (1931. jan. 4.), 5.p.

- 687 SZENDE Pál: Mussolini azt üzenté...
Reg., XI. no. g (1930. jan. 11.), 5.p.
- 688 SZENDE Pál: Egy rendőrfőnök emlékiratai.
Reg., XI. no. 15 (1931. jan. 18.), 5.p.
- 689 SZENDE Pál: Világtörténelem és étkezés.
Politikai étlap.
Reg., XI. no. 21 (1931. jan. 25.), 9.p.
- 690 SZENDE Pál: A német válság.
Vil., IV, no. 2 (1931. febr.), 7-8.p.
- 691 SZENDE Pál: A pozsonyi kereskedelem múlt-
jából .
Dr. Forbáth Jenő könyve.
Reg., XI, no. 27 (1931. febr. 1.), 7.p.
- 692 SZENDE Pál: Búcsú Batthyány Tivadartól.
Reg., XI. no. 33 (1931. febr. 8.), 3.p.
- 693 SZENDE Pál: Emlékezzünk régiokról!
Dr. Forbáth Jenő könyve a pozsonyi kereske-
delem múltjáról. Második és befejező cikk.
Reg., XI. no. 39 (1931. febr. 15.), 9.p.
- 694 SZENDE Pál: A viszontlátott Amerika.
Holitscher Arthur könyve.
Reg., XI. no. 45 (1931. febr. 22.), 5.p.
- 695 SZENDE Pál: A párisi kommün hatvanéves év-
fordulójára.
Vil., IV. no. 3 (1931. márc.) 3-4.p.
- 696 SZENDE Pál: utalvány a menyországra.
Hitlerék új programja.
Reg., XI. no. 51 (1931. márc. 1.), 7.p.
- 697 SZENDE Pál: 'Mi történt Párizsban és Rómában?
Döntő lépés a béke felé, vagy csak részlet-
eredmény?
Reg., XI, no. 57 (1931. márc. 8.), 3.p.

- 698 SZENDE Pál: Mikor a politikai játék nagy tétbe megy...
Hogy születik meg a deficit.
Reg., XI. no. 63 (1931. márc. 15.), 3.p.
- 699 SZENDE Pál: Mi történik Franciaországban?
Reg., XI. no.75 (1931. márc. 29.), 3.p.
- 700 Tudomány, hit, babona. Szende Pál előadása a Prímáspalotában.
Reg., XI. no. 77 (1931. ápr. 1.), 8.p.
- 701 SZENDE Pál: A titokzatos temetés.
Húsvéti visszaemlékezés.
Reg., XI. no. 81 (1931. ápr. 5.), 3.p.
- 702 SZENDE Pál: Bethlen, a kenyérmagvak, a vasérc és a tonnakilométer.
Reg., XI. no. 86 (1931. ápr. 12.), 3.p.
- 703 SZENDE Pál: Moszkvában történt...
Holitscher Artúr könyve.
Reg., XI. no. 92 (1931. ápr. 19.), 5.p.
- 704 SZENDE Pál: Gondolatok a válság enyhüléséről.
Reg., XI. no. 98 (1931. ápr. 26.), 3.p.
- 705 SZENDE Pál: Karl Renner, az osztrák nemzeti tanács elnöke.
Egy ember és egy karrier.
Reg., XI. no. 103 (1931. máj. 3.), 3.p.
- 706 SZENDE Pál: A spanyol köztársaság barátai és ellenségei.
Reg., XI. no 109 (1931. máj. 10.), 3.p.
- 707 SZENDE Pál: Az államosított Rothschild.
Az osztrák politikai helyzet újabb fordulata.
Reg., XI. no. 121 (1931. máj. 24.), 5.p.
- 708 SZENDE Pál: A választások előrevetett árnyéka.
Reg., XI. no. 126 (1931. máj. 31.), 3.p.

- 709 SZENDE Pál: Mégegyszer a Rothschild-válság.
Az állam mint egyedüli kezes.
Reg., XI. no. 131 (1931. jún. 7.), 7.p.
- 710 SZENDE Pál: Álkisgazdák a porondon.
Reg., XI. no. 137 (1931. jún. 14.), 5.p.
- 711 SZENDE Pál: Roham Briand ellen.
Reg., XI. no. 143 (1931. jún. 21.), 3.p.
- 712 SZENDE Pál: Hoover Herbert azt üzente...
Reg., XI. no. 149 (1931. jún. 28.), 3.p.
- 713 SZENDE Pál: Ugye, nem volt érdemes?
Reg., XI. no. 154 (1931. júl. 5.), 3.p.
- 714 SZENDE Pál: Hogy lesz a pénzügyi krachból
fényes politikai győzelem.
Reg., XI. no. 159 (1931. Júl. 12.), 3.p.
- 715 SZENDE Pál: Hitler és Danát.
Reg., XI. no. 165 (1931. júl. 19.), 3.p.
- 716 SZENDE Pál: London – Párizs – Berlin...
Reg., XI, no. 177 (1931. aug. 2.), 5.p.
- 717 SZENDE Pál: Magyarország mindig íranciabarát
volt.
Reg., XI. no. 183 (1931. aug. 9.), 5.p.
- 718 SZENDE Pál: A válság orvosszerei.
Reg., XI. no. 188 (1931. aug. 15.), 3.p.
- 719 SZENDE Pál: A nagy fordulat... és ami a hát-
térben rejlik.
Reg., XI. no. 200 (1931. aug. 30.), 5.p.
- 720 SZENDE Pál; Bethlen elment ... visszajön-e?
Vil., IV. no. 8-9. (1931. szept.), 4-5.p.
- 721 SZENDE Pál: Különvélemény az angol válság-
ról.
Reg., XI. no. 224 (1931. szept. 27.), 7.p.

- 722 SZENDE Pál: Éljen az egyenlőség!
Vil., IV. no. 10 (1931. okt.), 9.p.
- 723 SZENDE Pál: A négy Károlyi.
Reg., XI. no. 229 (1931. okt. 4.), 5.p.
- 724 SZENDE Pál: Vigyázó szemetek Hooverre ves-
sétek.
Reg., XI. no. 235 (1931. okt. 11.), 5.p.
- 725 SZENDE Pál: A befagyott hitelek tragédiája.
Reg., XI. no. 241 (1931. okt. 18.), 5.p.
- 726 SZENDE Pál: Ki lesz a Fekete Péter?
Reg., XI. no. 247 (1931. okt. 25.), 7.p.
- 727 SZENDE Pál: Az angol választások után.
Vil., IV. no. II (1931. nov.), 8-9.p.
- 728 SZENDE Pál: Washington és a világválság.
Reg., XI. no. 252 (1931. nov. 1.), 5.p.
- 729 SZENDE Pál: A nagyadósok szabadságharca.
Reg., XI. no. 258 (1931. nov. 8.), 4.p.
- 730 SZENDE Pál: Anglia vallást változtat.
Reg., XI. no. 264 (1931. nov. 15.), s.p.
- 731 SZENDE Pál: A front válsága.
Itt az Írás, IV. no. 21 (1931. nov. 16.) 1.p.
- 732 SZENDE Pál: A nemfizetők nemzeti egység-
frontja.
Reg., XI. no. 270 (1931. nov. 22.), 7.p.
- 733 SZENDE Pál: Berlinben történik ...
Arthur Holitscher könyve.
Reg., XI. no. 276 (1931, nov. 29.), 5.p.
- 734 SZENDE Pál: Meddig bírja még a kurzust
Itt az írás, IV. no. 22 (1931. dec. 5.),
2.p.

- 735 SZENDE Pál: Hitler ajánlatot tesz Angliának.
Reg., XI. no. 288 (1931. dec. 13.), 7.p.
- 736 SZENDE Pál: Az élő múlt.
Politikai téveszmék – társadalmi babonák.
Vámbéry Ruzstem könyve.
Reg., XI. no. 294 (1931. dec. 20.), 7.p.

1932

- 737 SZENDE, Paul: Nationales Recht und Klassenrecht.
Beiträge aus der ungarischen Rechts – und
Wirtschaftsgeschichte.
In: Festschrift für Carl Grünberg zum 70.
Geburstag. Leipzig, 1932. Hirschfeld Verlag,
445-478.p.
- 738 SZENDE, Paul: Zur Soziologie drakonischer
Gesetze.
ZSR., 4. Jahrg. (1932), 76-? p.
- 739 SZENDE, Paul: Die Donauföderation.
Der Kampf, Bd. 25. no. 89 (1932), 344-357.p.
- 740 SZENDE, Paul: Steuerpsychologie.
ZGS, Bd. 93. Heft 3 (1932), 427-464.p.
- 741 SZENDE Pál: Rudolf Goldscheid. (1870-1931).
Sz., VII. no. I (1932), 18-20.p.
- 742 SZENDE Pál: Mi lesz Lausanne-ban?
Reparáció és világpolitika.
Vil., V. no. I (1932. jan.), 1-2.p.
- 743 SZENDE Pál: A csődbejutott diktatúra.
Angol világglap véleménye Magyarország urai-
ról.
Reg., XII. no. I (1932. jan. 1.), 3.p.

- 744 SZENDE Pál: Amerikában veszekednek...
Reg., XII. no. 2 (1932. jan. 3.), s.p.
- 745 SZENDE Pál: A német szociáldemokrata párt politikája.
Itt az írás, V. no. I (1932. jan. 9.), 3.p.
- 746 SZENDE Pál: Az ötéves terv, eredmények és nehézségek.
Reg., X no. 7 (1932. jan. 10.), 5.p.
- 747 SZENDE Pál: Mi lesz Lausanne-ban?
Reg., XII. no. 13 (1932. jan. 17.), 3.p.
- 748 SZENDE Pál: Hozzászólás a Nemeziszhez.
Reg., XII. no. 19 (1932. jan. 24.), 7.p.
- 749 SZENDE Pál: Milyen idők! Milyen idők!
Reg., XII. no. 25 (1932. jan. 31.), 3.p.
- 750 SZENDE Pál: Hol kellene a lefegyverzést elkezdni?
Vil., V. no. 2 (1932. febr.), 2-3.p.
- 751 SZENDE Pál: Beszélő számok. Még mindig a háború!
Reg., XII. no. 31 (1932. febr. 7.), 3.p.
- 752 SZENDE Pál: Grófi külpolitika.
Reg., XII. no. 37 (1932. febr. 14.), 5.p.
- 753 SZENDE Pál: A jó öreg francia szenátus.
Reg., XII. no. 43 (1932. febr. 21.), 4.p.
- 754 SZENDE Pál: Emlékezés Lukács Lászlóra.
Reg., XII. no. 49 (1932. febr. 28.), 5.p.
- 755 SZENDE Pál: Mi van az angol fonttal?
Vil., V. no. 3 (1932. márc), 3-4.p.
- 756 SZENDE Pál: Választások özöne.
Reg., XII. no. 55 (1932. márc. 6.), 9.p.

- 757 SZENDE Pál: Briand.
Reg., XII. no. 61 (1932. márc. 13.), 5.p.
- 758 SZENDE Pál: Az amerikai kapitalizmus válsága.
Itt az Írás, V. no. 3 (1932. márc. 20.), 2.p.
- 759 SZENDE Pál: Utószó a Hindenburg-választáshoz.
Reg., XII. no. 67 (1932. márc. 20.), 4.p.
- 760 SZENDE Pál: Változnak az idők, változnak az országok...
Reg., XII. no. 69 (1932. márc. 23.), 5.p.
- 761 SZENDE Pál: A cseh nép történelmi szerepe.
Történelemfilozófiai tanulmány,
Reg., XII. no. 72 (1932. márc. 26.), 15-17.p.
- 762 SZENDE Pál: Igaz-e az, hogy a szocialista pártok gyöngülnek?
Vil., V. no. 4 (1932. ápr.), 4-5.p.
- 763 SZENDE Pál: Az utolsó Habsburg.
Reg., XII. no. 77 (1932. ápr. 3.), 5.p.
- 764 SZENDE Pál: Ki drukkol Hindenburgnak és ki drukkol Hitlernek?
Reg., XII. no. 83 (1932. ápr. 10.), 7.p.
- 765 SZENDE Pál: A hercegprímás és az isteni gondviselés.
Reg., XII. no. 89 (1932. ápr. 17.), 5.p.
- 766 SZENDE Pál: Osztrák választások előtt.
Reg., XII. no. 95 (1932. ápr. 24.), 5.p.
- 767 SZENDE Pál: A győzelem után.
A francia választások eredménye.
Vil., V. no. 5 (1932. máj.), 4-5.p.
- 768 SZENDE Pál: Két választás között.
Reg., XII. no. 106 (1932. máj. 8.), 3.p.

- 769 SZENDE Pál: A spanyol köztársaság barátai és ellenségei.
Reg., XII. no. 109 (1932. máj. 10.), 3.p.
- 770 SZENDE Pál: A választás után.
Reg., XII. no. 112 (1932. máj. 15.), 5.p.
- 771 SZENDE Pál: Mi lesz Hortkyéfe után.
Itt az írás, V. 110. 5 (1932. máj. 20.), 3.p.
- 772 SZENDE Pál: És ha nem fizetnek akkor mi lesz?
Reg., XII. no. 115 (1932. máj. 20.), 5.p.
- 773 SZENDE Pál: Az új francia kormány körvonalai.
Reg., XII. no. 117 (1932. máj. 22.), 3.p.
- 774 SZENDE Pál: A gazdasági válság Párizsból nézve.
Reg., XII. no. 122 (1932. máj. 29.), 9.p.
- 775 SZENDE Pál: Párisi és brüsszeli benyomások.
Vil., V. no. 6 (1932. jún.), 4-5.p.
- 776 SZENDE Pál: Fülöp kegyelmes úr.
A keresztény kurzus zsidó védszentje.
E., V. no. 6 (1932. jún.), 2.p.
- 777 SZENDE Pál: Németország és Franciaország,
Reg., XII. no. 134 (1932. jún. 12.), 9.p.
- 778 SZENDE Pál: Gavallérok országa.
Reg., XII. no. 140 (1932. jún. 19.), 9.p.
- 779 SZENDE Pál: Délamerikai forradalmak.
Reg., XII. no. 141 (1932. jún. 21.), 4.p.
- 780 SZENDE Pál: Nem érdemes élni!
Reg., XII. no. 146 (1932. jún. 26.), 7.p.
- 781 SZENDE Pál: A vén tökéletlen Apponyi Genfben.
E., V. no. 7 (1932. júl.), 2.p.

- 782 SZENDE Pál: A német választások.
Vil. V. no. 7 (1932. júl.-aug.), 2-3.p.
- 783 SZENDE Pál: Van ilyen német-francia barátság is!
Reg., XII. no. 151 (1932. júl. 3.), 6.p.
- 784 SZENDE Pál: Macdonald Lausanne-ban.
Reg., XII. no. 155 (1932. júl. 10.), 3.p.
- 785 SZENDE Pál: Mit hisz tulajdonképpen Amerika!
Reg., XII. no. 161 (1932. júl. 17.), 3.p.
- 786 SZENDE Pál: Osztrák-magyar vámháború.,
Reg., XII. no. 167 (1932. júl. 24.), 5.p.
- 787 SZENDE Pál: Borah megértése,
Reg., XII. no. 173 (1932. júl. 31.), 5.p.
- 788 SZENDE Pál: A két vértanú.
Sallai és Fürst.
E., V., no. 8 (1932. aug.-szept.), 8.p.
- 789 SZENDE Pál: Hitler és az autarkia.
Reg., XII. no. 179 (1932. aug. 7.), 3.p.
- 790 SZENDE Pál: Szünet az osztrák-magyar vámháborúban
Reg., XII., no. 185 (1932. aug. 14.), 2.p.
- 791 SZENDE Pál: "Éljenezzenek Sevillában!"
Reg. XII. no. 190 (1932. aug. 21.), 2.p.
- 792 SZENDE Pál: Az új gazdasági világkonferencia,
Reg., XII. 196 (1932. aug. 28.), 7.p.
- 793 SZENDE Pál: Bethlen vagy Károlyi Gyula,
Vil. V. no. 8 (1932. szept.), 6.p.
- 794 SZENDE Pál: Szent István koronája!
Kétszer! Háromszor! Senki többet?
Reg., XII. no. 202 (1932. szept. 4.), 6.p.

- 795 SZENDE Pál: A régi világ fel akar támadni...
Reg., XII. no. 208 (1932. szept. 11.), 4.p.
- 796 SZENDE Pál: Lesz-e konjunktura vagy nem lesz?
Reg., XII. no. 217 (1932. szept. 22.), 3.p.
- 797 SZENDE Pál: Az angol pofon.
Reg., XII. no. 221 (1932. szept. 25.), 5.p.
- 798 SZENDE Pál: Magyarország külpolitikai helyzete.
Vil., V. no. 9 (1932. okt.), 5-6.p.
- 799 SZENDE Pál: Még öt hét...
Reg., XII, no. 225 (1932. okt, 2.), 3.p.
- 800 SZENDE Pál: Az úri huncutság újra kezdődik...
Reg., XII. no. 232 (1932. okt. 11.), 5.p.
- 801 SZENDE Pál: Zinovjev, Katnenjev és a többiek.
Reg., XII. no. 237 (1932. okt. 16.), s.p.
- 802 SZENDE Pál: Megint belgául beszélnek...
Reg., XII. no. 243 (1932. okt. 23.), 5.p.
- 803 SZENDE Pál: Már megint kacérkodnak az inflációval...
Reg., XII. no. 248 (1932. okt. 30.), 7.p.
- 804 SZENDE Pál: Kunfi Zsigmond sírjánál.
Vil., V. no. 10 (1932. nov.), 5-6.p.
- 805 SZENDE Pál: Tovább ácsolják a Tisza-legendát,
Reg., XII. no. 253 (1932. nov. 6.), 5.p.
- 806 SZENDE Pál: Fog-e Rooseveltt csodát művelni?
Reg., XII. no. 259 (1932. nov. 13.), 5.p.
- 807 SZENDE Pál: Az istentelen pap.
Reg., XII. no. 265 (1932. nov. 20.), 7.p.
- 808 SZENDE Pál: Tízmilliárdos deficit.
Reg., XII. no. 271 (1932. nov. 27.), 5.p.

- 809 SZENDE Pál: Fascista külpolitika mint munkanélküli segély.
Vil., V. no. II (1932. dec), 6-7.p.
- 810 SZENDE Pál: Amikor a hóhért akasztják...
Reg., XII. no. 277 (1932. dec. 4.), 5.p.
- 811 SZENDE Pál: Ugye úri huncutság?
Reg., XII. no. 282 (1932. dec. 11.), 5.p.
- 812 SZENDE Pál: Hitler csillaga.
Reg., XII. no. 288 (1932. dec. 18.), 5.p.
- 813 SZENDE Pál: Átláttak Apponyin...
Reg., XII. no. 293 (1932. dec. 24.), 3.p.

1933

- 814 SZENDE Pál: Werbőczy.
2. kiad. Wien-Leipzig, 1933. Prager-Verlag, 31.p.
- 815 SZENDE, Paul: Römisches, germanisches und sociales Recht.
ZSR., 5. Jahrg. (1933), 163-180.p.
- 816 SZENDE, Paul: Das Zeitalter der Denkiaulheit
Der Kampf, Ed. 26. no. II (1933), 452-457.p.
- 817 SZENDE Pál: 1933, a lelepleződés éve.
Reg., XIII. no. I (1933. jan. 1.), 3.p.
- 818 SZENDE Pál: Egy gonosztevő halt meg...
Reg., XIII. no. 6 (1933. jan. 8.), 7.p.
- 819 SZENDE Pál: Hoover és Rooseveltt futballoznak...
Reg., XIII. no. 12 (1933. jan. 15.), 5.p.
- 820 Világválság és szocializmus. Szende Pál előadása Pozsonyban.
Reg., XIII. no. 15 (1933. jan. 19.), 3.p.

- 821 Szende Pál: Mussolini és Franciaország.
Reg., XIII. no. 18 (1933. jan. 22.), 5.p.
- 822 Szende Pál: Inflációs influenza.
Reg., XIII. no. 24 (1933. jan. 29.), 5.p.
- 823 Szende Pál: Minden lehetőség lehetséges...
Reg., XIII. no. 36 (1933. febr. 12.), 5.p.
- 824 Szende Pál: A helyzet egyre jobbra csúszik...
Reg., XIII. no. 42 (1933. febr. 19.), 7.p.
- 825 Szende Pál: Külpolitika és fizetésképtelenség
Reg., XIII. no. 48 (1933. febr. 26.), 5.p.
- 826 Szende Pál: Van der Lühbe.
Reg., XIII. no. 54 (1933. márc. 5.), 7.p.
- 827 Szende Pál: Hitler és a zsidók.
Reg., XIII. no. 60 (1933. márc. 12.), 5.p.
- 828 Szende Pál: "Nagy szövetségesünk Németország"
Reg., XIII. no. 66 (1933. márc. 19.) 5.p.

1934

- 830 SZENDE Pál: Római, germán és szociális jog,
Sz., IX. no. 3 (1934. ápr.), 97-114.p.

POSZTUMUSZ ÉS MÁSODIK KIADÁSOK

- 831 SZENDE, Paul: Mystik.
Wien, 1936 Thalia, 88 p.

- 832 SZENDE, Paul: Demaskierung. Die Rolle der ideologien in der Geschichte.
Wien-Frankfurt-Zürich, 1970. Europa Verlag, 108 p. (Europäische Perspektiven)
- 833 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc.
In: Litván György – Szücs László (szerk.): A szociológia első magyar műhelye. A Huszadik Század köre. II. Bp., 1973. Gondolat, 365-401.p.
- 834 SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága.
In: Lederer Pál (szerk.): A magyar értelmiség történetéhez 1. (Dokumentumok) Bp., 1973. MM Marxizmus-leninizmus Oktatási Főosztálya, 121-167.p. /Szociológiai füzetek, 6./
- 835 SZENDE, Paul: Verhüllung und Enthüllung. Der Kampf der Ideologien in der Geschichte.
In: Hans-Joachim Lieber hamusg.: ideologienlehre und Wissenssoziologie. Die Diskussion um das Ideologieproblem in den Zwanziger Jahren. Darmstadt, 1974. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 45-128.p.
- 836 SZENDE, Paul: Mystification et demystification.
(Extraits)
In: Joseph Gobel – Bemard Rousset – Trinh Von Thao
ed.: L'aliénation aujourd'hui. Paris, 1977. Anthropos, 319-348.p. (Trad. par.: G. Villa et R. Eucher)
- 837 SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága.
In: Huszár Tibor (szerk.): Értelmiségyszociológiai írások Magyarországon 1900-1945. Bp., 1981. Kossuth, 261-289.p.
- 838 SZENDE Pál: Önálló vámterület és osztályharc.
In: Pók Attila (szerk.): A Huszadik Század körének történetfelfogása. Bp., 1982. Gondolat, 55-84.p. /Történetírók Tára/

- 839 SZENDE Pál: Rákóczi.
In: Pók Attila (szerk.): A Huszadik Század körének történetfelfogása. Bp., 1982. Gondolat, 85-92.p. /Történetírók Tára/
- 840 SZENDE Pál: Werbőczy.
In: Pók Attila (szerk.): A Huszadik Század körének történeti elfogása. Bp., 1982. Gondolat, 92-110.p. /Történetírók Tára/
- 841 SZENDE Pál: Magyar városok a középkor végén.
In: Pók Attila (szerk.): A Huszadik Század körének történetfelfogása. Bp., 1982. Gondolat, 111-183.p. /Történetírók Tára/

MŰVEINEK RECENZIÓI

- 842 ENGELMANN Pál: Ein "grosser Ungar".
AZ., XIX. no. 201 (1907. nov. 2.), 1.p. Vzc.
- 843 R.: A magyar adórendszer igazságtalanságai.
Írta: Szende Pál.
Szoc., II. no. 4 (1907-08.), (123-124.p.)
- 844 MIKLÓSSY István: Történelmi ferdtések.
Kath. Sz., XXII. no. 6 (1909), 572-586.p.
- 845 -i.: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés.
Szoc., V. no. 12 (1910-11.), 574-576. p.
- 846 (sz. a.): Szende Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés.
Szg., I. no. 4 (1911), 138-139.p.
- 847 NYÁRI Jenő: Szende Pál: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés.
Jogállam, X. no. 7 (1911), 557-559.p.
- 848 A nagybirtok és Magyarország jövője.
Írta: Szende Pál.
V., II. no. 33 (1911. febr. 8.), 12.p.

- 849 FEKETE Miklós: Nemzeti jog és demokratikus fejlődés.
Írta: Szende Pál.
Nyugat, V. no. 12 (1912), 1067-1068.p.
- 850 JÁSZI Leó – RÉDEI József – DOROGHI Ervin
POPPER Tódor – KADOSA Marcell: Hozzászólások.
(Szende Pál: A magyar ügyvédség válsága.)
HSz., XIII. no. 4 (1912. ápr.), 547-551.p.
- 851 BRESZTOVSZKY Ede: A magyar városok demokráciájának újjáéledése.
(Szende Pál: Magyar városok a középkor végén.)
Szoc., VII. no. 9 (1912-13.), 428-432.p.
- 852 (-a.): Szende Pál: Az adóreform. Bp., 1914.
AISZ., III. no. 2 (1914. febr.), 138-139.p.
- 853 (sz -ur.): Szende Pál: Adóreform és osztálytagozódás.
Sz., IV. no. 1 (1914), 29-30.p.
- 854 - : Magyar háborús adópolitika.
Írta: Szende Pál.
AISZ., V. no. 10 (1916. dec.), 523.p.
- 855 FELEKY László: Szende Pál: Magyar háborús adópolitika.
MF., VII. no. 3 (1917. febr.), 232-234.p.
- 856 - -: Szende Pál: Az adóvallomások kitöltése.
AISZ., VI. no. 3 (1917. márc.), 192.p.
- 857 VARGA Jenő: Magyar háborús adópolitika,
(Írta: Szende Pál. Bp. 1917.)
H. Sz., XVIII. no. 10 (1917. okt.), 370-379.p.
- 858 RÉDEI József: A középeurópai forradalom válsága.
BMU., III. no. 56 (1921. márc. 8.), 5.p.
- 859 RÉDEI József: új Október felé. Szende Pál könyve.
BMU., IV. no. 268 (1922. okt. 8.), 7.p.

- 860 KÁZMÉR Ernő: Új október felé.
Szende Pál könyve.
KN., XXXVIII, no. 266 (1922. nov. 12.), 11.p.
- 861 HORNYÁNSZKY Gyula: A demokrácia és a parlamentarizmus válságáról,
Ttud., VI. (1926), 241-256.p.

ÍRÁSOK SZENDE PÁL RÓL

- 862 Szende Pál.
Révai Nagy Lexikona, XVII. k. Bp. 1925. Révai,
502.p.
- 863 RÉVÉSZ Mihályi: SZENDE Pál dr.
In: Társadalmi Lexikon, Bp., 1928. Népszava,
635.p.
- 864 Szende Pál. 1879-1934.
Sz., IX. no. 5-6 (1934), 209-210.p.
- 865 JÁSZI Oszkár: Szende Pál, az ember, a munkás és a harcos.
Sz., IX. no. 8-9. (1934), 313-320.p.
- 866 VANDERVELDE, Emile: À la mémoire de Paul Szende.
Sz., IX, no. 8-9 (1934), 321.p. /ua. magyarul: 325. p./
- 867 Karl Kautsky's Brief die Redaktion des "Századunk".
Sz., IX. no, 8-9 (1934), 322.p. /ua. magyarul: 325-326.p./
- 868 EISENMANN, Louis: Souvenirs.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 323-324.p. /ua. magyarul: 326-327.p./
- 869 GOLDMANN Emil: Szende, der Polyhistor.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 324.p. /ua. magyarul: 327.p./

- 870 HALASI Béla: Emlékezés Szende Pálról.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 328-329.p.
- 871 VARRÓ István: Szende Pál. 1879-1934.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 330-341.p.
- 872 DIVÉNYI Mihály: Szende történetírói egyénisége.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 342-343.p.
- 873 GUTTMANN, Fritz: Szende Pál tudományos munkássága 1919-től 1934-ig.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 345-359.p.
- 874 BECK Salamon: Szende Pál, a jogász.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 359-361.p.
- 875 VARRÓ Margit: Visszaemlékezés.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 361-364.p.
- 876 VÁMOS Henrik: Szende Pál halála.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 365.p.
- 877 KÁLLAY Tibor: A túlsó oldalról.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 306.p.
- 878 VÁMBÉRY Rusztem: Emigráns-sors.
Sz., IX. no. 8-9 (1934), 367-369.p.
- 879 (sz. 1.) [SZEKSZÁRDI László]: Szende Pál.
Szoc., XXIV. no. 6 (1934. szept.), 280-281.p.
- 880 VÁNDOR Zoltán: Elleplezők és leleplezők.
(Szende Pál munkássága)
Szoc., XXIV. no. 6 (1934. szept.), 279-280.p.
- 881 VÁMBÉRY RMSztewt: Emigráns-sors.
Népszava, LXII. no. 259 (1934. nov. 18.),
5.p.
- 882 Szende Pál.
Dormándi László – Juhász Vilmos (szerk.): Új
Lexikon, VIII. Bp., 1936. Dante – Pantheon,
3526.p.

- 883 SZÉKELY Artúr: Szende Pál emlékezete.
KÉL., II. no. 44 (1947. nov. 2.), 3-4.p.
- 884 Szende Pál.
Új Magyar Lexikon, 6. k. Bp., 1962. Akadémiai,
205-206.p.
- 885 HORVÁTH Zoltán: Szende Pál. (1879-1935)
In: uő.: Irodalom és történelem. Bp., 1968.
Szépirodalmi, 19-35.p.
- 886 SZENDE Pál. In: Kenyeres Ágnes szerk.: Magyar
Életrajzi Lexikon. II. k. Bp., Akadémiai,
1969. 746.p.
- 887 SZABÓ Géza: Adalékok Szende Pál adópolitiká-
jához.
Nyíregyháza, 1973. 43-51.p. (A Bessenyei
György Tanárképző Főiskola Füzetei, 49.) =
Acta Academiae Peadagogicae Nyiregyhaziensis
5. k. 43-51.p.
- 888 SZABÓ Géza: Nyírbátortól Szinérváraljáig.
(Szende Pál portréjához.)
SzSz., VIII. no. 2 (1973), 88-101.p.
- 889 SZENDE Pál és munkássága.
SzSz., XV. no. 4 (1980), 47.p.
- 890 HANÁK Péter: Szende Pál és a magyar prog-
resszió.
SzSz., XV. no. 4 (1980), 47-52.p.
- 891 SZABÓ Géza: Szende Pál a radikális reformer.
(Pályája a forradalomig)
SzSz., XV. no. 4 (1980), 53-57.p.
- 892 HAJDÚ Tibor: Szende Pál a forradalom pénz-
ügyminisztere.
SzSz., XV. no. 4 (1980), 58-61.p.
- 893 MUCSI Ferenc: Szende Pál – Politika és tör-
ténelem.
SzSz., XV. no. 4 (1980), 62-65.p.

- 894 LITVÁN György. Szende Pál az emigrációban. SzSz., XV. no. 4 (1980), 66-69.p.
- 895 LITVÁN György: Szende Pál (Paul). In: Wilhelm Bernsdorí – Horst Knospe herausg, Internationales Soziologenlexikon, Ed. I. Stuttgart, 1980., 429.p.
- 896 MUCSI Ferenc: Szende Pál. In: Szoboszlai György (szerk.): Politika és társadalom. Bp., 1983. Magyar Politikatudományi Társaság, 103-112.p.

ADALÉKOK

- 897 Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés... Felsőmagyarország, XXVI. no. 59 (1910. márc. 12.), 4.p.
- 898 Választási mozgalmak Kassán. Az Omke közgyűlése. Felsőmagyarország, XXVI. no. 61 (1910. márc. 15.) 3.p.
- 899 Beugrasztott kereskedők. Az Omke presszionál. Napló, VI. no. 116 (1910. máj. 24.), 2.p.
- 900 Az OMKE közgyűlése. Abaúj – Kassai Közlöny, XXXIX. no. 116 (1910. máj. 24.), 2-3.p.
- 901 Az Omke naggyűlése. (Szende Pál beszédével) Kassai Újság, I. no. 26 (1910. máj. 24.), 1-5.p.
- 902 Korteszvilág Kassán. Felsőmagyarország, XXVI. no. 117 (1910. máj. 24.), 1-2.p. Vzc.
- 903 Az Omke naggyűlése Kassán. Felvidéki Újság, V. no. 116 (1910. máj. 24.), 2-3.p.

- 904 Az irodalom, művészet és esztétika modern fölfogása. (Szende Pál előadása)
V., I. no. 135 (1910. szept. 3.), 8.p.
- 905 Felolvasás a Galilei-körben. (Szende Pál előadása)
V., I. no. 136 (1910. szept. 4.), 14.p.
- 906 Galilei-kör. (Szende Pál előadása: Osztály-irányzatok a magyar irodalomban)
V., I. no. 144 (1910, szept. 14.), 13.p.
- 907 Osztály irányzatok a magyar irodalomban. Szende Pál előadása,
V., I. no. 145 (1910. szept. 15.) 18.p.
- 908 Magyarország közállapotai. Előadás-sorozat a Galilei-körben. (Szende Pál: A nagybirtok és Magyarország jövő fejlődése)
V., I. no. 217 (1910. dec. 8.), 15.p.
- 909 A nagybirtok és Magyarország jövője.
BH., XXX. no. 291 (1910. dec. 8.), 5.p.
- 910 Felekezeti uralom.
BH., XXX. no. 292 (1910. dec. 9.), 1.p. Vzc.
- 911 A nagybirtok és Magyarország jövője.
BH., XXX; no. 293 (1910. dec. 10.), 8.p.
- 912 Egy felolvasás körül. A Galilei-kör tiltakozása.
V., I. no. 220 (1910. dec. II.), 9.p.
- 913 A kazár kérdés. Elmélet és gyakorlat.
Felvidéki Újság, V. no. 287 (1910. dec. 15.), 1-2.p.
- 914 Az eperjesi Martinovics-Körből. (Szende Pál előadása: Irodalmi és társadalmi irányok)
V., II. no. 59 (1911. márc. 10.), 14.p.

- 915 A dogmatikus és a tudományos történetírás.
(Szende Pál előadása)
V., II. no. 168 (1911. júl. 18.), 15.p.
- 916 Szabadságjogok. (Szende Pál előadása)
V., II. no. 216 (1911. szept. 12.), 15.p.
- 917 Az eperjesi Martinovics-kör. (Szende Pál
előadása: Az erkölcs fejlődése)
V., II, no. (1911. dec. 1.), 9.p.
- 918 Az Omke gyűlése. Kereskedők a választójog
mellett.
Kassai Munkás, V. no. 49 (1911. dec. 9.),
4.p.
- 919 Scotus Viator és a radikális magyarok.
MF., II. no. 3 (1912. febr. 1.), 287-288.p.
- 920 Miért kell a titkos szavazás? Előadás a vá-
lasztói jogról.
Kassai Újság, III. no. 36 (1912. febr. 15.),
2-3.p.
- 921 Az irodalom és társadalom viszonya. (Szende
Pál előadása)
V., III. no. (1912. ápr. 25.), 13-14.p.
- 922 A Galilei-kör. (Szende Pál előadása: A tör-
ténelem-tantárgy és a történelemtudomány)
V., III. no. 182 (1912. aug. 3.), 8.p.
- 923 Vigyázó [Herceg Ferenc] – Budapesti levél.
(Radikálisok és klerikálisok)
MF., IV. no. 11 (1914. jún. 1.), 392-395.p.
- 924 Háborús adópolitika.
V., VII. no. pl (1916. márc. 31.), 2.p.
- 925 GUTH Pál: A postai díjak felemelése.
V., VII. no. 272 (1916. szept. 30.), 10.p.

- 926 Szende Pál felszólalása az OMKE közgyűlésén.
OMKE, 11. no. 18-19 (1918. júl. 6.), 12-13.p.
- 927 VISEGRÁDY József: Az államvasutak pénzügyi politikája.
V., IX. no. 180 (1918. aug. 4.), 4.p.
- 928 (-n.): Antiszemitizmus zsidó pénzen.
HSz., XIX. no. 3 (1918. szept.), 139-141.p.
- 929 SZENDE Pál az OMKE alelnöki székéből került a pénzügymin. politikai államtitkári székébe.
V., IX. no. 256 (1918, nov. 1.), 6.p.
- 930 SZENDE Pál.
OMKE, II. no. 31 (1918. nov. 6.), 2.p.
- 931 Szende Pál búcsúja az OMKE-től.
OMKE, 11. no, 32 (1918. nov. 16.), 2-3.p.
- 932 Szende Pál beszéde a Kereskedő Tanács gyűlésén.
OMKE, II. no. 33 (1918. nov. 26.), 2-3.p.
- 933 Szende pénzügyminiszter az ország pénzügyeiről.
Népszava, XLVI. no. 285 (1918. dec. 1.), 9-10.p.
- 934 Fölösleges, mert igaz.
Az Újság, XVI. no. 289 (1918. dec. 10.), 1.p. Vzc.
- 935 A kormány karácsonyi üzenete a magyar nemzethez!
Az Újság, XVI. no. 302 (1918. dec. 25.), 1-2.p. Vzc.
- 936 HOFMAN Adolf: Néhány szó az állam pénzügyeinek rendezéséhez! A vagyonok előzetes összeírása és az ellenőrzés módjai. Dr. Szende Pál pénzügyminiszter úrnak szives figyelmére.
Budapest, 1919. Pesti Lloyd-Társ. ny., 11 p.

- 937 BENEDEK Károly: A nagy vagyoadó-ankét.
V., X. no. 38 (1919. febr. 13.), 4.p.
- 938 JÁSZI Oszkár: Magyar kálvária, magyar fel-
támadás .
Wien, 1920. Bécsi Magyar Kiadó, 168 p.
- 939 BARCSAY Adorján: A szabadkőművesség bűnei.
Bp., 1921. Az Egyesült Keresztény Nemzeti
Liga, 115 p.
- 940 PALATINUS József: Egy vidéki páholy titkai.
Bp., 1921. Az Egyesült Keresztény Nemzeti
Liga, 248 p.
- 941 GARAMI Ernő: Forrongó Magyarország. Emléke-
zések és tanulságok.
Leipzig-Wien, 1922. Pegazus, XII+243.p.
- 942 KÁDÁR Imre: "Károlyi Mihályék Erdélyben".
Napkelet, III. no. 4 (1922), 193-196.p.
- 943 BÖHM Vilmos: Két forradalom tüzeiben. Októ-
beri forradalom, proletárdiktatúra, ellen-
forradalom.
München, 1923. Verlag für Kulturpolitik,
487+X p.
- 944 STRACHE Gusztáv: Vádirat Garami Ernő és tár-
sai ellen.
Bp., 1923. Kézirat, 63 p.
- 945 A bécsi magyar sajtó a magyar bíróság előtt.
Garami, Buchinger, Hatvány, Jászi, Hock,
Lovászy, Károlyi, Lender és Szende inkrimi-
nált cikkei.
PN., 75. no. 64 (1924. márc. 16.), 4.p.
- 946 Mimikri.
Sz., II. no. 1-2. (1927), 101-106.p.
- 947 SZEKFŰ Gyula: A fiatalabb történetírók talán
legkiválóbbika.
Széphalom, I. no. 7-9 (1927), 326-327.p.

- 948 Mimikri.
Sz., II. no. 7 (1927), 404.p.
- 949 WELTNER Jakab: Forradalom, bolsevizmus, emigráció.
Bp., 1920. Világosság, 317 p.
- 950 BUCHINGER Manó: Küzdelem a szocializmusért.
Emlékek és élmények. I-II.
Bp., é.n. népszava, 298+318 p.
- 951 Sándor Pál jubileumi emlékalbum.
Bp., 1930, OMKE, 400 p.
- 952 A forradalmas Európa. Szende Pál előadása elé.
Reg., X. no. 19 (1930. jan. 23.), 3.p.
- 953 L.: A francia szocializmus. Szende Pál előadása Pozsonyban.
Reg., XI. no. 10 (1931. jan. 13.), 9.p.
- 954 GRATZ Gusztáv: A dualizmus kora. Magyarország története 1867-1918, I-II.
Bp., 1934. Magyar Szemle Társaság, 413+420 p.
/A Magyar Szemle Könyvei VIII-IX./
- 955 SZENDE Pál volt pénzügyminiszter meghalt.
Esti Kurír, XII, no. 159 (1934. júl. 17.), 2.p.
- 956 SZENDE Pál. Nekrológ.
Népszava, LXII. no. 158 (1934. júl. 17.),
3.p.
- 957 Elhamvasztották Szende Pál holttestét.
Népszava, LXII. no. 165 (1934. júl. 25.),
4.p.
- 958 SZENDE Pál emlékünnep Pozsonyban.
Népszava, LXII. no. 168 (1934. júl. 28.),
7.p.
- 959 Szende Pál és Masaryk elnök. (Egy helyreigazítás).
Sz. X. no. 3 (1935) 133-134.p.

- 960 Él-e még Szende Pál?
Esti Újság, II. no. 109 (1937. máj. 15.),
12.p.
- 961 MÉREI Gyula; Polgári radikalizmus Magyaror-
szágon 1900-1919.
Bp., 1947. Karpinszky, 127 p.
- 962 Emléktábla egy párizsi hotel falán.
KÉL., II. no. 26 (1947. jún. 29.), 3.p.
- 963 Emléktáblát a párizsi ház falára, ahol Szende
Pál lakott emigráns korában.
(Károlyi Mihályné, Szakasits Árpád, Vámbéry
Rusztém és Oltványi Imre nyilatkozataival)
KÉL., II. no. II (1947. szept. 7.), 4.p.
- 964 Értekezlet a Külügyminisztériumban.
KÉL., II. no. 36 (1947. szept. 7.), 4.p.
- 965 Madame Gauquié Szende Pálról.
KÉL., II. no. 43 (1947. okt. 20.), 4.p.
- 966 Szende visszatért.
KÉL., II. no. 44 (1947. nov. 2.), 2.p.
- 967 A Szende-emlékbizottság ülése a KOKSZ-ban.
KÉL., II. no. 44 (1947. nov. 2.), 2.p.
- 968 JÓZSEF Farkas (szerk.): "Mindenki újakra
készül..."
Az 1848/49-es forradalmak irodalma. (Szöveg-
gyűjtemény) I-IV.
Bp. , 1959-1967. MTA Irodalomtörténeti Inté-
zete /Irodalom – Szocializmus/
- 969 TÖMÖRY Márta: új vizeken járok.
(A Galilei Kör története)
Bp., 1960. Gondolat, 294 p.
- 970 FUKÁSZ György: A magyarországi polgári radi-
kalizmus történetéhez (1900-1918).
Bp., 1960. Gondolat, 391 p.

- 971 LÁNG Imre: A Károlyi- és Berinkey-kormány pénzügyi politikája.
Száz., 94. no. 5-6 (1960), 812-834.p.
- 972 GUNST Péter: Acsády Ignác történetírása.
Bp., 1961. Akadémiai, 314 p. /Tudománytörténeti tanulmányok 11./
- 973 FRANK László: Café Atlantis.
Híradás egy elsüllyedt világból.
Bp., 1963. Gondolat, 292 p.
- 974 LEDERER Emma: A magyarországi polgári történettudomány története. Kézirat.
Bp., 1963. Tankönyvkiadó, 132 p.
- 975 DOLMÁNYOS István: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901-1904).
Bp., 1963. Akadémiai, 435 p.
- 976 KISS Szilvia (szerk.): Károlyi Mihály válogatott írásai. (1920-1946. I-II.
Bp., 1964. Gondolat, 512+679.p.
- 977 KÁROLYI Mihály: Egy egész világ ellen.
Bp., 1965. Gondolat, 550 p.
- 978 KÁROLYI Mihályné: Együtt a forradalomban. Emlékezések.
Bp., 1967. Európa, 491 p.
- 979 HAJDÚ Tibor: Az 1848-as magyarországi polgári demokratikus forradalom.
Bp., 1968. Kossuth, 469 p.
- 980 KÁROLYI Mihályné: Együtt a száműzetésben. Emlékezések.
Bp., 1969. Európa, 470 p.
- 981 MÉREI Gyula: A magyar októberi forradalom és a polgári pártok.
Bp., 1969. Akadémiai, 215.p.

- 982 VEZÉR Erzsébet: Ady Endre. Élete és pályája.
Bp., 1969. Gondolat, 474 p.
- 983 KIRÁLY István: Ady Endre. I-II.
Bp., 1970. Magvető, 778+788 p. /Elvek és utak/
- 984 MÓD Aladár: Válaszutak. 1918-1919.
Bp., 1970. Magvető, 393 p. /Elvek és utak/
- 985 PÖLÖSKEI Ferenc: Kormányzati politika és
parlamenti ellenzék (1910-1914).
Bp., 1970. Akadémiai, 258.p.
- 986 MÉREI Gyula (szerk.): A magyar polgári pár-
tok programjai (1867-1918).
Bp., 1971. Akadémiai, 383 p.
- 987 BARANY, George: "Magyar Jew" or: "Jewish
Magyar"?
(To the Question of Jewish Assimilation in
Hungary)
CASS., vol. 8 no. I (1971), 1-44.p.
- 988 HORVÁTH Zoltán: Magyar századforduló.
A második reformnemzedék története (1896-
1914).
Bp., 1973. Gondolat, 653 p.
- 989 LITVÁN György – SZŰCS László: Bevezetés.
In: uők. (szerk.): A szociológia első magyar
műhelye. A Huszadik Század köre. I-II.
Bp., 1973. Gondolat, 5-46.p.
- 990 KENDE Zsigmond: A Galilei Kör megalakulása.
Bp., 1974. Akadémiai, 195 p.
- 991 DOLMÁNYOS István: A koalíció az 1905-1906.
évi kormányzati válság idején.
Bp., 1976. Akadémiai, 321 p.
- 992 L. NAGY Zsuzsa: Szabadkőművesség a XX. szá-
zadban.
Bp., 1977. Kossuth, 177 p.

- 993 JEMNITZ János – LITVÁN György. Szerette az igazságot. Károlyi Mihály élete.
Bp., 1977. Gondolat, 450 p.
- 994 VARGA József: Ady és kora.
Bp., 1977. Kossuth, 572 p.
- 995 MARKOVITS Györgyi: A Bécsi Magyar Újság 1919. október-1923. december.
MK., 93. no. 3 (1977), 257-269.p.
- 996 MUCSI Ferenc: A polgári radikalizmus Magyarországon. 1900-1914. (Történelmi vázlat)
Tört. Sz., no. 2 (1977), 280-314.p.
- 997 LITVÁN György: "Magyar gondolat – szabad gondolat".
Nacionalizmus és progresszió a század eleji Magyarországon.
Bp., 1978. Magvető, 163 p. /Gyorsuló idő/
- 998 LITVÁN György (szerk.): Károlyi Mikály levelezései. I. 1905-1920.
Bp., 1978. Akadémiai, 806 p.
- 999 LITVÁN György – SZŰCS László (szerk.): Szabó Ervin levelezése. 11, 1905-1918.
Bp., 1978. Kossuth, 1041 p.
- 1000 SIKLÓS András: Magyarország 1918-1919. Események, képek, dokumentumok,
Bp., 1978. Kossuth-Magyar Helikon, 431 p.
- 1001 SZABÓ Géza: A polgári radikalizmus és a polgári radikális párt Nyíregyházán,
SzSz., XIII. no. 4 (1978), 16-24.p.
- 1002 ERÉNYI Tibor: Szocializmus a századelőn.
Tanulmányok a magyarországi munkásmozgalom történetéből.
Bp., 1979. Kossuth, 513 p.

- 1003 HANÁK Péter: Politika és etika a századelő reformnemzedékénél.
Új Írás, XIX. no. 3 (1979. márc.), 72-83.p.
- 1004 MARKOVITS Györgyi: A bécsi Világosságról.
MK., 95 no. 3 (1979), 301-307.p.
- 1005 HUSZÁR Tibor: Az értelmiség-szociológia és -szociográfia hazai történetéhez.
In: uő. (szerk.): Értelmiség-szociológiai írások Magyarországon.
Bp., 1981, Kossuth, 5-63.p.
- 1006 HANÁK Tibor: Az elfelejtett reneszánsz.
Bern, 1981. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 265 p.
- 1007 KIRÁLY István: Intés az őrzőkhöz. I-II.
Bp., 1982. Szépirodalmi, 668+697 p.
- 1008 PÉCSI Anna: Magyarok a franciaországi forradalmi munkásmozgalomban 1920-1945.
Bp., 1982. Kossuth, 321 p.
- 1009 PÓK Attila: A Huszadik Század körének történetfelfogása.
In: uő. (szerk.): A Huszadik Század körének történetfelfogása.
Bp., 1982. Gondolat, 5-17.p. /Történetírók Tára/
- 1010 LITVÁN György: Irányzatok és viták a bécsi magyar emigrációban.
In: Lackó Miklós (szerk.): A két világháború közötti Magyarországról. Bp., 1984. Kossuth, 183-225.p. /Vélemények – Viták/
- 1011 LITVÁN György: A Világ. 1910-1926.
In: Láng József (szerk.): Világ. 1910-1912. Repertórium.
Bp., 1984. Petőfi Irodalmi Múzeum (sajtó alatt).

PÓTLÁSOK

- 1012 SZENDE Pál: A munkáslakások gyakorlati megoldásához. (Hozzászólás)
 HSz., VIII. no, 5 (1907. máj.), 495-496.p.
- 1013 SZENDE Pál: A gazdasági cselédtörvény bírálata. (Hozzászólás)
 HSz., VIII. no. 6 (1907. jún.), 577.p.
- 1014 SZENDE Pál: Magyarország helye az európai kultúrfejlődésben. (Hozzászólás)
 HSz., XIV. no. 6 (1913. jún.), 807-808.p.
- 1015 SZENDE, Paul: Wissenschaft und Autarität.
 Der Kampf, 15 no. 7 (1922. júl.), 302-307.p.
- 1016 SZENDE, Paul: Frankreich vor den Wahlen.
 Arbeit und Wirtschaft, II. (1924), 350-353.p.
- 1017 SZENDE, Paul: Camillo Castiglioni.
 Arbeit und Wirtschaft, II. (1924), 896-903.p.
- 1018 SZENDE, Paul: Robert Michels: Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie.
 Der Kampf, 19 no. 2 (1926. febr.), 88-91.p.
- 1019 SZENDE, Paul: Jozef Diner-Dénes: La Hongrie. Oligarchie, Nation, Peuple.
 Der Kampf, 21 no. 1 (1928. jan.), 41-42.p.
- 1020 SZENDE, Paul: Friedrich Giovanoli: Die Maifeierbewegung, ihre wirtschaftlichen und soziologischen Ursprünge und Wirkungen.
 Der Kampf, 21 no. 2 (1928. febr.), 98.p.
- 1021 SZENDE, Paul: Jahrbuch für Soziologie. 1.
 Der Kampf, 21 no. 2 (1928. febr.), 98-101.p.

- 1022 SZENDE, Paul: Österreichische Investitions-
politik.
Arbeit und Wirtschaft, VII. (1929), 49-52.p.
- 1023 SZENDE, Paul: Internationaler Faschismus.
Der Kampf, 22 no. 3 (1929. márc.), 148-150.p.
- 1024 SZENDE, Paul: Der Faschismus in Europa.
Der Kampf, 22 no. 4 (1929. ápr.), 198.p.
- 1025 SZENDE, Paul: Hermann Heller: Europa und der
Faschismus.
Der Kampf, 23 no. 1 (1930. jan.), 40-41.p.
- 1026 SZENDE, Paul: Philosophie und soziales Leben.
Der Kampf, 23 no. 6-7 (1930. jún.-júl.), 296-
300.p.

*

- 1027 TREBITSCH, Oscar: Paul Szende: Zwei Beiträge
zur soziologischen Rechtskritik,
Der Kampf, 25. no 11 (1932. nov.), 489-491.p.
- 1028 STERN, Leo: Paul Szende: Steuerpsychologie.
Der Kampf, 26 no. 6 (1933. jún.), 266-267.p.
- 1029 ALFA Béla: Az emigráns pénzügyminiszter.
Szoc., XXIV, no. 6 (1934. szept.), 280-281.p.
- 1030 VEZÉR Erzsébet: Emil Isac és a magyar prog-
resszió. Levelezése Jászi Oszkárral.
Korunk, XXXVII. no. 8 (1978. aug.), 642-
646.p.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AH	Aradi Hírlap
ACS	Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung
AISZ	Adó- és Illetékügyi Szemle
AMSZ	A Munka Szemléje
ASS	Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik
Bd	Band
BH	Budapesti Hírlap
BMU	Bécsi Magyar újság
BN	Bácsmegyei Napló
Bp	Budapest
CASS	Canadian-American Slavic Studies
E	Előre
EH	Erdélyi Hírlap
EL	Egyetemi Lapok
é.n.	év nélkül
GyH	Győri Hírlap
Jahrg.	Jahrgang
herausg.	herausgegeben
HSz	Husadik Század
k.	kötet
Kath	Katholikus Szemle
KÉ	Kereskedők Évkönyve
KÉI	Kereskedelmi Élet
KN	Kassai Napló
KVS	Kölner Vierteljahrsheite für Sozialwissenschaften
kv.	könyvtára

Közg.	Közgazdaság
MF	Magyar Figyelő
MH	Magyar Hírlap
MJE	Magyar Jogászegyleti Értekezések
MK	Magyar Könyvszemle
MSZ	Munkásügyi Szemle
no	numero
p.	pagina
PH	Pesti Hírlap
PL	Pester Lloyd
PN	Pesti Napló
Reg.	Reggel
Sz.	Századunk
Száz.	Századok
szerk.	szerkesztette
Szg.	Szabadgondolat
Szoc.	Szocializmus
SzSz.	Szabolcs-Szatmári Szemle
Tört. Sz.	Történelmi Szemle
Ttud.	Társadalomtudomány
ua.	ugyanaz
uő.	ugyanő
V	Világ
Vil.	Világosság
Vzc.	Vezércikk
ZT	Zagraber Tagblatt
ZGS	Zeitschrift für die Gesamte Staats- wissenschaft
ZSK	Zeitschrift für Soziales Recht

RESUMEE

PAUL SZENDE (1879-1934)

Paul Szende ist 1879 im Nyírbátor (Komitat Szabolcs) in der Familie eines jüdischen Stadtarztes geboren. Das Gymnasium absolvierte er in Nyíregyháza, wo er schon von seinen Lehrern als begabter Schüler entdeckt wurde. Szende war im Schulleben sehr aktiv. Wir kennen leider kaum seine Tätigkeit an der Universität (jura). Er interessierte sich schon früh für die Geschichte; darin können wir den Einfluss seines Onkels, Ignaz Acsády, des Historikers sehen, mit dem er auch zusammen arbeitete.

Seine ersten Schriften beschäftigten sich mit dem Stadtleben, mit der Aktivität des Bürgertums. Dieser Schwerpunkt seiner wissenschaftlichen Tätigkeit blieb auch später erhalten. Nach 1900 begann er sozialpolitische und juristische Zeitungsartikel zu publizieren (z. B. in Magyar Hírlap), und zugleich gründliche gesellschaftswissenschaftliche Studien aufzunehmen. Zu jener Zeit las Szende auch Marxens Werke, die eine grosse Wirkung auf ihn machten, aber er schloss sich an die sozialdemokratische Partei nicht an. Szende war intellektueller Sozialist, der von scharfem Rationalismus und Antiklerikalismus

geprägt wurde und der eine tiefe Antipathie gegen alle Traditionen hegte, weil er glaubte, dass die Welt nach puren rationalistischen und logischen Gedanken ausgestaltet werden kann.

Szende schloss mit Oskar Jászi 1905 eine enge Freundschaft, mit dem er an der Zeitschrift *Huszadik Század* zusammen arbeitete. Von 1908 bekleidete er die Position des Hauptsekretärs der OMKE (Interessenvertretung der ungarischen Kaufleute), wo Szende eine riesige Organisationsarbeit leistete. Er wurde oft wegen seiner Arbeit attackiert. Man verstand die "Doppelzüngigkeit" von Szende nicht. Szende war überall kompromisslos radikal, sowohl in den Freimaurerlogen als auch in der Presse und zugleich arbeitete er tüchtig im Dienst des kapitalistischen Handels. Er sah darin keinen Widerspruch; Szende war nämlich davon überzeugt, dass die weite Zukunft dem Sozialismus gehört, aber jetzt besteht seine Aufgabe darin, die kapitalistische Entwicklung zu fördern und gleichzeitig deren Fehler und Probleme zu beseitigen. Er wollte eine breite Front gegen den "feudalen" Grossgrundbesitz schaffen. Szende war in vielen Organisationen tätig (z. E. Liga für Wahlrecht, Freidenkerverein) und nahm auch an der Gründung der Landespartei der Bürgerlich-Radikalen teil. Er stellte deren steuer-, und zollpolitische Programmpunkte zusammen.

Er war Soldat im Krieg, aber nach 1915 arbeitete er als Secretär weiter. 1918 war Szende Mitglied des Nationalrates und wurde Finanzminister. Er wurde als Fachmann auch von den Gegnern anerkannt. Szende nahm den Bolsckewismus nicht an und emigrierte nach Wien. Er beurteilte optimistisch die Aussichten für die Linken und leistete grosse Arbeit im Interesse der "oktoberischen" Politik.

Szende schloss Bekanntschaften und Freundschaften mit zahlreichen österreichischen und westeuropäischen bedeutenden Politikern und Gelehrten. Er schrieb sehr viele Artikel und Studien für deutsche und ungarische Zeitungen (die letzteren erschienen in den Nachfolgestaaten) und nach wie vor hielt er ständig Vorträge, die ein wenig das Leben für den alleinstehenden Mann bedeuteten. Nach 1925 war Szende Gastlehrer in Paris, wo er auch politisch in den internationalen Organisationen arbeitete. Er starb 1934 an Herzinfarkt in Szinérváralja (keute Seini in Rumänien).

Seine wissenschaftliche Tätigkeit zeigt zwei Perioden auf: in Ungarn befasste er sich – wie erwähnt – mit konkreten historischen und politischen Themen. In der Emigration begann Szende die grossen "übergreifenden" Probleme zu untersuchen: er versuchte das Wesen der Gesckichte, die treibenden Kräfte der historischen Kämpfe zu begreifen und zu analysieren. In den späte-

ren Werken erreichte Szende diejenigen Gedanken, die ihn – nach. Beurteilung von mehreren heutigen Gelehrten – als einen der Begründer der Wissenssoziologie qualifizieren. Nach seinen Ansichten bewegt sich die Geschichte in ständigen Widersprüchen, die sich ideologisch in der konservativen "Verhüllung" und in der revolutionären "Enthüllung" widerspiegeln.

Die Bibliographie enthält Szende's Artikel, Studien, Werke und deren Rezensionen; zugleich die Studien über Szende und Beiträge. Die Einführung von Gyurgyák János beschäftigt sich in erster Linie mit den wichtigsten biografischen Angaben, sie bringt Meinungen von Szende und skizziert die historischen Umstände, unter denen Szende arbeitete.

/Tökéczki László/